INTERTEXT

Revistă ştiinţifică
Nr. 3/4 (55/56)
anul 14

Categoria B+

Scientific journal
Nr.3/4 (55/56)
14th year

Category B+

Chişinău, ULIM, 2020

ISSN 1857-3711 / e-ISSN 2345-1750

Comitetul de redacţie/Editorial Committee

Director publicaţie/Editor publisher Elena PRUS
Redactor-şef/Redactor-in-chief Victor UNTILĂ
Colegiul de redacţie/ Editorial board Ion MANOLI, Carolina DODU-SAVCA, Dragoș VICOL, Angela SAVIN-ZGARDAN, Inga STOIANOV, Zinaida CAMENEV
Secretar de redacţie/Editorial secretary Marius CHIRIȚĂ

Consiliul ştiinţific/Scientific Council

Jacques DEMORGON, Filosof, Sociolog, Franța/Philosopher, Sociologist, France
François RASTIER, CNRS, Paris, Franța/CNRS, Paris, France
Marc QUAGHEBEUR, Muzeul de Arhive Literare, Bruxelles, Belgia/Museum of Literary Archives, Bruxelles, Belgium
Mircea MARTIN, Academia Română, București/The Roumanian Academy, Bucharest, Romania
Mihai CIMPOI, Academia de Științe a Moldovei/The Academy of Sciences of Moldova
Nicolae DABIJA, Academia de Ştiinţe a Moldovei/The Academy of Sciences of Moldova
Jean-Louis COURRIOL, Universitatea Lyon 3, Franța/Lyon 3 University, France
Sanda-Maria ARDELEANU, Universitatea „Ştefan cel Mare”, Suceava, România/University „Ştefan cel Mare”, Suceava, Romania
Efstratia OKTAPODA, Universitatea Paris Sorbonne - Paris IV/Paris Sorbonne University
Antoine KOUAKOU, Universitatea Alassane Ouattara-Bouaké, Coasta de Fildeș/University Alassane Ouattara-Bouaké, Ivory Coast
Tatiana CIOCOI, Universitatea de Stat din Moldova/Moldova State University Moldova
Tamara CEBAN, Universitatea „Spiru Haret”, București, România/University „Spiru Haret”, Bucharest, Romania
Roumiana STANTCHEVA, Universitatea „St. Kliment Ohridski”, Sofia, Bulgaria/ University „St. Kliment Ohridski”, Sofia, Bulgaria

Acest număr al revistei „Intertext” apare cu sprijinul ULIM și al Institutului Cultural Român /
This number of the journal appeared with the support of ULIM and Romanian Cultural Institute.

Volumul a fost recomandat spre publicare de Senatul ULIM (Proces-verbal nr.3 din 25 noiembrie 2020).
Articolele ştiinţifice sunt recenzate/The volume was recommended for publishing by the Senate of Free International University of Moldova (Minutes No 3, november 25, 2020). The scientific articles are reviewed

ULIM, Intertext N3/4, 2020, 55/56, anul 14,
Tiraj 50 ex./Edition 50 copies
© ICFI
Institutul de Cercetări Filologice şi Interculturale/Institute of Philological and Intercultural Research
Address/Adresa: MD 2012, Chişinău, 52 Vlaicu Pârcalab Street Tel.: + (3732) 20-59-26,
Fax : + (3732) 22-00-28 site: icfi.ulim.md; e-mail: inst_cult2006@yahoo.fr

CUPRINS

STUDII FILOLOGICE

DIALOGICA LITERARĂ

Tatiana CIOCOI.*Versiunea feminină a prozei chineze: Teng Xiaolan, Pan Xiangli și Xue Shu*.....9
Jozefina CUŞNIR. *Декалог в аспекте работы мифологического сознания* ...18
Diana DEMENTIEVA. *Lectura - o copie imperfectă a operei literare*.....29
Miroslava METLEAEVA. *Influența factorului temporal asupra surselor hermeneutice utilizate de traducatorul literar*……...39

DIALOGICA TRADUCTOLOGICĂ ȘI TERMINOLOGICĂ

Natalia GOBJILA. *Particularitățile de formare a termenilor din domeniul bioingineriei medicale în limba engleză și limba română*.....47
Olga PASCARI. *Traducerea expresiilor frazeologice și a fonului paremic*.....54
Florentina PĂTRAN. *Semantica terminologiei generale versus terminologia specifică (câmpul funcțional-semantic petrol)*……63
Alexandra RUSU. *Peculiarities and difficulties of cosmetic products advertisement translation*……69

STUDIUL ARTELOR ȘI CULTUROLOGIE

Victor UNTILĂ. *O nanografie trialectică a axiologiei*.....79
Pavel GAMURARI. *Textul muzical în secolele XX-XXI: aspecte semantice*…...87
Magdalina BANTEA. *Particularități semantico-funcționale ale simbolului somatic „inimă” în cultura frazeologică romano-germanică*.....93
Gabriela Adriana DODENCIU. *Natura ca mijloc de expresie a câmpului conceptual semantic „frumusețe"*.....102

ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI

Harieta TOPOLICEANU. *Limbi în contact în societatea actuală: interferențe lingvistice româno-italiene*.....111
Victor CHISELEV. *Zum konstruktionsgrammatischen status der mehrworteinheit „wie auch immer”. Eine korpusbasierte empirische beschreibung*……..118
Lucia UNTILĂ. *Il fenomeno del „child language brokering”*……127
Oana-Maria FRANȚESCU. *L1 reading: factors that impact learning outcomes*……136

EVENIMENTE, RECENZII ȘI AVIZURI

Elena PRUS. *Imagologia literară: de la cadrul sistemico-structurant la concepte operaționale*……145
Christian DAUDEL. *Exposition « L'Infini du bleu » de Cezar Secrieru à Genève*……147
Carolina DODU-SAVCA. *Studierea limbilor străine prin valorificarea mass-mediei. Metodologia dezvoltării competenței de comunicare pragmatică*…….....149

CONTENTS

PHILOLOGICAL STUDIES

LITERARY DIALOGICS

Tatiana CIOCOI. *Female version of Chinese prose: Teng Xiaolan, Pan Xiangli and Xue Shu*.....9
Jozefina CUŞNIR. *Decalogue in the aspect of mythological consciousness work*.....18
Diana DEMENTIEVA. *Reading - an imperfect copy of the literary work*.....29
Miroslava METLEAEVA. *Influence of the temporal factor on the hermeneutic sources used by the literary translator*.....39

TRANSLATION AND TERMINOLOGY DIALOGICS

Natalia GOBJILA. *Peculiarities of forming terms in the field of medical bioengineering in English and Romanian languages*.....47
Olga PASCARI. *Translation of phraseological expressions and paremic* background.....54
Florentina PĂTRAN. *Semantics of general terminology versus specific terminology (oil functional-semantic field)*.....63
Alexandra RUSU. *Peculiarities and difficulties of cosmetic products advertisement translation*……69

STUDY OF ARTS AND CULTUROLOGY

Victor UNTILĂ. *A trialectic nanography of axiology*.....79
Pavel GAMURARI. *Musical text in the XX-XXI centuries: semantic aspects*.....87
Magdalina BANTEA. *Semantic-functional peculiarities of the somatic symbol "heart" in the Roman-Germanic phraseological culture*.....93
Gabriela Adriana DODENCIU. *Nature as a means of expression of the semantic conceptual field "beauty"*……102

EDUCATION SCIENCES

Harieta TOPOLICEANU. *Languages in contact in today's society: Romanian-Italian linguistic interferences*.....111
Victor CHISELEV. *Zum konstruktionsgrammatischen status der mehrworteinheit „wie auch immer". Eine korpusbasierte empirische beschreibung*……...118
Lucia UNTILĂ. *Phenomenon „child language brokering"*.....127
Oana-Maria FRANȚESCU. *L1 reading: factors that impact learning outcomes*……..136

EVENTS, REVIEWS AND OPINIONS

Elena PRUS. *Literary imagery: from the systemic-structuring framework to operational concepts*.....145
Christian DAUDEL. *Exhibition "The Infinity of Blue" by Cezar Secrieru in Geneva*.....147
Carolina DODU-SAVCA. *Studying foreign languages through media development. Methodology of developing pragmatic communication competence*……...149

DIALOGICA LITERARĂ

LITERARY DIALOGICS

CZU: 821.581.09

VERSIUNEA FEMININĂ A PROZEI CHINEZE: TENG XIAOLAN, PAN XIANGLI ȘI XUE SHU

Tatiana CIOCOI
Universitatea de Stat din Moldova

This article analyzes three texts signed by three modern Chinese writers, published in French translation of 2014 edition of the journal "Promesses littéraires", under the patronage of the cultural mission "La Maison de la Chine", at Beijing. The Chinese literature written by women is, until now, "an unknown continent" and presents a peculiar interest to the extent that it provides an unusual vision over the writing itself and the feminine condition. The analysis highlights the differences of style, composition, concept of space, object world and behavioral structures between masculine and feminine prose.
Key words: *urban prose, minimalism, hyperrealism, functional metaphor, re-semantization.*

Nici o literatură nu se poate considera cu adevărat mare, sau deplină, fără versiunea feminină a scrisului. Dacă omul este un „animal narativ", iar ficțiunea – cel mai eficace instrument de „cunoaștere a vieții omului", așa cum a afirmat Julian Barnes și atâția alții până la el, ar fi greșit să avansăm o minimă pretenție de înțelegere a lui *homo chinensis* fără a le asculta și pe femei ce au de spus la acest subiect. China trebuie să aibă, de bună seamă, scriitoarele ei de geniu, de nișă, de ocazie sau de aeroport, însă, din motive încă nedeslușite, acestea întârzie să apară pe lista de priorități a caselor editoriale românești. Cele două autoare despre care avem cunoștință, Anchee Min (1957) și Hong Ying (1962), au ajuns pe rafturile librăriilor noastre datorită unei relative celebrități atinse în țările lor de adopție și, probabil, prin traducere din limba engleză. Anchee Min este o scriitoare foarte talentată, cu un destin pe măsură, care a publicat în Statele Unite, cu o tenacitate de emigrantă, câte o carte la doi – trei ani, începând cu 1994, când își povestește tragica aventură biografică în „Azaleea Roșie". Toate cele patru romane și două biografii („Împărăteasa Orhidee", „Ultima împărătească", „Cum am devenit doamna Mao", „Perla Chinei", „Sămânța încolțită") au apărut în traducere românească la Polirom și ar merita, indiscutabil, să beneficieze de o cronică, în pofida (sau poate tocmai în virtutea) realităților chineze văzute prin ochelari americani. Cealaltă scriitoare, Hong Ying, nu mai puțin prolifică, a publicat la Londra opt romane, patru culegeri de poezie și câteva volume de povestiri, care i-au asigurat o solidă popularitate, judecând după numărul de traduceri și reeditări. „Concubina din Shanghai", apărută la Humanitas în 2012, este indirect recomandată de „Raftul Denisei" drept „roman feminin" (dar nu neapărat feminist) și de categoria de greutate comercială a bestseller-ului. Cu toate acestea, romanul nu ne-a convins. Există ceva prea „american" în povestea acestei concubine emancipate cu „ochi prea mari, buze prea pronunțate, picioare prea lungi", o adevărată „Pretty woman"

care parcurge calea de la bordel (femeia „tradițională”) la director de teatru și sforărească a lumii interlope (femeia „modernă”) în doar douăzeci de ani.

Scriitoarele care ne-au convins mai mult sunt niște „debutante”. Ediția din 2014 a revistei „Promesses littéraires”, publicată la Beijing sub patronatul misiunii culturale „La Maison de la Chine”, este consacrată în totalitate descoperirii și promovării tinerelor scriitoare chineze. Apărută sub sigla „Femmes écrivains”, revista propune publicului cititor francofon o selecție de douăsprezece nuvele semnate de douăsprezece scriitoare chineze, care au în comun faptul de a fi deja consacrate în plan național și apreciate cu o serie impresionantă de premii literare de primă mărime în spațiul cultural chinez. Majoritatea dintre ele – Pan Xiangli, Wei Wei, Teng Xiaolan, Xue Shu, Fan Xiaoqing, Jiang Yun – au beneficiat de traduceri în engleză, franceză, japoneză, coreeană, italiană, rusă, greacă și poloneză, care le-a asigurat accesul la marele public internațional. Deducem, mai cu seamă din preocupările lui Geneviève Imbot-Bichet, coordonatoarea revistei și fondatoarea colecției Gallimard de literatură chineză „Bleu de Chine”, că scopul principal al publicației era să ofere o altă imagine a femeii chineze – urbană, modernă, silențioasă, profundă, reconciliată, creativă, umană etc. – așa cum este aceasta resimbolizată în scriitura feminină. Efectul de lectură al acestui florilegiu de texte este, într-adevăr, neașteptat. El oferă, pe lângă plăcerea descoperirii unei lumi literare fascinante, o coloratură nebănuită a Chinei și a locuitorilor ei.

Teng Xiaolan (1976) este scriitoarea cu cel mai modest palmares literar, dar nuvela ei, „Rendez – vous au paradis”, este, cu adevărat, cutremurătoare. Am fi vrut, desigur, să știm ceva mai mult despre autoare decât ne spune scurta ei prezentare biografică din revistă, dar nici portalurile inteligente nu ne-au satisfăcut curiozitatea de cititor indiscret: aceeași poză o prezintă pe Teng Xiaolan pe fundalul unei piețe, probabil, din Shanghai, orașul în care s-a născut, a absolvit Universitatea de Aviație Civilă și lucrează ca angajată a aeroportului Pudong. În 2005, a debutat cu o culegere de povestiri întitulată „Ten Roses”, urmată de două romane unite sub aceeași copertă, „Beautiful Days: Two Novellas” (2013) și o povestire publicată în antologia „The Book of Shanghai” din seria „Reading the City”, susținută de Institutul Confucius. Un profil mai mult decât promițător pentru a ghici în el postura unui talent excentric.

„Rendez-vous au paradis” este o istorie despre suferință, curaj, dragoste și umanism. Povestea lui Daming și Yue este versiunea recalibrată la societatea industrială a tragediei lui Romeo și Giulieta. Tragicul este universal și provine aici, la fel ca în toate fațetele acestui străvechi gen al mimesis-ului, din confruntarea omului cu un destin cumplit și cu tăcerea înverșunată a divinității. Îndrăgostiți încă din adolescență, Daming și Yue formează un cuplu promis unei fericiri paradiziace. Dar visul acesta foarte uman este spulberat într-o zi de o întâmplare teribilă și absurdă: o explozie la uzina de chimicale îl aduce pe Daming în sala de operație, de unde va ieși cu un picior și ambele brațe amputate. O naratoare flegmatică ne relatează, în propoziții scurte, lucide, ritmate, faptele și acțiunile personajelor implicate în acest scenariu imprevizibil al destinului: urletele sfâșietoare ale mamei, ochii sticloși și înnebuniți ai tatălui, care rumegă disperat o țigară, gesturile eficace ale asistentei medicale, impasibilitatea profesională a medicilor obișnuiți cu „normalitatea” suferinței și a morții, formulele convenționale de încurajare ale rudelor și asigurările autoritare ale oficialilor uzinei, prezenți cu toții, de la director la secretarul celulei de partid și președintele sindical, pentru a gestiona corect

situația. Ceva mai târziu, va deveni limpede că a „gestiona corect situația” însemna prelungirea vieții lui Daming „cu orice preț” încă două luni, pentru a nu compromite statistica mortalității în anul curent. Daming putea muri, dacă așa îi era soarta sau voia, în anul următor, iar până atunci, va beneficia de „aparatele cele mai avansate, de medicii cei mai buni, de infirmierele cele mai experimentate” și de doi gardieni de la Biroul Securității Publice. În toată această orchestrație cumplită a suferinței, Yue are revelația singurătății ei fundamentale în fața pierderii irecuperabile. Cultura compasiunii, cu toate ritualurile ei colective de asistare a celui îndurerat, este dezolant de neputincioasă. Străbătută de un „frig glacial”, Yue înțelege că, în afară de a plânge și a se lamenta împreună cu ea, „nimeni nu e în măsură s-o ajute”. Privirea naratoarei rămâne fixată asupra acestei tinere inocente pe întreaga durată a narațiunii, urmărindu-i evoluția stărilor afective de la răvășirea sufletească, nevoia irațională de autocompătimire, defulările isterice și până la descoperirea unei forțe interioare telurice, care o făcea „de o sută de ori mai eficace ca de obicei și înfricoșător de rezonabilă”. Psihologia durerii îngăduie chiar și mici digresiuni de umor negru: privind ceea ce a mai rămas din soțul ei, un trup cu un singur picior și o suzetă îndesată în gură de gardieni, ca să împiedice o altă tentativă de sinucidere prin decuparea limbii, Yue se gândi că „de aici încolo, el nu va mai avea nevoie decât de cămăși cu mânecă scurtă, iar același pantalon, tăiat în două, ar putea servi de două ori” (Teng, Xiaolan: 76).

Părea imposibil ca această istorie să treacă dincolo de cadența unei cronici a suferinței, dar soții încep să vorbească, și nu oricum, ci prin intermediul alfabetului morse. Cu unicul picior rămas, Daming tapează codurile telematice de marginea patului, iar punctele și liniile se recompun într-o propoziție teribilă: „eu vreau să mor”. Moartea nu este o dorință obișnuită, și, cu atât mai puțin, o dovadă de fidelitate cerută femeii iubite. Dar pentru eroina lui Teng Xiaolan, oricine nu gândește astfel, „și-a pierdut orice urmă de umanitate”. Această frază, întărită câteva pagini mai apoi de meditația protagonistei la propriul ei mod de a fi umană, ancorează povestirea în tema uciderii și a sinuciderii, care a dominat scena filosofiei franceze postbelice odată cu Sartre și Camus, și despre care Yue, cum de altfel și autoarea ei, nu par să cunoască nimic. Dreptul de a omorî și dreptul la sinucidere nu reprezintă, pentru Yue, „singura problemă filosofică importanță”, și nici măcar o problemă filosofică în sine. În sistemul ei de categorii morale, binele echivalează cu pietatea cea mai ordinară, iar pentru a-și susține înclinația milostivă, amintirea unei libelule cu aripile smulse, care merita îndurarea de a fi strivită, îi este suficientă: „iată de ce se spune că potențialul de a fi uman este, practic, nelimitat” (Teng, Xiaolan: 79). O anume exaltare romantică a iubirii, care proiectează sentimentele îndrăgostiților dincolo de mormânt, sfidând legile destinului, voința zeilor și aranjamentele oamenilor, o determină pe Yue să adopte un comportament sacrificial. Cu seninătatea celor care își urmează calea fără dubii sau dileme, Yue pregătește scena finală a despărțirii, când o supradoză de somnifere îi va livra celor două emisfere diametral opuse ale vieții de apoi. Din budism, Yue reține doar ideea transmigrației, după legile căreia, sufletele păcătoase ar trebui să se reîncarneze în animale, dar nici această perspectivă justițiară nu e mai puternică decât promisiunea patetică a fericirii, care îndeamnă inimile tinere și pasionale să se autoipostazieze în martiri sau eroi. Pe un ton „aproape agresiv”, Yue sfidează timpul metamorfozelor cu luciditatea omului care a pierdut sensul

tragicului: „așa trebuia să fie destinul său, (...), iar dacă acesta e un păcat, ei bine, eu mă voi reîncarna într-un animal în viața viitoare” (Teng, Xiaolan: 79).

Dacă mai rămâne ceva de „negociat”, aceasta este fericirea lui Daming. Necredincioasă și incredulă în ceea ce privește beatitudinea zonelor abisale, tânăra femeie i se adresează lui Buda cu o rugăciune improvizată: „de ar fi numai să mă sinucid, dar sunt încă și o ucigașă, deci e sigur sută la sută că voi ajunge în infern. El în paradis, eu în infern, drumurile noastre se despart, dar nu e nimic grav aici, eu sunt fără lege sau credință și aș putea foarte bine supraviețui în infern... Dar, Doamne, te implor, fă așa ca el să fie fericit în paradis, dacă el e fericit, atunci și eu voi putea fi” (Teng, Xiaolan: 86). Urmează câteva pagini de o temperatură afectivă aproape insuportabilă. Teng Xiaolan își poartă eroii damnați prin coridoarele amintirilor, parfumate încă de florile nupțiale, le îngăduie fericirea atingerilor și a conversațiilor în alfabetul știut doar de ei, le concede starea de grație a oamenilor care știu că moartea și sfârșitul sunt deja printre ei, apoi ne înfățișează finalul. Un final aproape arhetipal, dacă exceptăm contrapunctul, iluzia regăsirii lui Daming și Yue în paradis, care încununează toate marile povești de dragoste imposibilă: imaginea îndrăgostiților îmbrățișați și dincolo de mormânt, cu inocența și candoarea lunii de miere.

Trebuie să recunoaștem că Teng Xiaolan a dat literaturii un personaj feminin de o complexitate emoțională și o fidelitate maritală excepționale. Cu „Rendez – vous au paradis”, Teng Xiaolan le-a redat femeilor chineze umanitatea negată de romanul masculin.

Nuvela lui Pan Xiangli (1966), „Bouillon clair de chou chinois”, se remarcă prin estetica ei minimalistă. Este un text construit parcă după regulile design-ului scandinav: o narațiune spartană, de o simplitate organică, redusă la esența lucrurilor și la funcționalitatea cuvintelor. Nimic în plus, nimic decorativ, nimic superfluu, nimic mai mult decât o simplă aventură extraconjugală.

Se pare că autoarea acestei eleganțe narative cunoaște rafinamentul stilisticii lejerității nu din auzite. Stabilită la Shanghai din 1978, ea face parte din mediul „gulerelor albe” și este cunoscută pentru povestirile și eseurile ei despre viața, obiceiurile, tendințele și vicisitudinile noilor triburi urbane ale mega-polisurilor chineze. Cu doi ani de studii la Universitatea din Tokio și un doctorat în literatură modernă și contemporană, Pan Xiangli este o fină observatoare (dar și practicantă, cum reiese din studiul Giuliei Rampolla a culturii cosmopolite contemporane, care a răvășit identitatea locuitorilor din marile orașe odată cu instaurarea capitalismului globalist și infiltrarea logicii consumiste în gândirea socială. Pan Xiangli își culege temele și motivele literare direct de pe teren, povestind istoria epocii în care trăiește: o epocă a falsului generalizat, a spectacolului furibund al modei vestimentare, alimentare, matrimoniale și chiar fizionomice, a adorării obiectelor cu statut simbolic, a utilizării obsesive de bunuri occidentale, a uitării contestatare de sine în distracții, amuzament și hedonism, în sfârșit, o epocă a eterogenității epurate de orice semnificație tradițională. Dar cel mai interesant subiect îl constituie viața femeilor chineze, surprinse în cele mai diverse ipostaze ale adaptării la abundența, libertatea, luxul, seducția, cinismul și violența ritualurilor cosmopolitane. Până la publicarea celor cinci istorii iconice ale lumii feminine de azi, apărute cu titlul „Magnolia albă” (”White Michelia” (2014)), Pan Xiangli a coordonat editarea a două volume de eseuri („Chinese Women” (2004), „Essays from Women Writers in Contemporary China” (2009)), care lărgesc spectrul de

nuanțe, tonuri și umbre ale identității feminine prin efortul analitic și narativ al celor mai vestite scriitoare chineze contemporane. În prefața broșată a primei colecții de eseuri am citit cea mai insolită metaforă a condiției feminine chineze: „femeia-cactus”, tenace, rezistentă și determinată să-și conserve „verdeața” în pofida solului arid în care crește. La ai săi 54 de ani, Pan Xiangli este una dintre vocile de forță ale literaturii chineze care a intrat deja în circuitul valoric internațional, având toate șansele să devină un viitor superstar al prozei feminine. Însă până atunci, e doar o „promisiune literară” prezentată publicului cititor francez.

„Bouillon clair de chou chinois” este o nuvelă mai veche, din 2004, care povestește istoria adulterului masculin. Tendința bărbaților chinezi din clasa medie educată și prosperă de a-și confirma statutul social prin posedarea unei sau a mai multor amante-fetiș este văzută ca un „sindrom al epocii”. Înclinația profundă spre poligamie, materializată cândva într-o adevărată panoplie de soții și concubine, este reinventată de acești „mandarini occidentalizați” ai secolului XXI sub forma unei scheme comportamentale urbane „dernier cri”. Substanțializată la maxim, povestirea ne înfățișează istoria unor el și ea generici, deci, deposedați de atributul nominal al unicității personale, surprinși în pantomima repetitivă și banală a mariajului reușit. Despre el știm că este un bărbat inteligent și frumos, care a făcut avere din afaceri imobiliare și investiții în școlile pentru „odraslele bogaților”, „mare mecenat, generos donator și filantrop”, cunoscut și respectat în orașul său natal nu numai pentru manierele, educația și conversația sa elevată, dar și pentru modelul de BMW parcat în fața unei „universități celebre” unde își pregătea teza în filosofie. Pan Xiangli îi dă o apreciere mai sociologizantă, pentru a-l încadra mai exact în clasa „gulerelor albe”: expresia „„gulere albe”, în accepție generală, însemna că ei au făcut studii, că erau cultivați și respectuoși față de lege, își câștigau viața prin cunoștințele și inteligența lor și nu făceau parte din tagma numeroasă a noilor bogați cu degetele încărcate de aur” (Pan, Xiangli: 7). Unicul defect al acestui erou perfect al imaginarului colectiv este intoleranța gastronomică față de orice produs alimentar netradițional.

Despre ea aflăm exact atât cât se poate spune despre o casnică: în tinerețe, fusese „una dintre cele mai frumoase fete din școală”, a născut un fiu „inteligent, briliant și frumos”, însă „nu era în întregime meritul ei”, a abandonat cariera pedagogică pentru a fi o „soție model” și este expertă în prepararea orezului. Mai exact, pentru soțul ei, „ea era cea mai bună la gătit orezul dintre toate femeile pe care le-a cunoscut”. Singurele replici schimbate de soți au menirea de a pune în valoare bunul-gust culinar al femeii: la curiozitatea lui legată de pregătirea orezului, ea îi răspunde: „Eu am un mare respect pentru orez. (...) Dar numai pentru orezul foarte bun” (Pan, Xiangli: 5).

Nuvela debutează cu pătrunderea în universul bucătăriei, în spațiul ei de competențe alchimice, unde ea își săvârșește ritualurile de inițiată și păstrătoare a secretelor beatitudinii tuturor simțurilor. Descrierea obiectelor, a bucatelor și a deservirii cinei formează un micropoem epic desăvârșit. Ca o magiciană, ea operează cu spatule, baghete de bambus, suporturi în formă de pești, boluri și cupe de porțelan în albastru și alb, conținând câțiva melci ca „mărgelele translucide de jad” și „inimi de lăptucă” de „culoare ușor arămie”, castronul cu supă oferă „o adevărată sărbătoare pentru ochi”. Simțurile corporale reacționează negreșit sub efectul stimulilor gustativi, vizuali și olfactivi: golite de excesul de umiditate,

boabele de orez dau „o bună senzație în gură”, vaporii de abur se aștern ca un voal pe față, aromele închise în boabe degajă „un buchet nemaiîntâlnit de parfumuri”. Supa clară de varză vine ca un acord apoteotic zdrobitor: „o supă limpede, fără nici un strop de ulei, înnobilată de verdele verzei, albul din tofu, roșul a trei-cinci fructe de gogi și nimic mai mult. Cu toate acestea, ea era de o savoare rafinată. Un aliment simplu, dar generos și bogat; bogat, și în același timp, limpede și lejer; lejer, însă extrem de fin și delicat. În plus, ea nu conținea nici urmă de artificii de felul glutamatului sau a bulionului de găină, ea era naturală ca un lotus în apă pură” (Pan, Xiangli: 6). Timp de optsprezece ani, această poțiune a avut asupra lui efecte magice: „era suficientă o înghițitură ca stomacul să se calmeze. Simțurile, anesteziate pe parcursul zilei, prindeau viață și expresia feții se metamorfoza” (Pan, Xiangli: 6).

Spusă în tonalitatea calmă a unei naratoare complet distanțate de tabloul înfățișat, această excepțională schiță de fiziologie a gustului disimulează o problemă de cuplu, despre care soții încă nu sunt conștienți, dar o vor afla în curând. Filosofia lor alimentară echivalează aici cu viziunea tradițională a mariajului, care contrastează flagrant cu dispozitivele simbolice, rituale și sociale adoptate. O criză a rolurilor rezervate bărbatului și femeii în societatea comunitară poate fi deja reperată, însă naratoarea preferă să mai zăbovească în atmosfera domestică a cuplului. Modul cum descrie armonia contrafăcută a căminului conjugal este cel mai fascinant aspect al nuvelei: un cadru auster, redus la gesturi și cuvinte minime, rarefiat și limpede ca „supa de varză”, aparent, fără gust și consistență, ca și povestirea însăși, fără sare și piper, și chiar fără mononatrium glutamat – nelipsitul intensificator de gust al bucătăriei chineze, dar și al prozei chineze, de care se detașează atât de net Pan Xiangli.

Intriga este introdusă în narațiune odată cu tânăra, adorabila și „autentica burgheză” Doudou, de care el se va îndrăgosti din întâmplare. Doudou are un nume nu pentru că îl merită mai mult decât celelalte două personaje, ci pentru a desemna casta din care face parte: cea a „tineretului de aur”, răsfățat și prețios ca „o vază de cristal, splendidă, transparentă și fără utilitate practică”. Asemeni multor congeneri, Doudou a făcut studii la Cambridge, locuia într-un apartament renovat după „stilul contemporan foarte epurat, a cărui simplitate era mult mai costisitoare decât decorațiunile somptuoase”, „manifesta o conștiință neașteptată a chic-ului” și considera că adevăratul lux consta în a arunca obiecte de marcă. „Doudou avea două pasiuni, forma ei fizică și Haruki Murakami”, mai adaogă, nu fără maliție, naratoarea. În imaginea acestui nou specimen feminin al metropolelor chineze e încifrat motivul ascuns al „sindromului epocii”. Cu o vădită plăcere, povestitoarea se ocupă de capriciile duduii, de „forul interior al bărbatului” „un pic flatat” de atenția tinerei și de efectul lor previzibil asupra solidității căminului conjugal. „Noua dragoste, noua beție și noua ambianță” durează nu mai mult de șapte luni și se poticnește de aceeași filosofie alimentară. După epuizarea tuturor ofertelor de mâncare livrată la domiciliu și îndurarea nenumăratelor suplicii digestive, când amintirea supei de varză umbrea deja extazul amoros, Doudou se decide pentru rolul de „soție model” și îi prepară o cină după rețetele gastronomice descrise în romanele lui Murakami. Cei doi cârnați vienezi asezonați cu ceapă, morcov, țelină, ulei de măsline, dafin, cimbru, mentă, busuioc ș.a.m.d., în total, treisprezece ingrediente, exact cum recomandă Murakami în „La capătul lumii și în țara aspră a minunilor”, sunt apreciați de Doudou drept „Genial! Extraordinar! Intens! Generos!

Destul de Murakami!”. Însă pentru exponentul „gulerelor albe”, ultramodern doar în intenții, „ideea că trebuia să pierzi atâta timp, să mobilizezi un asemenea arsenal culinar și să utilizezi un asemenea șir de mirodenii, îi apărea destul de grotescă. Era aceasta, într-adevăr, maniera cea mai murakamiană de a se bucura de existență? Dacă era cu adevărat așa, moralitatea acestui om putea fi chestionată” (Pan, Xiangli : 14). Murakami cel de la care „miroase a lapte”, adică a om european, „trădătorul”, convertitul la occidentalism, este un „produs incomestibil” pentru stomacul rafinat al mandarinului cu BMW.

Pan Xiangli joacă din nou cartea bucătăriei ca metafizică feminină și, în același timp, ca pretext de sociologie culturală. „Rețetele Murakami” sunt o săgeată veninoasă trimisă spre tineretul de aur al Chinei. Fascinați de produsele capitalismului japonez și taiwanez, acești emuli ai modelelor și starurilor livrate de „dușmanii ideologici”, înfăptuiesc reificarea Chinei milenare în aplauzele noilor parveniți și admirația generală față de fetișurile Occidentului. Textul este construit pe jocul aparențelor și pe răsturnarea lor spectaculoasă. În spatele narațiunii minimaliste se ascunde o realitate socială extrem de complexă și neomogenă. Însăși „stilul minimalist” de interior, iar prin extensie semantică, și al prozei urbane, se dovedește a fi infinit mai „costisitor” (sau mai prețios) decât designul / proza ornamentală. Figura schematică a soției maschează o personalitate puternică și hotărâtă, în timp ce epatarea mondenă a lui Doudou nu e decât reflexul unei identități nesigure. Rețetele Murakami, în pofida aspectului sofisticat, sunt dezolant de anodine, iar simplitatea exterioară a supei de varză este rezultatul unui proces culinar dea dreptul titanic. Când Doudou află, în sfârșit, rețeta celebrului bulion, ea rămâne „meduzată”, la fel ca și cititorul: „într-un castron de lut se pun un cotlet de porc de primă calitate, jambon de Jinhua, găină de Jingsu, creveți vii din lacul Taihu, lăstări de bambus din Muntele Mogan, moluște, ciuperci, crabi din Lacul Yongchang, dacă se găsesc, tăiați în jumătate; apoi, mestecând totul, se înăbușă timp de trei sau patru ore, adăogând o dată apă, fără sare, fără nici un alt condiment” (Pan, Xiangli: 16).

Prima răsturnare de situație intervine atunci când Doudou face dovada unei capacități analitice neașteptat de pătrunzătoare: „Un bulion? Câtă profunzime insondabilă revelează inima acestei femei! Și ce prostie sunt cuvintele acestui bărbat! Zi de zi el se bucura de o asemenea bogăție, crezând că e atât de simplă, atât de ușor de făcut. Cu siguranță, el n-a înțeles nimic despre soția lui. În aceeași clipă, ea s-a simțit pătrunsă de înțelegerea profundă a femeii care stătea în fața ei, iluminată de conștiința clară a imensei diferențe, pe lumea asta, dintre dragoste și dragoste” (Pan, Xiangli: 17). Cea de a doua răsturnare de situație se produce în conștiința bărbatului. Revenit în familie după o absență de șapte luni, fără regrete, explicații sau scuze, el constată că gustul supei de varză este absolut necomestibil. Fiziologia gustului devine astfel un suport pentru definirea și negocierea continuă a sensului atribuit rolurilor, normelor și practicilor conjugale. Gustul este atașament, obișnuință, reflex condiționat, construcție simbolică elaborată, prin urmare, reelaborabilă, ca orice element al culturii umane. Așa cum gustul bulionului de varză nu mai era același după experimentarea altor savori, la fel apare diferită și inacceptabilă condiția femeii, firească până atunci. Sfârșitul logic al acestui traseu monoton al habitatului domestic pune în scenă ruptura survenită în coerența destinală a femeii. Cu o „privire limpede, dar sumbră și misterioasă”, ea își va anunța soțul despre decizia de a reveni la viața profesională. Povestirea lui Pan

Xiangli are, desigur, un puternic substrat didascalic, menit să le ofere femeilor o lecție de „educație sentimentală”, dar în pofida acestui tic auctorial feminist, ea aduce în literatură un stil de o eleganță inconfundabilă.

„La Tierce Personne”, nuvela lui Xue Shu (1970), este o altă variație pe tema „sindromului epocii”. Pasionată de muzică, fotografie și călătorii, profesoară și blogheră, această cincuagenară radioasă și jovială (cum o prezintă poza din revistă), pare să facă parte din tagma scriitoarelor care împărtășesc o relație amoroasă cu scriitura. Xue Shu este o necunoscută pentru Google, care reperează o singură carte, „The Most Beautiful Face in the World: Two Novellas” (2013), apărută în traducere engleză și poloneză la Shanghai Press and Publishing Development Company. Xue Shu a început să scrie de la treizeci și doi de ani și de atunci își câștigă pâinea „cu tastiera”. Chiar dacă se bucură de o recunoaștere internațională modestă, ea este autoarea a opt culegeri de eseuri și proză scurtă, la care se adaogă două romane („Bourgades Abandonnées”, „Questions aux fantômes”) și o colecție impresionantă de premii literare naționale de primă importanță, printre care e și prestigiosul Premiu al Literaturii Poporului Chinez. Pe lângă acestea, Xue Shu mai deține și funcții manageriale în Asociația Scriitorilor din Shanghai. Ca shanghaieză adoptată, ea ascultă șoaptele acestui Leviatan industrial, pe care le transformă în narațiuni hiperrealiste ale versiunii chineze a civilizației globaliste.

„Persoana terță” este povestea, ușor stranie, a falimentului unei căsnicii moderne. Pe fundalul grandios al zgârie-norilor și al luminilor de neon se desfășoară drama măruntă a unui procuror și a unei profesoare de limbă și literatură chineză, obstinați să facă față „pretențiilor de eleganță” impuse de „puținii capitaliști din orașul lor”. Un apartament „la prețuri exorbitante”, lenjerie de pat parfumată cu Cristian Dior, o bucătărie rafinată, asortată cu vinuri de marcă și un stil de comunicare racordat la standardele de clasă profesională și socială, induse de tiparele media în circulație. Procurorul zapează telecomanda, fumează o țigară în „postura gânditorului lui Rodin”, despre existența căruia e complet ignorant, apoi își execută „obligațiile conjugale cu aceeași eficacitate ca și obligațiile de serviciu”. Profesoara de limbă și literatură „menține fericirea și stabilitatea cuplului deja de trei ani”, insistând să-i prepare cine grațioase și stilate în fiecare sfârșit de săptămână. Falsul dă peste toate marginile acestei „istorii de succes”, dar nu se face manifest decât în oglinda „stranie” a realității sociale inferioare. Introducerea „vânzătoarei nr.13”, un personaj cu un statut narativ incert, are ceva din schemele deductive ale povestirilor lui Edgar Poe. Această vânzătoare de carne cu „fața trasă și smeadă” intră în viața lui Ling Lin în ziua când i se prezintă inopinat, dar confidențial, drept „persoana terță” și până la sfârșitul povestirii rămâne o enigmă dacă existența ei este „reală”, sau recreată din imaginația profesoarei. Redusă de la cele câteva semnalmente exterioare la o simplă cifră de ecuson, „nr.13” îndeplinește funcția celui de al șaselea simț, tipic feminin și repudiat în cultura scientistă contemporană drept atribut al naturii instinctuale, pasionale, sentimentale și isterice a femeii. Pentru a-i sublinia esența „carnală”, nr. 13 are „vocea impregnată de mirosul de carne crudă”, poartă în spinare o carcasă congelată de porc și-i oferă profesoarei câte un pachet de filet mignon pentru cinele de întreținere a liantului conjugal. Oricine ar fi fost această necunoscută impertinentă și vulgară, ea devine, treptat, singura confidentă și prietenă intimă a profesoarei, care știe deja că „ea a jucat cândva, într-un trecut îngropat și uitat, un rol de

neșters”. Întreaga partitură este, de fapt, interpretată de aceste două voci narative: intuiția feminină și raționalitatea masculină, „avansurile romantice” ale profesoarei și răspunsurile „rechizitorii” ale procurorului. O anume cunoaștere „istorică”, acumulată și transmisă prin intermediul narațiunilor existențiale feminine e resimțită sub forma neliniștii și anxietății, pe care vocea intuiției le formulează fără echivoc: „toți bărbații au o inimă de anghinare. Fii atentă la persoana terță!”, „pentru a cuceri inima unui bărbat, o femeie trebuie mai întâi să-i cucerească stomacul”, „toți bărbații sunt la fel”, „și ce este, de fapt, o persoană terță? Te-ai gândit vreodată?”.

Întrebarea, oricât de externă, devine o obsesie, iar obsesia – un exemplu tipic de gestionare isterică a crizei. Ling Lin întețește vizitele la supermarket, caută compania și sfatul acelei femei „care a înțeles demult natura infidelă a bărbatului” și pune în aplicare „lecția ei inestimabilă” de înțelepciune: „ea punea, în fiecare seară, operele ei culinare pe masa din sufragerie, sperând că soțul ei va avea ocazia să le guste din întâmplare și că își va pierde un pic din indiferență mâncând ceva gătit acasă. Dar el nici nu le observa. Bucatele înăbușite în dragoste rămâneau intacte, ca abia scoase din oală” (Xue, Shu: 107). Ca răspuns la încercările ei de a-i cuceri stomacul, magistratul i-a adresat următoarea pledoarie: „nu e necesar (...) să acorzi atâta solemnitate unei cine. Căci aceasta poate deveni o povară. Într-un cuplu, pe plan psihologic, dacă unul dintre soți se investește mai mult decât celălalt, aceasta poate să-i inducă celui din urmă un dezechilibru, ceva asemănător cu sentimentul opresiunii. În plus, pe termen lung, cel care dă fără a primi, ajunge să aibă dubii cu privire la fidelitatea celui care primește. Soții trebuie să-și acorde unul altuia deplina libertate a corpului și a spiritului. O căsnicie nu se menține cu ajutorul rasolului de vițel” (Xue, Shu: 98). Bineînțeles, divorțul pune capăt „războiului rece al familiei”. Dar istoria rămâne fără o concluzie auctorială precisă. Putem deduce, la fel ca și personajul feminin, că magistratul avea, într-adevăr, o amantă și că, prin urmare, intuiția ei feminină a interpretat corect simptomele ingerinței „persoanei terțe”. Dar putem, la fel de bine, presupune că nesiguranța, dubiile și bănuielile soției, personificate de acea „vânzătoare cu numărul 13”, reprezintă intrusa din triunghiul familial. Atitudinea ambiguă a lui Xue Shu față de „sindromul epocii” a determinat cheia de regizare a situațiilor și întâmplărilor narate. Ceea ce ni se pare remarcabil este că scriitoarea reușește să transmită o psihologie de cuplu foarte elaborată fără a face uz de mijloacele tradiționale ale psihologismului. Ca și celelalte două scriitoare, Xue Shu face o proză distilată, vaporoasă și insolită, ai cărei topoi vor completa, probabil, dicționarele noastre de termeni narativi.

Referințe bibliografice

Barnes, Julian. *Pe fereastră*. București: Nemira, 2014.

Teng, Xiaolan. « Rendez-vous au paradis » *Promesses littéraires. Nouvelles littérature chinoise*. Beijing, Editions en langues étrangères, 2014.

Rampolla, Giulia. « Urban Malaise: Women and the Discourse of Desire in Pan Xianglin’s Shanghai ». *Journal of Literature & Librarianship*, vol. 8, 2019.

Pan, Xiangli. « Bouillon clair de chou chinois » *Promesses littéraires. Nouvelles littérature chinoise*. Beijing, Editions en langues étrangères, 2014.

Xue, Shu. « La Tierce Personne » *Promesses littéraires. Nouvelles littérature chinoise*. Beijing, Editions en langues étrangères, 2014.

CZU: 165.742

ДЕКАЛОГ В АСПЕКТЕ РАБОТЫ МИФОЛОГИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ

Jozefina CUŞNIR
Institutul Patrimoniului Cultural,
Republica Moldova

The Ten Commandments are being examined in terms of the particular work of mythological consciousness, which, according to J.J. Wunenburger, is a "way of coagulating the general meaning" (the instruments used are the components of our previous studies: *the concept of humanization of myth* and *the concept of megamodern*). It is revealed that mythological consciousness communicates special essential information in the Decalogue, implicitly emphasizing, developing, and dictating the following series of basic principles of the attitude towards the world and behavior. 1. Increased attention to ethical topics. 2. Inclination to develop, make more profound, and comprehend the contact with the bright essence of existence.3. Striving for development and using one's intellect.4. Desire to learn and teach issues already learned. 5. Humanism, in particular, comprehended as further understanding the concept of man as a being of absolute significance, sacred and coessential to infinity; it is perceived as the true essence of existence – bright, creating all the good things, and equivalent to the infinity of love. 6. Intention to committing actions (both on the physical level and the metaphysical one) aimed at the ethicizing harmonization of the Universe. 7. Sensation of absolute freedom (the things one essentially desires are dictated, and virtually absolute support is promised from the infinite power), including freedom of thought.8. Sensitiveness – though often unconscious – to the encouraging, metaphysically perceived response from God (ethics) to a particular person's individual choice.
Keywords: *Decalogue, ethics, mythological consciousness, concept of humanization of myth, concept of megamodern, humanism.*

Библейский Декалог – Десять заповедей из Пятикнижия Моисеева – может рассматриваться и рассматривался в самых разнообразных аспектах. Весьма актуально его осмысление и в аспекте той особой работы мифологического сознания, о которой Ж. Ж. Вюнанбурже отзывается так: «<…> оно обнаруживает <…> способ коагуляции общего смысла, еще до любой концептуализирующей объективации. Так, миф конституирует форму "композиции" смысла <…>; он также устанавливает дорациональное понимание, более точное, более интенсивное и, наконец, более универсальное, чем аналитическое мышление <…>». Философ поясняет: «Мифическое немыслимое <…> становится целью герменевтики, поскольку речь идет о том, чтобы, исходя из мифа и с его помощью, охватить метаэмпирическую и сверхтемпоральную полноту смысла, для которой миф служит отправителем и косвенным свидетелем», причем «миф принимает реальное и вписывает его в континуум, где видимое имеет смысл лишь как связанное с невидимым, от которого оно составляет частичную, локальную и преходящую манифестацию» (Вюнанбурже). А по К. Хюбнеру, «именно в

нашем экзистенциальном опыте мы неизменно думаем мифически: в нашем отношении к рождению и смерти, в любви, в отношении к природе, в восприятии искусства и религии» (Хюбнер 1996). В данной работе мы продолжаем свои исследования в области мифологического сознания – выявление и вербализацию его наитий с учетом тезиса Х. Ортеги-и-Гассета: «Важно, чтобы человек в каждом конкретном случае думал то, что он действительно думает» (Ортега-и-Гассет 1997: 313).

Наша задача – выявить ту имплицитную сущностную информацию, ради которой мифологическое сознание формировало Декалог[1].

Событие Декалога – почти невероятная, но в своей основе подлинная (Beegle) история о том, как около трех тысяч лет назад некое число беглых рабов фараона (по Библии, 600 мужчин, женщины и дети), люди самые обычные, внезапно приняли решение: 1) обожествить этику; 2) тем самым глубже постичь этику, тогда не имевшую еще и названия; 3) улучшить – посредством этих действий – свой контакт с интуитивно ощущаемой светлой сущностью бытия. Именно в этом, полагаем, и заключалась суть принятия Десяти заповедей – если ее рассматривать в аспекте работы, осуществляемой мифологическим сознанием тех людей, которых вел Моисей.

Иначе говоря, и монотеизм, и Десять заповедей – выражение интенций мифологического сознания в его стремлении к сущности (к тому, что оно склонно ощущать как истинную сущность бытия). К моменту формирования Декалога эти интенции находились в неистовом, героическом поиске следующего интеллектуально-духовного, мифологически-логического «шага» по прорыву к пониманию искомой сущности, прикосновению к ней. Интересно, что обретенный Бог так людям и представился – в качестве «Сущего».

Осмысление Декалога требует особого теоретического аппарата. В частности используются компоненты наших предыдущих исследований: *концепции гуманизации мифа*, *концепции мегамодерна*[2] и т.д. Наша трактовка термина «этика» базируется на концепции А. Швейцера, ею не исчерпываясь: «основной этический принцип» таков: «добро есть сохранение, помощь и поддержание жизни, а уничтожать жизнь, вредить или препятствовать ей есть зло»; этика – «благоговение перед жизнью» (Schweitzer 1947: 262)[3].

Библейскую информацию о Декалоге можно обобщить следующим образом.

Слушавшим Моисея людям был – от имени самого Бога – представлен Декалог: Десять заповедей, или десять речений. Этот «этический Декалог» (Мень 2002) – так принято его обозначать – состоял из следующих компонентов: 1) этические предписания; 2) информация, что они исходят непосредственно от Бога; 3) информация о самом Боге.

По Библии, отклик на предложение Бога принять Его предписания, т.е. союз с Ним («СЛУШАТЬСЯ МЕНЯ И СОБЛЮДАТЬ СОЮЗ МОЙ») – был единодушен: «И ОТВЕТИЛ ВЕСЬ НАРОД ВМЕСТЕ, И СКАЗАЛИ: “ВСЕ, ЧТО СКАЗАЛ БОГ, СДЕЛАЕМ!”» (Тора: Шмот. 19:8).

Решение этих людей обожествить этику представляется тем более неожиданным, что человечество еще не располагало ни термином «этика» (он появится примерно через тысячу лет в трудах Аристотеля), ни даже соответствующим понятием.

Чреватой проблемами была и акция обожествления. Понятие «бог» имелось уже давно: обожествлений насчитывалось неисчислимо много. Но ранее они не ощущались результатом свободного выбора. Человек поклонялся богам, которые, по его мнению, объективно властвовали над данной территорией (областью бытия); изменял выбор лишь из-за недостаточной силы конкретного божества, а не по своему «произволу».

Поэтому такое обожествление – во-первых, этики, а во-вторых, как явный волевой акт – и представляется нам столь удивительным событием. Правда, по Библии, принявшие Декалог осуществили это сами, но не сами придумали. Принять решение их побудил Моше (Моисей) – человек, который вывел их из Египта[4].

Вопрос, как мог сам Моисей, тоже дитя своего времени, оказаться способен на такой интеллектуально-духовный прорыв, Библия разрешает просто: действиями Моше руководил Бог. А научная мысль вольна исследовать версии подобные той, что разрабатывал Т. Манн в новелле «Закон». Открытым остается и вопрос о возможном влиянии на Моше тех идей, которые разрабатывались фараоном Эхнатоном (годы правления приблизительно 1353-1336 до н.э.); но «нет никаких доказательств того, что уникальная религия Эхнатона пережила его смерть» (Dorman).

Однако действия Моисея были интеллектуально-этическим прорывом и в сравнении с древнеегипетской мыслью. Ведь и она, и более древние этические структуры имплицитно предлагали человеку воспроизводить действия кого-то, ощущаемого как объект предписанного подражания. А в Декалоге, как показано далее, этика выводится на уровень понятий и превращается в интеллектуальную систему для каждого человека, в которой он должен ориентироваться сам.

Нас в данном случае интересует не загадка Моше (человека заведомо незаурядного), а вопрос, что происходило в мифологическом сознании его соратников по прорыву, самых обычных людей.

Воспользуемся нижеприведенным теоретическим аппаратом.

Как показывают наши исследования реликтов древнейшего мифологического сознания, интуитивными этическими интенциями человек обладал исходно. Этизирующая гармонизация Универсума есть одна из базовых функций мифологического сознания, а наиболее древняя мифологическая структура – дихотомия *тотем*/*не-тотем* – равнозначна этичному предписанию: «Стремись служить жизни и отменять смерть» (Подробнее см: Кушнир 2017: 23-26, 45-51). Иначе говоря, этический принцип благоговения перед жизнью, сформулированный А. Швейцером, выдающимся философом XX века, оказался вербализацией наиболее древнего предписания, сформированного мифологическим сознанием. Поясним: «Понятие *тотем*-жизнь/*не-тотем*-смерть, выявленное Ольгой Фрейденберг, <…> нами актуализировано и экстраполировано с учетом *Achsenzeit* Карла Ясперса и других достижений философской мысли XX века, связанных с концептом “индивидуальное начало”; а именно: *тотем* есть все, единосущностное индивидуальному началу и/или отождествляемое им с жизнью; *не-тотем* есть все, противосущностное индивидуальному началу и/или отождествляемое им со смертью» (Кушнир 2017: 58). Иными словами: «*Тотем* есть <…> жизнь, любовь, этика, интеллектуальные и чувственные

радости, вселенская гармония, свобода, творчество, смысл etc. <…> *Не-тотем* – <…> смерть, предательство, пытки, вечная разлука с любимыми, ощущение богооставленности, разрушение, ненависть, убийство, физические и нравственные муки etc.» (Кушнир 2017: 23).

Базируясь на вышесказанном, «мы рассматриваем этику как выработанный мифологическим сознанием главный принцип отношения к *тотему*-сущности: необходимо принимать ее, а не отрицать; служить ее развитию, а не разрушению» (Кушнир 2017: 24). Саму дихотомию *тотем*/*не-тотем* можно рассматривать как инструмент, с помощью которого человек – в своем поиске истинного, сущего, которое интуитивно ассоциируется с индивидуальным началом, даже неосознаваемым – постепенно разрабатывал понятие сущности.

Понятие «*тотем*» (благодаря метонимичности мифологического сознания[5]) парадоксально объединяет в себе не только «сущность» и «этику», ощущаемую как волевой выбор и принцип служения сущности, но, как выявлено Декалогом, и этику, ощущаемую в качестве Бога.

Представленный Декалогом интеллектуально-духовный прорыв подчинен особой внутренней логике. Для лучшего ее понимания следует учитывать и следующий факт, относящийся к нашей современности: «<…> можно идентифицировать существование особого направления в современной философии, которое способствует развитию мегамодерна. Мы дали ему название “*конструктивная философия*”. Это понятие включает в себя: a) совокупность тех аспектов философии, которые, разрабатывая концепты “смысл”, “истина”, “бесконечность”, “сущность”, “творчество”, “искусство” и т.п., *de facto* создают концепцию бесконечности как некоего сущностного светлого начала, творящей основы мира, практически равнозначной бесконечности любви; b) результаты системного развития подобных разработок с учетом закономерностей мифологического сознания, которые обусловлены его функцией этизирующей гармонизации Универсума, выявленной в рамках концепции гуманизации мифа» (Кушнир 2019: 86-87).

В рамках нашей концепции мегамодерна разработаны следующие дефиниции понятий «сущность»[6] и «смысл»:

> Сущность есть то, что человек ощущает как основу своей индивидуальности и Универсума, – основу, которая существует в качестве некоей скрытой бесконечности, позитивной “тонкой реальности” (она ощущается как любовь, созидание, свобода и т.д.). Именно к такому ощущению бесконечности нас отсылают вышеупомянутые эффективные разработки психологов и философов XX века. При этом на уровне сущности есть и неповторимость каждого человека, и общность всех.
>
> Смысл как таковой – это проявление сущности, присутствие бесконечного, притом позитивного, в индивидуальном и конкретном. (Кушнир 2019: 87)

Итак, развиваемый нами дискурс фактически связывает воедино понятия «индивидуальное начало», «сущность», «смысл» и – в рамках *конструктивной философии* – бесконечности любви. Именно последнее, как мы покажем далее, и явилось объектом обожествления в Декалоге, причем de facto оказалось интерпретированным им в качестве этики. Эту

интерпретацию можно рассматривать и как процесс уточнения *тотема* – сущего – абсолютного, идеального, истинного, т.е. Бога Авраама.

Ситуация Декалога сложна для понимания вдвойне. Ведь указанный «шаг», устремленный к приникновению к истинной сущности, состоял и в обожествлении этики, и в попытке осмыслить, определить этику через божество.

Метод этой попытки, при всей кажущейся экстравагантности, был очень обычным – определить неизвестное через некое известное, сколько-нибудь подходящее для этой цели. Неизвестным, еще даже не названным, являлась этика; хорошо известным – понятие божества, которое, впрочем, тоже пришлось для этой цели дорабатывать. На тот момент оно ощущалось так: боги – трансцендентные разумные существа с особыми возможностями воздействовать на Универсум (отчасти – воплощения Универсума), могущественные, причем такие, что человек может находиться с ними в своеобразном симбиозе.

Но этика ощущалась как нечто единое, универсальное.

В Декалоге, как показано далее, дана следующая картина мира:

1. Этика идентифицирована как Бог.
2. Сообщается: Универсум создан этикой и ничем иным.
3. Сообщается: человек тоже создан этикой, и вдобавок – по ее образу и подобию; поэтому человек, являясь собой истинным, склонен ее «любить», а именно стремиться служить жизни и отменять смерть (это и есть предписания этики, как по древнейшей дихотомии *тотем*/*не-тотем*, так и по разработкам А. Швейцера).
4. Сообщается: кто осмелится позволить себе указанное, получит мощную поддержку («милость»), с тенденцией ее распространения даже на тысячу «родов» (поколений его потомков); а кто опустится до противоположного, совершит грех, чреватый бедой и для него, и для трех поколений его потомков.

Обоснуем сказанное. О том, что в «этическом Декалоге» этика идентифицирована как Бог, в частности свидетельствует несоответствие между грандиозностью всемирного этизирующе экзистенциального воздействия Декалога и недостаточностью его этических предписаний – если рассматривать ее в отрыве от его сущности.

Более того, для слушателей Моисея, жителей весьма цивилизованного государства, не было ни тайной, ни откровением, что: убивать и красть запрещено; запрещено лжесвидетельствовать на суде; вожделение к чужому имуществу и/или жене ведет к неприятностям; с родителями следует обращаться по-человечески. Это известно практически в любом человеческом сообществе.

Этические предписания, исходящие от божества, тоже давно в диковину не были. Существовала, например, египетская Маат, ведавшая этой стороной бытия. Каждому умершему полагалось на загробном суде отчитываться, что он: не воровал, не убивал мужчин и женщин, не клеветал, не закрывал уши от слов правды, не прелюбодействовал, не уносил пироги, оставляемые духам умерших, не вырывал хлеб у ребенка и не относился с презрением к богу своего города. И еще во многом другом (см.: Papyrus of Ani).

Так что – относительно подобных перечислений – предписания Декалога могли удивить явной недостаточностью. Почему бы, например, не указать, что по-человечески нужно обращаться и с детьми? Но, поскольку Десять заповедей устойчиво и повсеместно ощущаются как вполне «достаточные», это можно объяснить лишь следующим образом.

Цель Декалога – вообще не в том, чтобы перечислить некий минимум возможных заповедей, а в том, чтобы, за неимением слова «этика», обозначить ее описательно, но очень узнаваемо для восприятия («Не убивай», «Не кради», «Не свидетельствуй напраслину о ближнем твоем», «Не вожделей дома ближнего твоего; не вожделей жены ближнего твоего, ни раба его, ни рабыни его, ни вола его, ни осла его, ни всего, что у ближнего твоего», «Не прелюбодействуй», «Чти отца твоего и мать твою <…>»; см.: ЭЕЭ: Десять заповедей).

Эта столь хорошо узнаваемая этика одновременно оказывалась Богом: от Его имени ее требования и излагались. А потому имя у нее тоже имелось, да еще и актуально убедительное: «Я, Я*х*ве, Бог твой, который вывел тебя из земли Египетской, из дома рабства» (ЭЕЭ: Десять заповедей).

Естественно, что с представлением об идентичности этики и Бога не могли не вступать в конфликт некоторые из других представлений, современных этому древнему интеллектуально-духовному прорыву.

Сложно, например, найти адекватную мифологическую трактовку жестокой угрозы со стороны Бога: «Я Я*х*ве, Бог твой, Бог ревнитель, взыскивающий за грех отцов с детей и с третьего и четвертого рода у ненавистников Моих, и творящий милость до тысячи родов любящим Меня и соблюдающим заповеди Мои» (ЭЕЭ: Десять заповедей). Этика, мстящая детям, внукам и правнукам грешника, – вообще, разумеется, не этика. Эта угроза, с современной точки зрения, формирует образ злого Бога, которого назвать добрым можно лишь из страха.

Мы полагаем, однако: здесь имеет место не столько контаминация новых представлений о Боге-этике и древних представлений о мощных, но нередко бессовестных божествах, и даже не столько малоудачная попытка психологизирующей рационализации (самохарактеристика Бога как «ревнителя»), сколько те проблемы, которые возникают при попытке выразить новую мысль в рамках еще недостаточно разработанных представлений и дискурса. Речь в этом высказывании идет, мы полагаем, лишь о малоудовлетворительном – из-за указанных причин – изложении следующей сложной информации.

Человеку может показаться: служение добру и противостояние злу вполне бесполезно. Может показаться и худшее: служение злу – дело выгодное, ведь зло есть сила; нужно служить злу, если ты не глуп (такое представление ведет к подлости, преступлениям и равнозначно духовной гибели). В противовес этим гибельным представлениям этика и сообщает интересующимся о своей неоспоримой силе. Этой силы достаточно, чтобы «творить милость», т.е. оказывать всяческую поддержку не только самому человеку, который отважиться признаться себе, что любит добро (этику), и станет служить добру, но и неисчислимым поколениям («до тысячи родов») его потомков. Что же касается потенциальных негодяев, их заранее информируют: выгода от служения низости окажется иллюзорной (с них

будет «взыскано за грех»), причем, поскольку зло пока существует, оно может проявиться и в том, что низкий выбор человека негативно повлияет на судьбы его детей, внуков и даже правнуков.

Иначе говоря, этика как «Сущий», которому единосущностен человек (образ Его и подобие), – гарант того, что можно успешно быть собой, т.е. следовать «велениям» истинной сущности бытия, любить ее, этизирующе гармонизировать Универсум. Именно в этом смысле становится понятным библейское утверждение, что Бог есть объект любви, которая парадоксально ощущается и как предписанная, и как очень естественная: «/5/ ЛЮБИ БОГА, ВСЕСИЛЬНОГО ТВОЕГО, ВСЕМ СЕРДЦЕМ СВОИМ, И ВСЕЙ ДУШОЮ СВОЕЙ, И ВСЕМ СУЩЕСТВОМ СВОИМ» (Тора: Дварим. 6:4-9).

Возможна и такая формулировка: человек, отдающий себе отчет в том, что он хочет служить жизни и отменять смерть, получит помощь извне, т.е. поступок не бесполезен.

Более того, библейское сообщение именно о волевом выборе такого служения транслирует мифологическому сознанию следующую информацию: человек («я») когда-то смог своей волей, своим волевым импульсом, выбрать служение этике, а потому и теперь обладает свободой, необходимой для такого выбора, т.е. не обречен подчиняться злу-смерти-*не-тотему*. Служение этике – свободный выбор человека («меня»).

Проблемным – в аспекте идентификации Бога как этики – может показаться библейское заявление Бога о богоизбранности евреев, вообще о Его предпочтении какого-либо народа всем остальным. Однако противоречие здесь кажущееся: оно вызвано лишь современной Декалогу неразработанностью дискурса и понятийного аппарата.

Для мифологического сознания той эпохи речь шла лишь о следующей информации: избранником для этики-сущности является каждый человек, целенаправленно выбравший служение этике. А форма, в которой эту информацию тогда попытались выразить, обусловлена особенностями понятийного аппарата тех, кто внимал Моисею. Для них непонятным оказался бы тезис: человек волен, следуя своим этическим интуициям, сам выбрать себе Бога по признаку Его идентичности с этикой, да еще и отказаться от всех обычных богов. Подобный когнитивный диссонанс отчетливо проявился в событии с изготовлением золотого тельца (попытка возврата к «обычному», «понятному» божеству).

Для их понимания более приемлемым было сообщение, что хотя бы сама инициатива такого беспрецедентного «союза» исходит от Бога. Бездумно игнорировать волю любого божества было и не принято, и непрактично. Следовало прислушаться и обдумать. В результате получалось тоже необычно, но хоть понятно. Просто Бог, подобно какому-нибудь «царю», хочет найти людей, с которыми можно заключить «союз» – он же «завет» – на определенных условиях и под определенные гарантии: «По своей внешней форме Завет сформулирован по примеру договоров между вассалом и его господином на Древнем Востоке» (ЭЕЭ: Бог). Это уже давало возможность для отклика, ощущение некоей привычности, легитимности происходящего. Хотя на самом деле ничего подобного никогда раньше не было: «Такого рода избранность, основанная на союзе, – совершенно неизвестный элемент в других цивилизациях и является феноменом

еврейской религии, определившим дальнейший путь еврейского народа на заре его истории» (ЭЕЭ: Бог).

Подобную трактовку подтверждают еврейские предания о Декалоге, сохранившиеся в Устном Законе: Аггада повествует, что Бог обращался ко многим народам, но все, убоявшись трудностей, отказывались; только евреи согласились принять завет с Богом. Вл. Соловьев, известный религиозный философ, описывает эту ситуацию так: «Сущий Бог сделал Израиля народом Своим потому, что и Израиль сделал Сущего Бога своим» (Соловьев 1987: 22). Более того, пользуясь историческими источниками, можно показать: возникшая при принятии Декалога религиозная «система была духовно открытой, а не этнически “закрытой”. Каждый, кто хотел совершить тот же высокий этический выбор в той же форме, имел право и возможность его совершить. Прозелит становился таким же “сыном Авраама”, как все прочие, с теми же правами, которые наследовали все его потомки. Разумеется, идея о том, что столь же высокий этический выбор может происходить и в других формах, была еще впереди – не только для “потомков Авраама”, но и для человечества в целом» (Кушнир 2013: 13).

О том, как именно истолковывали слушатели Моисея цели Бога, побудившими Его заключить этот союз, и в чем видели соответствующие средства, косвенно свидетельствует развитие религиозной мысли еврейскими пророками: «Пророки (главным образом поздние) придавали нравственным нормам неизмеримо большее значение, чем требованиям ритуала (см. Ис. 1:12, 15–17). Согласно этой концепции, соблюдение нравственного кодекса должно привести не только к избавлению Израиля, но и к спасению всего человечества (Ис. 2:3–4) и преображению мира (Ис. 66:22)» (ЭЕЭ: Завет).

Иначе говоря, идентификация Бога как этики осуществлялась древней мифологической мыслью последовательно: Бог спасал человечество и мир, а человек Ему в этом помогал – причем помощью были именно этичные поступки.

Теперь обратимся к информации, неявно транслируемой Декалогом мифологическому сознанию, о том, что Универсум создан именно этикой, и ничем иным. Полная необычность этой информации «компенсировалась» тем, что оформлялась она очень привычно для тогдашнего сознания. А именно – как ритуальное предписание: «Помни день субботний, чтобы святить его». Этот ритуал, часть обычной повседневности, еженедельно утверждал: «Ибо в шесть дней создал Я*х*ве небо и землю, море и все, что в них, а в день седьмой отдыхал; посему благословил Я*х*ве день субботний и освятил его» (ЭЕЭ: Десять заповедей). А о том, что предписание исходит все же от этики, пусть и представляющейся как «Я, Я*х*ве, Бог твой», имплицитно свидетельствовало пояснение. В субботу нельзя требовать работы вообще ни от кого, «дабы отдохнул раб твой и рабыня твоя, как ты. И помни, что ты был рабом в земле Египетской, но Я*х*ве, Бог твой, вывел тебя оттуда рукою мощною и дланью простертою; потому и заповедал тебе Я*х*ве, Бог твой, отправлять день субботний» (ЭЕЭ: Десять заповедей). (Феномен рабства еще долго представлялся людям чем-то незыблемым; но Декалог формировал установку обращаться к рабами по-человечески, хотя бы в память о собственной прежней участи; видимо, в результате «весьма рано еврейство

стало стремиться к смягчению жестокости рабства, к постепенному упразднению этого института»; см: Бернфельд).

Неявно – поскольку этика оказывалась идентифицировна с Богом – Декалог формировал и информацию: человек («я») создан этикой по ее образу и подобию, человек единосущностен этике. Ведь слушатели Моисея располагали сведениями, почерпнутыми в их преданиях, что Бог праотцов действовал так: «И СКАЗАЛ ВСЕСИЛЬНЫЙ: “СОЗДАДИМ ЧЕЛОВЕКА ПО ОБРАЗУ НАШЕМУ, ПО ПОДОБИЮ НАШЕМУ <…>”. И СОТВОРИЛ ВСЕСИЛЬНЫЙ ЧЕЛОВЕКА ПО ОБРАЗУ СВОЕМУ, ПО ОБРАЗУ ВСЕСИЛЬНОГО СОТВОРИЛ ЕГО, МУЖЧИНУ И ЖЕНЩИНУ СОТВОРИЛ ИХ <…>» (Тора: Брейшит. 1:26-27).

Вполне естественно, что адекватно усвоить всю информацию, неявно транслируемую Декалогом мифологическому сознанию, и вдобавок «перевести» ее в логический дискурс, оказалось задачей, потребовавшей тысячелетий и не завершенной по сей день.

Неудивительно, что на этом пути человечество подстерегали как «добросовестные» ошибки, так и корыстные попытки манипулировать его сознанием, иногда тесно переплетенные между собой. Но это уже отдельная тема.

Неудивительно также, что, развивая идентификацию этики-сущности как Бога, человечество – устами апостола Павла – идентифицировало Бога как Любовь уже вербально.

Но следует особо отметить некоторые черты Декалога, которые вследствие его «привычности» можно упустить из внимания.

Декалог есть шаг к индивидуализации этического процесса, переход на новый уровень этики: от примеров для подражания к сложной и глубокой системе понятий. Если человек следует неким поведенческим моделям из мифологии, это тоже – осознанный этический выбор, но на уровне идентификации с кем-то другим. Так, видимо, и происходило, когда египтянин сообразовывал свое поведение с рекомендуемыми ответами умершего на загробном суде и решал: подобно ему, не стану вырывать хлеб у ребенка, не буду убивать и т.д.

Декалог предлагает самостоятельный процесс этической аналитики разнообразных ситуаций своей жизни. Человек, чтобы быть этичным, самостоятельно соотносит свои поступки не с мифологическими ситуациями, а с этической системой: оперирует понятиями, а не аналогиями.

Очевиден факт: запреты Декалога являлись не столько запретами – в этом качестве они могут оказываться и невыполнимыми – а заострением внимания, созданием вектора, работой на будущее. Декалог задавал задачу-сверхмаксимум: отслеживаются не только поступки, но и побуждения. Он акцентирует на этическом выборе основное внимание, превращая его в метафизический поиск, включающий в себя и осмысление необходимых компромиссов.

Эта самостоятельность – важный шаг к выявлению индивидуального начала. В то же время Декалог, представляя собой некую максимальную этическую команду (внутреннюю, недостижимую, идеальную), давал идеальные установки и на уровне массового сознания.

Исходя из представленной в Декалоге концепции человека и Универсума, мы полагаем, что те базовые принципы мироощущения и – соответственно – поведения, которые мифологическое сознание акцентирует, развивает, предписывает в Десяти заповедях, таковы:

1. Повышенное внимание к этической проблематике.

2. Устремленность к развитию, углублению, осмыслению контакта со светлой сущностью бытия.

3. Устремленность к развитию и использованию интеллекта.

4. Устремленность к тому, чтобы учиться, а также и учить тому, что удалось узнать.

5. Гуманизм, в частности понимаемый как дальнейшее осмысление концепции человека в качестве существа абсолютной значимости, сакрального, единосущностного бесконечности; она ощущается как истинная сущность бытия – светлая, творящая все хорошее, равнозначная бесконечности любви.

6. Интенция к совершению поступков (на физическом и на метафизическом уровне), устремленных к этизирующей гармонизации Универсума.

7. Ощущение полной свободы (предписано именно то, чего по сути хочешь сам, и фактически обещана абсолютная поддержка со стороны бесконечной силы), в том числе свободы мысли.

8. Чуткость – пусть зачастую и неосознаваемая – к поощрительному, метафизически ощущаемому отклику Бога (этики) на индивидуальный выбор конкретного человека. Человек начинает ощущать мощную поддержку Бога на избранном этическом пути и свою избранность для уникального этического пути, и даже – что эта поддержка распространяется на его потомков и единомышленников.

В заключение отметим: темой отдельного и весьма актуального исследования могло бы стать рассмотрение вопроса, как именно развивает указанные наития Декалога конструктивная философия XX–XXI века – во всем впечатляющем разнообразии ее разработок (в том числе идеи Н. Бердяева, Х. Ортеги-и-Гассета, Э. Фромма, В. Франкла, М. Дюфрена, Кл. Гирца, Ж.-Ж. Вюнанбурже, «осевое время» К. Ясперса и т.д.).

Примечания

[1] Мы исходим из того, что мифологическая и логическая части сознания действуют совместно. Логическое сознание стремится вербализовать интуиции мифологического сознания, их проверить, развить, претворить в понятия и концепции. Мифологическое сознание поверяет интуицией полученные результаты, корректирует их, формирует новые интуиции. И все повторяется на следующем уровне.

[2] Концепцию культурной эпохи «мегамодерна» разрабатывает наша творческая группа: Жозефина Кушнир, PhD Habilitat, литератор; Владимир Шиманский, режиссер, актер; Елена Кушнир, режиссер, литератор; Андрей Шиманский, живописец, актер. Разработка осуществляется как теоретически, так и на практике (посредством художественных проектов).

[3] Здесь и далее перевод наш.

[4] «<…> правовые идеи, написанные в Библии от имени Моисея, отредактированы <…> не позже VI – V веков до нашей эры. Сам же он существовал <…> в период

XVI – XI веков до н.э.» (Баренбойм 2017: 86). «<…> наиболее вероятная дата Исхода – около 1290 г. до н.э.» (Beegle).

[5] «<…> часть в данном случае есть непосредственно целое и действует как таковое» (Кассирер 2001: 63).

[6] Дефиниция коррелирует с той, которой, по М. Дюфрену, придерживается французская феноменология (Ж.-П. Сартр, М. Мерло-Понти): «<…> сущность, определенную как имманентное значение феномена и данную с ним… Сущность следует открыть, но не через скачок от известного к неизвестному, а благодаря снятию покрова» (Дюфрен 2014: 163).

Библиография

Beegle, Dewey M. “Moses: Hebrew prophet.” *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Moses-Hebrew-prophet/Moses-the-man>.

Dorman, Peter F. “Religion Of The Aton.” *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Akhenaten/Religion-of-the-Aton>.

Papyrus of Ani, in the British museum / the Egyptian text with interlinear transliteration and translation, a running translation, introduction, etc. by E.A.Wallis Budge. New York: Dover, 1967.

Schweitzer, Albert. *The Spiritual Life: Selected Writings of Albert Schweitzer*. Hopewell, NJ: The Ecco Press, 1947.

Баренбойм, Петр. «Моисей – первый философ права: Человек, который видел Бога.» *Баренбойм, Петр и др. Моисей. Первый философ права. Человек, который видел Бога*. Москва: ЛУМ, 2017. 85-123.

Бернфельд, Симон. «Рабство.» *Еврейская энциклопедия Брокгауза и Ефрона*. <https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%95%D0%AD%D0%91%D0%95/%D0%A0%D0%B0%D0%B1%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE>.

Вюнанбурже, Жан-Жак: *Принципы мифопоэтического воображения.* <http://www.bim-bad.ru/biblioteka/article_full.php?aid=884&binn_rubrik_pl_articles=121>.

Дюфрен, Микель. «Введение: Эстетический опыт и эстетический объект.» *Horizon* 3.2 (2014): 161-176.

Кассирер, Эрнст. *Философия символических форм*. Том 2. Мифологическое мышление. Москва, СПб.: Университетская книга, 2001.

Кушнир, Жозефина. К 110-летию кишиневского погрома: Памятные даты. Кишинев: 2013.

Кушнир, Жозефина. «Мегамодерн как система транслируемых интеркультуральных смыслов.» *Intertext* 3/4 (2019): 82-92.

Кушнир, Жозефина. *Феномен гуманизации мифа в интеллектуальной прозе XX века*. Chişinău: Pontos, 2017.

Мень, Александр. «Этический Декалог.» *Библиологический словарь*. Москва: Фонд им. А. Меня, 2002. <https://biblioclub.ru/index.php?page=dict&termin=56450>.

Ортега-и-Гассет, Хосе. *Избранные труды*: Москва: Весь Мир, 1997.

Соловьев, В. С. *О еврейском народе: (статьи, письма)*. Иерусалим, 1987.

Тора (Пятикнижие Моисеево). Иерусалим: Шамир, Москва: Арт-Бизнес-Центр, 1993.

Хюбнер, Курт: «Прогресс от мифа, через логос, к науке? Вопрос теории науки.» 1996. <https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/nau_anti/03.php>.

Электронная еврейская энцилопедия (ЭЕЭ). <https://eleven.co.il/judaism/commandments-and-precepts/11412/>.

CZU: 82.09

LECTURA – O COPIE IMPERFECTĂ A OPEREI LITERARE

Diana DEMENTIEVA
Universitatea de Stat „Dimitrie Cantemir”, Chişinău

The article involves an attempt to analyze and determine the main features of the act of reading. Especially during the last century, the concept of reading became one of the most controversial notion of literary theory. Being understood as a process of decoding the literary message, the particular act of reading has been interpreted in various ways. In general, the approach investigates reading as a way through which the existence of the literary work is revealed. The literary work is not only the experience and the subconscious of the author, it is not limited only to the form or content and it does not represent only the experience and reception of the reader. Literary work lives through reading, however reading does not fully define it, a reader's interpretation is not the equivalent of the literary work itself, because reading is personal and variable, but literary creation is unique and static. Also, the approach emphasizes the idea that when reading and interpreting the literary work it is necessary to avoid extremes, in other words to avoid platonicism or nominalism in favor of perspectivism. It is noteworthy that the Polish philosopher Roman Ingarden establishes several important differences between the literary work and the readings applied to it. The fact that the reading is only a copy of the absolute literary work is justified by analogy with other similar dichotomies from linguistics („langue” vs. „parole”) and from semiotics (sign vs. meaning).
Keywords: *literary work, reader, reading, interpretation, concretization, execution, value, aestheatic object.*

Lectura nu oferă o viață nouă, ci o întreține pe aceea care deja există în mod intrinsec;
Opera trăiește în diferitele sale execuții, rămânând egală cu sine (Luigi Pareyson)

Convingerea potrivit căreia lectura constituie modul de existență a operei literare este de dată recentă. Abia începând cu a doua jumătate a secolului XX au apărut mai multe direcții, discipline, metode și teorii care au năzuit să justifice, să teoretizeze și să aplice la studiul operei literare o nouă concepție, cea din perspectiva actului de lectură și a agentului său cititorul. În cursul istoriei însă s-au perindat mai multe reflecții cu privire la modul de existență a operei, acest fapt demonstrează că „viața” unei creații literare se prezintă totuși ca un ansamblu de perspective de abordare, situate la diferite grade de adecvare. Problematica definirii operei literare și, în consecință, dificultatea stabilirii modului ei de existență s-a bucurat de clarificări variate, obținute prin intemediul metodelor inerente domeniului literar sau celor transcedente. „Sunt indivizi pentru care opera de artă trăieşte mai mult prin conţinutul ei, alţii, pentru care ea există mai degrabă prin organizarea ei formală. Unii care se abandonează sentimentelor lor şi, în fine, alţii care formulează judecăţi cu privire la structura operei sau emit aprecieri în legătură cu valoarea ei” (Vianu 351). Ca urmare a acestor judecăți divergente, existența operei literare a fost „căutată” aproape secvențial: în artefact, în succesiunea sunetelor pronunțate de un recitator, în experiența autorului, în expresia lingvistică

sau în trăirea cititorului. Și totuși niciuna dintre aceste modalități nu s-a dovedit a fi satisfăcătoare:

> *Opera literară nu este nici un fapt empiric – în sensul că nu este starea de spirit a unui individ sau a unui grup de indivizi – nici un obiect ideal imuabil, cum este, de exemplu, triunghiul. Opera literară poate deveni obiect al experienței; ea este, recunoștem, accesibilă numai prin experiența individuală, dar nu este identică cu nici o experiență* (Wellek, Warren 206).

De remarcat este adevărul că fiecare dintre modalitățile de existență a operei literare enumerate nu se poate realiza decât printr-un act de lectură. Totodată, lectura realizată de către un cititor nu poate fi considerată opera însăși. „Este adevărat, desigur, că poemul poate fi cunoscut numai prin trăiri individuale, dar el nu este identic cu o astfel de trăire" (ibidem: 95). Gh. Crăciun, sistematizând și generalizând foarte mult perspectivele precursorilor săi, ajunge la concluzia că sunt trei categorii de modele, fiecare percepând existență operei literare după cum urmează: ca o asociere obiectivă între formă și conținut, ca o structură sau un sistem cu propria imanență și ca o strictă relație de lectură în care percepția și interpretarea sunt acelea care produc configurația obiectului (123). Ultima categorie lansează ideea precum că opera își relevă temporalitatea printr-o relație de comunicare specifică. Canalul prin care se întreține această relație este lectura, cea care asigură, de altfel, și continuitatea așa-zisului fenomen literar.

Fiindcă lectura nu este opera propriu-zisă, cititorul trebuie să fie conștien că interpretarea sa nu reprezintă nicidecum opera în plenitudinea ei, ci este o copie ce poate avea diferite grade de fidelitate. Mai mulți teoreticieni ca R. Wellek, A. Warren, U. Eco și L. Pareyson explică acest paradox făcând trimitere la interpretarea partiturilor muzicale. De exemplu, interpretarea Simfoniei a IX-a de Beethoven nu este simfonia însăși, este doar una din numeroasele reprezentări instrumentale: completată sau influențată de individualiatatea interpreților. Tot aici, dihotomia *operă literară – lectură* stabiește o analogie, mult mai pertinentă, cu perechea clasică din domeniul lingvisticii: *limbă – vorbire*. Fiind influențați de ideile lui F. de Saussure, reprezentanții cercului lingvistic de la Praga fac o distincție clară între sistemul limbii și actul individual al vorbirii. În acest sens, opera literară ocupă prin analogie locul limbii și devine astfel un sistem de norme, de noțiuni ideale intersubiective, pe care cititorul nu va ajunge niciodată să-l cunoască și să-l posede în totalitate, iar lectura – ca și vorbirea - este un act individual, particular (Wellek, Warren 207). De pildă, rostirea sunetului *h*, nu est fonemul *H*, la fel cum lectura din perspectivă psihologică a romanului „Crimă și pedeapsă" nu este opera lui Fr. Dostoievski în totalitatea ei, ci doar un aspect al acesteia. Lecturile ca și sunetele sunt concrete, variabile și personale, iar fonemele și opera de artă literară sunt elemente invariante. „Astfel, adevăratul poem trebuie conceput ca un sistem de norme reflectat numai parțial în interpretările numeroșilor lui cititori" (ibidem: 201). Fiecare lectură reprezintă doar o încercare de a sesiza acest sistem de standarte, așadar opera este pusă în lumină doar parțial. Teoreticienii R. Wellek și A. Warren, iar mai târziu și semioticianul U. Eco, ocupă o poziție pesimistă în ceea ce privește posibilitatea înțelegerii desăvârșite a operei literare, despre care susțin că ar fi o încercare iluzorie. În ciuda acestui fapt, ca în oricare alt obiect al cunoașterii, în opera literară există un „sistem de determinare"

(ibidem: 203). Acest sistem de determinare este conceput de fiecare dată altfel: la R. Ingarden este structură, la U. Eco este reprezentat de ceea ce se numește *intentio operis,* iar pentru W. Iser se constituie dintr-o rețea lacunară. Axul condiționării interpretative asigură echilibrul actualizărilor și presupune o selecție instinctivă a lecturilor adecvate, precum și înlăturarea celor „străine". Aceste mărci ale lecturii pertinente i se dezvăluie cititorului concret prin intermediul unei strategii specifice: reflexia sa intratextuală, care este explicată prin conceptul de „cititor implicit".

Dacă aplicăm prototipul lingvisticii lui E. Coșeriu, care răstoarnă teoria savantului elvețian pleacând nu de la limbă, ci de la vorbire, primul pas, evident, este de a face o inversare a poziției celor două elemente: de la *operă literară → lectură* la *lectură → operă literară*. Lingvistul român stabilește că mai întâi e vorbirea pentru că este mai complexă şi conţine mult mai mult decât sistemul limbii, limba constituind o dimensiune a vorbirii (81). În concordanță cu modelul cercetătorului român, opera literară se găsește în lectură, prima, fiind congenital neîmplinită, suscită mereu implicațiile cititorilor.

În alt context, inegalitatea dintre opera literară și variantele sale receptate îl determină pe savantul italian U. Eco să descopere pricina dezacordului respectiv printr-o relație similară din semiotică: *semn – semnificație*. Interesat de natura convențiilor semiotice, adică de structura codurilor, precum și de structura mai generală a proceselor de comunicare, U. Eco afirmă că „opera de artă este un mesaj ambiguu în esență, o pluralitate de semnificații care coexistă în același semnificat" (1969: 2). În timpul lecturii, între poetica, ca proiect de structurare a operei, și rezultat se stabilește o inegalitate, operă însă rămâne să reprezinte în același timp „urma a ceea ce voia să fie și a ceea ce este de fapt, chiar dacă cele două valori nu coincid" (ibidem: 4). Această însușire exprimă condiția inerentă oricărei opere literare.

Pe parcursul secolului trecut, prioritatea intențională a alunecat segvențial de la operă la lectură. În felul acesta s-au conturat două păreri opuse cu privire la acest concept. Pe de o parte, structuraliștii, accentuând că actualizarea operei prin lectură este esențială și necesară, susțin totuși că aceasta este defectuoasă și imperfectă pentru că atribuie operei elemente exterioare și „străine". Or, creația literară, în calitatea sa de sistem de norme, progrmează toate lecturile și interpretările posibile. Acest principiu stă la bază conceptului de „operă deschisă". U. Eco argumentează că „narațiunea receptării se modelează pe o serie de elemente autonome, elemente care sunt alese, dar care se oferă alegerii, ele și nu altele, având deja o logică a lor greu de depășit sau de anulat" (180). Pe de altă parte, post-structuraliștii consideră că opera nu trăiește decât în execuțiile sale, pentru că nu există în determinarea și independența ei, ci se dezvoltă într-un act creator mereu nou, în care nu mai este deosebită de execuție, căci lectorul are rol de coautor. În acest context este foarte edificatoare convingerea lui M. Riffaterre prin care se înțelege că fenomenul literar nu este numai textul, dar implică și cititorul său cu întreg ansamblul de reacții posibile pe care le declanșează față de text.

Soluția conciliantă, după R. Wellek și A. Warren, se găsește în persectivism, convingere potrivit căreia percepția, experiența și rațiunea se schimbă în funcție de interpretarea relativă a spectatorului. Adepții acesei doctrine evita absolutistismul și relativismul, de asemenea resping ideea lumii neschimbătoare. Prin urmare: „Opera literară este un obiect al experienței de lectură, dar totuși nu o poți reduce la orice. Ea este o construcție obiectivă, autosuficientă care se revelează prin lectură"

(Enciu 31). Fizic şi ideal, creaţia literară, există mereu, dar capătă sens, relevanţă şi prezenţă odată cu actul lecturii. În teoria lui U. Eco opera este „deschisă" multiplelor interpretări, deci lectura nu constituie o nouă viaţă a creaţiei literare, este aceeaşi trăire doar că e privită din difeite puncte de vedere. În acest sens, observăm că perspectivismul dinamizează scara valorilor fără a o transforma într-un capriciu individual, aici devine „un proces de cunoaştere a obiectului din diferite puncte de vedere care, la rândul lor, pot fi definite şi criticate" (Wellek, Warren 208). Chiar şi structura operei literare nu poate exista înafara unui sistem de valori. „Însuşi faptul recunoaşterii unei structuri derept „operă literară" implică o judecată de valoare" (ibidem). Iar valorile însele se formează ca rezultat al unui proces de apreciere determinat istoric. Aşadar, opera este un produs istoric creat într-un moment definit, dar existenţa i se conservă printr-un proces continuu de interpretare. „Trebuie să putem raporta o operă literară la valorile propriei ei epoci şi la valorile tuturor perioadelor ulterioare creării ei. O operă literară este în acelaşi timp „eternă" (adică păstrează o anumită identitate) şi „istorică" (adică trece printr-un proces de dezvoltare care poate fi urmărit)" (ibidem: 72). Datorită perspectivismului se acceptă ideea că opera literară este totuşi unică şi fixă, dar îşi manifestă existenţa prin lecturile multiple care-i explorează potenţialitatea. În sens opus, curentul teoretico-critic generat de *Reader-Responce Theory* este exemplul unui relativism echivalat cu indocilitatea valorilor, cu apostazierea criticii de la scopul ei. „Teoria că trăirea intelectuală a cititorului este poemul însuşi duce la concluzia absurdă că poemul nu ar exista decât dacă este trăit şi că el ar fi recreat la fiecare lectură" (ibidem: 195). În realitate, opera este alceva decât reacţia cititorului, ceva ce rămâne mereu indeterminat şi neexplicat până la capăt. Acel „ceva" se relevă, mai mult sau mai puţin, datorită actului de lectură care este o copie imperfectă a operei propriu-zise, pentru că cititorul nu ajunge niciodată să descopere adevăratul înţeles al ei. Unii teoreticieni postulează ideea că opera literară reprezintă suma tuturor lecturilor sau „interpretarea comună tututror interpretărilor poemului", opera literară fiind numitorul comun al tuturor acestor interpretări (ibidem: 200), Ceea ce nu este în totalitate acceptabil, pentru că niciuna dintre interpretările depăşite nu se suprapune perfect cu opera propriu-zisă, mai ales că sunt şi interpretările viitoare ce se găsec în structura operei doar în satare de pontenţialitate.

Totodată, restabilirea sensului şi configuraţia primară a operei nu trebui să devină scopul lecturii, întrucât opera literară, ca şi orice alt obiect, presupune un „secret iniţiatic". Secretul developat nu serveşte la nimic. Fiecare secret descoperit va trimite la altul. Astfel că munca interpretativă nu trebuie să urmărească a descoperi sensurile adevărate, finale ale textului. U. Eco e convins că: „Secretul final al iniţierii hermetice este că totul e secret" (2007: 55). În acest caz „victoria cititorului va consta în a face textul să spună de toate, afară de lucrurile la care se gândea autorul" (ibidem: 63). Întocmai ca şi omologul său, W. Iser pretinde că „lacunele" sugerează mai mult o necesitate combinatorică decât necesitatea umplerii lor.

În acest context, W. Iser distinge două parţi ale textului, una scrisă şi alta nescrisă. Partea scrisă oferă cunoştinţe, iar cea nescrisă oferă oportunitatea lecturii. Acest element de indeterminare a teoriei lui W. Iser suscită imaginaţia cititorului. Literatura se face în timp ce lectorul răspunde estetic la ceea ce nu s-a spus. În felul acesta, pentru profesorul de la Konstanz este mult mai important într-un text ceea

ce nu s-a scris decât ceea ce s-a scris. Autorul intenționat creează goluri în structura textului său în așa fel încât să asigure o interacțiune dintre text și imaginația cititorului ceea ce reprezintă, de fapt procesul lecturii. Iar lectura pentru W. Iser nu este un obiect care se găsește în text, ci este un eveniment de construcție care apare între text și cititor. Cititorul se apropie de text, acesta din urmă reprezentând o lume fixă, dar care se realizează prin actul citirii și prin felul în care un cititor leagă structurile textului de propria experiență.

În calitatea sa de proces de actualizare a operei literare, lectura însăși este interpretată în variate moduri. La diferiți autori, actul decodării mesajului artistic este nominalizat diferit: concretizare (R. Ingarden), performare (P. Cornea), execuție (L. Pareyson), (re)lectură (M. Călinescu), interpretare (U. Eco), eveniment de construcție (W. Iser), fuziune a orizonturilor de așteptare (H.- R. Jauss), stabilirea relațiilor de intertext (J. Kristeva), dialogare (M. Bahtin) – toate acestea nu reprezintă altceva decât rezultatul unui consum estetic, nu opera însăși.

R. Ingarden, în *Studii de estetică*, determină câteva particularități ale concretizării/lecturii și stabilește desosebirile dintre aceasta și opera însăși:

> *Opera de artă literară nu se suprapune exact peste ceea ce constituie obiectul concret (sau aproape concret) al percepției artistice; ea reprezintă doar un fel de armătură pe care cititorul o comletează sau o împlinește și totodată de nenumărate ori o mutilează (din multe puncte de vedere) sau o modifică și abia în aceea formă nouă mai deplină și mai concretă (deși nici așa nu cu totul concretă) constituie, dimpreună cu împlinirile menționate, obiectul mijlocit al percepției și desfătării estetice* (op.cit.: 80).

Armatura, scheletul se pune în lumină chiar în timpul lecturii. Apoi, întregul ce se profilează în urma actului de lectură și care înfățișează opera cu toate împlinirile, mutilările și/sau modificările realizate de agentul lecturii se numește concretizarea operei literare, adică un produs intențional. Această concretizare nu este egală cu opera literară propriu-zisă, deoarece întotdeauna presupune elemente străiene, sau dimpotrivă va prezenta un ansamblu de elemente insuficient pentru revelarea adecvată a potențialității sale. Exemplele sunt multiple, mulți dintre scriitori au recunoscut că deseori nu intenționează ceea ce cititorii recepționează. De exemplu U. Eco împărtășește mai multe inconvenience dintre „proiectul” său pentru romanul „Numele trandafirului” și interpretările ulterioare ale numeroșilor cititori. Iată de ce concretizarea nu poate fi echivalată cu opera propriu-zisă, prima este „rezultatul întâlnirii a doi factori diferiți: a operei și a cititorului, mai ales rezultatul activităților de a crea și a reproduce pe care acesta le efectuează în timpul lecturii sale” (ibidem 81). Rezultatul ecestei întâlniri este determinat de numeroși factori: particularitățile operei, competența și experiența cititorului, tipul lecturii, contextul lecturii etc.

Pentru H.-R. Jauss rezultatul întânirii, adică concretizarea operei literare este consecința fuziunii dintre orizontul de așteptare al autorului și orizontul de așteptare al cititorului. Pentru că orizontul de așteptare diferă de la un cititor la altul, concretizările se deosebesc nu numai de opera însăși, dar diferă și între ele. Astfel, o singură operă poate avea mai multe concretizări în funcție de tipul de cititor ce-o realizează, de modelul de lectură ce i se aplică și nu în ultimul rând de tiologia în care se înscrie textul. R. Ingarden susține că „atunci când recitim o operă literară (ceea ce dealtminteri nu se întâmplă prea des), concretizările anterioare o

influențează macăr într-o măsură pe cea nou creată. Aceasta din urmă nu reprezintă o „transformarea” a celor vechi, ci este în raport cu ele total nouă, alta” (82).

Teoreticianul român M. Călinescu, referitor la ideea lui R. Ingarden precum că recitirea este o activitate aparte și aplicată foarte rar, afirmă dimpotrivă că operele sunt doar recitite, iar cititorul, fără a conștientiza, realizează de fapt un act de (re)lectură, o primă lectură singulară nu există. La M. Călinescu (re)lecturile se completează una pe alta și abia prin (re)lectură se poate descoperi opera literară autentică. Până la urmă, opera este ea însăși un rezultat al multiplelor (re)lecturi efectuate de către autor. Fiecare dintre aceste (re)lecturi constituie o actualizare aparte iar luate în ansamblu asigură o înțelegere mai pregnantă a operei.

Deci, există o singură operă, o structură fixă și mai multe concretizări, atâtea câți cititori a avut și câte lecturi s-au aplicat asupra-i. Comun pentru toate concretizările este faptul că reconstituie aceeași operă. R. Ingraden recunosște că este foarte dificil să se determine niște criterii care ar separa așa-zisele „concretizări corecte” de cele „incorecte”, problema fiind legată de chestiunea obiectivității. Răspunsul la frământările esteticanului polonez se găsesc în studiile lui U. Eco, care stabilește niște limite ale interpretării ce sunt condiționate de „criteriul de coerență” și „criteriul de economie”. L. Pareyson crede că „execuția adecvată se realizează atunci când unul din punctele de vedere asumate de interpret și unul din aspectele revelatoare ale operei s-au întâlnit și găsit, și atunci pe de o parte ea este oexecuție personală, și pe de alta, este opera însăși, în același timp” (299). Deci, L. Pareyson, întocmai ca și autorul studiului *Limitele interpretării,* se pronunță pentru un raport echilibrat între alienarea și distanțarea actului interpretativ față de operă. „Personalitatea interpretului este o situație de nedepășit, din care el nu poate ieși, căci nimeni nu poate să iasă din sine, și nu iese din sine nici macăr acela care reușește să devină sau să se închipuie deosebit de ceea ce este” (303). L. Pareyson recomandă lectorilor să facă din ei înșiși, din întreaga lor personalitate și spiritualitate, din felul lor de a gândi și trăi un mijloc de pătrundere, o condiție de acces, un instrument de revelare a operei de artă. Sarcina celui ce execută opera nu este nici să renunțe la el însuși, nici să se exprime pe sine. Și doar în felul acesta operei nu i se va suprapune o realitate ce nu-i aparține (304).

Este important să se specifice că R. Ingarden stabilește deosebiri între opera și concretizările ei, dar nu orice concretizare, ci anume cele „corecte”, care se bazează pe reconstituirea fidelă a operei. În termenii lui U. Eco, este vorba de interpretarea adecvată/moderată, realizată de un cititor cu „bun simț”.

Prima deosebire apare în stratul sunetelor operei literare. Formațiunile și fenomenele lingvistico-fonetice în opera propriu-zisă iau o formă concretă în timpul lecturii cu voce tare. Concretizările realizate printr-o lectură silențioasă sunt șterbite de relief și corporabilitate. R. Ingarden crede că doar concretizările obținute ca rezultat al lecturii cu voce tare sunt „adevăratele realizări” ale operei. Aceste concretizări verbalizate „sunt întruchipări ale idealului pe care voința creatoare a autorului poate doar să le indice intențional, dar nu le poate întruchipa” (83). Conform teoriei (re)lecturii, autorul care este primul cititor al operei sale, își întruchipează opera conform propriilor intenții. Mai mult chiar, L. Pareyson, în *Estetica. Teoria formativității*, demonstrează că execuția se realizează nu numai prin lectura cu voce, dar și în urma lecturii „în gând” (op. cit.: 292). De remarcat este faptul că nu pentru toate tipurile de opere literare are importanță înveșmântarea stratului sonor al operei cu calități fonetico-lexicale. Acest tip de concretizare le

este specific creațiilor genului liric. Acolo unde stratul sunetelor are calități estetice hotărâtoare pentru determinarea valorii finale și care indeplinește funcții speciale constructive pentru constituirea celorlalte straturi ale operei. Pentru narațiune stratul fonetico-lexical are un caracter secundar. R. Ingarden califică acest strat ca fiind cel dirguitor, în integritatea concretizării are o mare influență asupra receptorului.

Altă deosebire hotărâtoare între opera de artă literară și concretizările sale se rezumă la faptul că în procesul lecturii se actualizează doar unele dintre elementele operei, toate aceste componente se află într-o stare de potențialitate. Imaginile obiectelor reprezentate, în cuprinsul operei, sunt indicate doar schematic și aflate într-o stare de latență. „Cititorul le actualizează sub influența factorilor creatori de imagini ai operei" (Ingarden 85). Acestea sunt imagini plăsmuite, nu imagini senzoriale concrete așa cum își inchipuie cititorul. Doar în cazul reprezentării scenice, spectatorul receptează imagini concrete datorită jocului actorilor și a recuzitei.

Trecerea prin intermediul lecturii, de la opera propriu-zisă la concretizarea ei este marcată de numeroase schimbări.

> *Datorită schimbărilor menționate, care deosebesc concretizarea de opera propriu-zisă, în straturile sunetelor, semnificațiilor și imaginilor, se ajunge la înlăturarea a numeroase zone de indeterminare, mai ales în stratul obiectelor reprezentate. Le înlăturăm împlinind obiectele izolate sau situațiile concrete cu componente sau momente pe care le introducem în aceste zone* (*ibidem*: 89).

Completarea zonelor de incompletitudine este determinată de intenția operei propriu-zise. Uneori, însă, cititorul atribuie obiectelor reprezentate trăsături pe care lacunele nu le prevăd. Tot cititorul este liber să comleteze zonele de indeterminare sau să le lase goale fără ca aceasta să împiedice prea mult înțelegerea operei. Modul de completare a golurilor se deosebește de la un cititor la altul. Acesta depinde de mai mulți factori: fantezia reproductivăa cititorului, experiența sa lectorală, gustul, simțul estetic. Fidelitatea reconstituirii operei în concretizare și valoarea estetică întruchipată în această concretizare este direct proporțională cu modalitatea de completare a spațiilor albe. Astfel, cititorul emite judecâți de valoare în baza concretizării pe care a realizează. Adesea aceste aprecieri sunt inadecvate, opera fiind subapreciată sau dimpotrivă supraapreciată. „Împlinirile în concretizări, deopotrivă cu actualizările momentelor calitative pot da unei lucrări mediocre aspectul unei excepționale, după cum pot văduvi o operă însemnată de tot farmecul" (ibidem: 91-92). Cu toate că opera literară poate fi concretizată în diferite ipostaze, din diferite perspective, R. Ingarden, însă, ia în considerare doar perspectiva estetică, pentru că doar acest tip de concretizări analizează cu adevărat valoarea estetică și artistică a operei literare. Celelalte concretizări sunt devieri de la idealul intrinsec al operei literare și duc la extragerea de valori de altă natură decât cele artistice și estetice.

Cea de-a patra trăsătură care deosebește multiplele concretizări de opera însăși este temporalitatea. Pentru R. Ingarden opera este un obiect stratificat, succesiunea acestor părți-faze este prestabilită și nu are carater temporal. În schimb, în procesul lecturii, realizarea diverselor ei părți este determinată temporal. Structura temorală

a concretizării se deosebeşte de structura succesiunii fazelor operei pentru că opera se citeşte, de obicei, cu întreruperi, grăbit sau lent.

Ultima distincție pe care o remarcă R. Ingarden se referă la poziția sau dispunerea concretizării și a operei în concretizare față de cititor. „Aceasta depinde de direcția atenției și a interesului cititorului, el fiind cel care așază opera diferit în raport cu propria-i persoană, ca să se poată concentra mai bine asupra unor amănunte și astfel să obțină o concretizare mai clară și mai deplină, și să lase altele mai în umbră, într-o concretrizare mai cețoasă, neclară, potențială" (96). De regulă centrul de interes al cititorului este îndreptat spre startul obiectelor, după aceea stratul imaginilor și mai apoi stratul sunetelor și cel al semnificațiilor. Dar orânduirea aceasta este relativă, uneori cititorul poate fi preocumat mai întâi de aspectul fonetico-lexical, din cauza caracterului hotărâtor al acestui strat pentru un text dat.

Această ultimă deosebire dintre opera absolută și actul lecturii, anume dependența de intenția lectorului, nu este întâmplătoare. Astăzi, logica cu două valori (doctrina absolutei unicități a interpretării sau cea a multiplicității sale arbitrare) nu mai constituie unicul mijloc de cunoaștere, este actuală logica cu mai multe valori (perspectivismul). În aceste circumstanțe studiul operei de artă este lipsit de obligativitatea de a oferi un rezultat unic. În acest context „libertatea interpretului funcționează ca acel element de discontinuitate pe care fizica contemporană l-a recunoscut nu ca motiv de dezordine ci ca aspect indispensabil al oricărei verificări științifice și ca mod de comportare verificabilă și de netăgăduit a lumii subatomice" (Eco, 1969: 38). Astfel, opera literară, chiar dacă își realizează existența prin diverse modele de lectură, se înfățișează totuși armonios. Aceasta nu apare niciodată sub forma unor agregări de perspective, elemente, părți-faze (ibidem: 45). Iată de ce, în momentul receptării, cititorul are iluzia că i se înfățișează opera absolută.

În momentul lecturii, elementele și părțile operei nu se prezintă haotic, așa cum apar, de exemplu, cuvintele în dicționar. „Ea este mai degrabă rezultatul unui proces de creștere, adică al istoriei aprecierilor critice făcute de numeroșii ei cititori în decursul veacurilor […] nu putem da uitării asociațiile de idei pe care le comportă propria noastră limbă, atitudiniile recent adoptate, influența și aportul secolelor" (Wellek, Warren 71). Aceasta însă nu înseamnă o denaturarea a operei însăși – simțul limitelor interpretării, așa cum le stabilește U. Eco, trebuie să constituie axul tuturor lecturilor.

După C. G. Jung faptul că toate lecturile ajung, aproximativ, la aceleași interpretări se datorează supremației inconștientului colectiv asupra forțelor volitive conștiente. Modelul de interpretare al lui C. G. Jung, ca și cel promovat de structuraliști, oferă prioritate intenției operei. Lesser consideră că funcția artei narative este de a soluționa conflictele emoționale apărute între eu (conștiința) sine (subconștiință) și supraeu (conștiința colectivă). „În acest caz, menirea structurii formale a artei este de a satisface supraeul, supradeterminarea conținutului face cu putință receptarea din partea diferitor categorii de cititori" (Groeben 105). Tot aici, reprezentantul cercului lingvistic de la Praga, J. Mukařovský argumentează faptul că operele literare sunt create în baza unor norme estetice care nu pot fi izolate de ansamblul de norme sociale. Opera literară devine obiect estetic al cărei conținut semantic corespunde cu un sistem de valori și norme ale unei colectivități. Chiar dacă fiecare lectură a unui roman este individuală, aceasta nu poate fi însă ruptă de

sistemul normativ al colectivității din care face parte cititorul. Obiectul estetic, adică interpretarea colectivă a unei opere literare, se transformă pe măsură ce se succed generațiile de cititori. În cazul societăților eterogene, unde cititorii aderă la sisteme de valori și norme diferite, fiecare comunitate își formează un obiect estetic aparte. După F. Vodička, alt membru al cercului de la Praga, evoluția literaturii este de fapt o istorie a obiectelor estetice, deci istoria literaturii nu este altceva decât o istorie a lecturii. Fiecare operă literară își are propria istorie a lecturii. Deci, conform teoriei lecturii, configurată de cercul lingvistic de la Praga, se atestă două etape sau stări ale operei literare – obiectul material (artefact) și obiectul estetic. Obiectul material reprezintă textul propriu-zis, invariabil în timp, obiectul estetic este schimbător și reprezintă intenția, reacția lectorului față de cele citite.. În așa fel, literatura contribuie la transformarea valorilor sociale, totodată și societatea determină modificarea normelor estetice, toate acestea printr-un raport continuu de influențe. W.P. Ker susține că nu avem nevoie de o istorie a literaturii, întrucât obiectele ei sunt mereu prezente și eterne. Într-adevăr „Structura operei rămâne aceeași în orice epocă, ceea ce se schimbă este mintea cititorului. De aceea istoricul literar examinează operele literare dintr-o anumită perspectivă metodologică și în funcție de gustul său estetic” (Grati 260).

Lectura ca execuțe este și interpretare și judecată în același timp: contemplarea operei de artă. „La orice grad de lectură, oricât ar fi de infim și rudimentar acționează întotdeauna această eficace co-prezență a interpretării și judecății” (Pareyson 341). În studiul *Introducere în teoria lecturii,* P. Cornea subliniază că cititorul are un triplu rol: de înțelegere, de evaluare și de cooperare.

Prin urmare, viața operei se manifestă prin seria execuțiilor sale. Ceea ce variază de la o epocă la alta nu sunt formele variate constitutive ale frumosului, dar formele de receptare ale lui. Orice istorie literară este o istorie de valori, pentru că valorile estetice sunt un rezultat al persectivei de lectură. Chiar dacă în esența sa o istorie literară are un caracter descriptiv, ea nu poate ocoli evaluarea, stabilirea unor raporturi, judecata de valoare (Crăciun 67). Lectura ca proces istoric interpretează și evaluează, operează cu criterii valorice și de gust, astfel, în istoria literaturii intră doar titlurile de excepție. Configurația istoriei literare se stabilește în funcție de reperele valorice cu care operează cititorii diferitor generații. Fără lectura interpretativă istoria literară ar fi o istorie culturală, care înregistrează și stochează toate scrierile literare. Istoria literară se deosebește de istoria culturii pentru că are la bază criteriul estetic, care studiază doar operele literare cu o adevărată valoare estetică.

În fine, nu are dreptate nici cei ce susțin că există un singur fel de a citi: doar cel programat de opera însăși, nici cei care cred că există atâtea opere câți cititori sunt și orice lectură este acceptabilă. „Opera literară – conchide Gh. Crăciun - pare o construcție intrinsecă, suficientă sieși, dar ea nu se poate manifesta decât prin relații extrinseci, singurile care-i dau ființă” (116).

Referințe bibliografice

Călinescu, Matei. *A citi, a (re)citi. Către o poetică a (re)lecturii* – cu un capitol inedit despre Mateiu I. Caragiale (2002), trad. din lb. engleză: Virgil Stanciu, Iași: Polirom, 2003.
Cornea, Paul. *Introducere în teoria lecturii*. București: Editura Minerva, 1988.
Crăciun, Gheorghe. *Introducere în teoria literaturii.* Chișinău: Editura Cartier, 2003.

Coşeriu, Eugen. *Lingvistica integrală*. Bucureşti: Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996.
Eco, Umberto. *Limitele interpretării*. Trad. de Ștefania Mincu și Daniela Crăciun. Ed. a 2-a rev. Iaşi: Polirom, 2007.
---. *Opera deschisă.* Bucureşti: Editura pentru literatura universală, 1969.
Enciu, Valentina. *Introducere în teoria literaturii.* Suport de curs. Bălți: Presa universitară bălțeană, 2011.
Grati, Aliona, *Dicționar de teorie literară. 1001 de concepte operaţionale şi instrumente de analiză a textului literar*, Chișinău: Editura ARC, 2018.
Groeben, Norbert. *Psihologia literaturii*. Trad. de Gabriel Liiceanu și Suzana Mihalescu. Prefață de Gabriel Liiceanu. Bucureşti: Editura Univers, 1978.
Ingarden, Roman. *Studii de estetică.* Trad. de Olga Zaicik, pref. de Nicolae Vanina. Bucureşti: Editura Univers, 1978.
Iser, Wolfgang. *Actul lecturii. O teorie a efectului estetic*. Trad. de Romanița Constantinescu, Pitești: Paralela 45, 2006.
Jauss, Hans-Robert. *Experiența estetică și hermeneutica literară.* Bucureşti: Univers, 1983.
Pareyson, Luigi. *Estetica. Teoria formativității.* Trad. și prefață de Marian Papahagi. Bucureşti: Editura Univers, 1977.
Vianu,Tudor, *Estetica*, Bucureşti: Editura Orizonturi, 2010.
Wellek, Rene și Warren, Austin. *Teoria literaturii.* Trad. de Rodica Tiniș. Studiu introductiv și note de Sorin Alexandrescu. Bucureşti: Editura pentru literatura universală, 1967.

CZU: 801.73

INFLUENŢA FACTORULUI TEMPORAL ASUPRA SURSELOR HERMENEUTICE UTILIZATE DE TRADUCATORUL LITERAR

Miroslava METLEAEVA,
Institutul de Filologie Română „B.P.-Hasdeu” din Moldova

The hermeneutical aspect of translation can be attributed to problems of understanding and interpretation of the original by the translator and to the same problems by recipients of the text of his translation. The task of the analysis is to confirm the idea that certain essential keywords in the "Luceafarul" poem, read as a linear text, can also generate important hypertextual relationships (outside the text). These words can be considered as some kind of navigational elements in the respective hypertextual space.The success of the translation (interpretation) depends very much on the way and the intensity of the correlation of the translator universe with the author's universe. The hermeneutical approach to literary translation aims at proper recreation, not reproduction. Without translating into the temporal environment, that is to say, in the space of multiple autocratic creation relationships, the translator is unable to adequately translate the spirit of the work translated into the cultural space of another language into its temporal environment, comprising the core of the understanding of the Eminescu’s universe both in the essential and the philosophical realm. The introspective analysis of data (direct or relative) and the use of the introspective method of content and disciplinary membership in various research of poetic language is a confirmation that this cognitive capacity deserves a more meticulous study.
Key words: *hermeneutical approach, "Luceafarul" poem, temporal environment, introspection, hypertextual relations, poetic language.*

Bazându-se pe definiția hermeneuticii *ca știință a interpretării textului,* aspectul hermeneutic al traducerii poate fi atribuit problemelor de înțelegere și interpretare a textului originalului de către traducător și problemele de înțelegere și interpretare a textului tradus de către destinatar. Este evident că activitatea unui traducător începe cu analiza textului original, a percepției și a înțelegerii acestuia, iar etapa de analiză este cea inițială în toate modelele tradiționale de traducere. Din punctul de vedere al hermeneuticii, teza "inexhaustibilității informației" a textelor artistice merită o analiză serioasă. Traducerea va fi întotdeauna „o abordare nesfârșită a gândului traducătorului asupra subiectului de reflecție, adică la original” (Гачечиладзе 1972).

În nici o epocă nu a existat cel puţin un scriitor care ar fi pornit de la zero: în mod conştient sau inconştient, în el e concentrată suficientă experienţă literară naţională, pe care M. M. Bahtin o numea „memorie a literaturii”: „Marile creaţii literare sunt pregătite de secole, iar în epoca realizării lor se culeg doar roadele pârguite în lungul şi complicatul proces al coacerii. Încercând a înţelege şi a explica o lucrare doar pornind de la condiţiile epocii, doar de la condiţiile timpului apropiat, nu vom pătrunde niciodată în sensurile ei profunde” (Бахтин 2012).

Chiar faptul că supravegherii şi analizei ştiinţifice a procesului de traducere sunt accesibile doar datele „la intrare” şi „la ieşire”, în timp ce acest proces intelectual se produce pe ascuns, preface teoria traducerii într-o disciplină

comparabilă. Astfel, concluziile privind mecanismul traducerii se trag în temeiul comparării datelor iniţiale cu cele de încheiere. Produsul material rezultat în procesul intelectual de conversiune traductologică este o creaţie lingvistică. Din acest motiv e firesc să se aleagă ca date iniţiale de comparaţie creaţiile lingvistice care urmează a fi traduse şi tot ele să fie date de încheiere, create de traducător.

Propria experienţă în domeniul traducerii demonstrează că, punându-se accent doar pe textul auctorial, acest aspect nu este o acţiune productivă, deoarece rămân în umbră unele detalii specifice spiritualităţii şi mentalităţii autorului ca purtător al limbii-sursă. În acest sens, atragem atenţia şi la necesitatea cercetării ambianţei multiplicate a substratului –factorul temporal – pe parcursul întregului proces al traducerii, mai ales în cazurile când de ea depinde interpretarea originalului şi statutul lui în literatura şi cultura universală, ţinându-se cont şi de tratarea introspectivă a scopului propus.

Succesul traducerii (interpretării) depinde foarte mult de modalitatea şi intensitatea corelaţionării universului traducătorului cu universul autorului. Pornind de la chestiunea înțelegerii/interpretării textului poemului „Luceafărul”, într-o măsură mai mare sau mai mică, atingem și problema hipertextualității (megatextualităţii). Luând în considerare faptul că nu există încă o definiție clară a noțiunii de hipertextualitate ca trăsătură esențială a neliniarului webtext, ne conformăm poziției cercetătorilor georgieni Vardzelaşvili și Pevnaia în raport cu hipertextualitatea ca o trăsătură generală a textului, ea fiind legată de gândirea asociativă a omului, iar în interiorul sistemului textual, cu principiul de interacțiune dintre extratext și intertext. (...) Mai mult, chiar un cuvânt-cheie separat al unei lingvoculturi (concept de bază) poate fi citit ca un text generator de relații hipertextuale (Vardzelaşvili 2011).

Ipoteza conform căreia hipertextualitatea este un proces coerent, în sens de sistem derulant al unor procese psiholingvistice în conformitate cu timpul respectiv, se bazează pe activitatea unei conştiinţe sesizabile, una „care cugetă, înțelege, interpretează și reacționează emotiv la sensul, ritmul și tonalitatea textului” (Vardzelaşvili 2017). Iar hipertextul este voluminoasa informație interpretativă din afara textului principal, ale cărui părți pot fi îmbinate în procesul traducerii prin note și citate. Sarcina analizei constă în confirmarea sau contestarea ideii că anumite cuvinte-cheie esențiale din poemul „Luceafărul”, citite ca un text liniar, pot fi și generatoare de importante relații hipertextuale (în afara textului). Referindu-ne la lexicul modern computerizat, aceste cuvinte ale idiolectului pot fi considerate ca un fel de elemente-navigatoare în respectivul spațiu hipertextual.

„Traducerea trebuie să apară [...] în coprezenţă cu originalul, «printre rândurile» acestuia. Traducem întotdeauna «printre rânduri», între rândurile originalului. Ideal, traducerile apar în acelaşi timp (originar) cu originalul” (Guţu 2015). Continuitatea explicită a procesului de traducere reprezintă în sine următorul șir semantico-logic: studiul exterior → determinarea specificului → stabilirea semnului lexical-cheie → decurgerea activității interne → procesul psihofiziologic → cugetarea/starea de spirit → sistemul cognitiv → conflictul la nivel intercultural → stabilirea unor perceperi și acțiuni reciproce → intra- și extraacțiuni în alcătuirea comentariului → alegerea și reproducerea idiolectului adecvat.

Pornind de la teza că originalul prezintă pentru traducător materialul pentru o prelucrare creativă, revendicarea faţă de traducere poate fi redusă la trei acţiuni: 1) înţelegerea originalului, 2) interpretarea originalului, 3) reexprimarea originalului

(Левый 2007). Gândul nostru inițial pornește de la supoziția că ideea auctorială este redată volumetric într-un text liniar, în temeiul căruia traducătorul (interpretatorul) urmează, în procesul transpunerii lui în limba-țintă și în conformitate cu propria sa percepere volumetrică, să restabilească imaginea integrală a intenției auctoriale, producând textul tradus liniar în limba-ţintă.

Conform lui John Locke (Локк 1985), există două surse ale cunoaşterii: realităţile lumii exterioare şi activitatea propriei minţi. Asupra primelor sunt direcţionate sentimentele de suprafaţă, ele rezultând cu impresiile despre lucrurile din exterior. Referitor însă la cea de-a doua sursă de cunoaştere, care include cugetarea, îndoiala, credinţa, consideraţia, cunoaşterea şi dorinţa, ea se identifică printr-un proces mai deosebit al lumii interioare, denumit reflecţie. Astfel, există o posibilitate de dualizare, de „dublare" a psihicului, adică activitatea sufletească poate decurge pe două nivele: a) percepţie, gânduri, dorinţe; b)observarea, contemplarea acestor percepţii, gânduri şi dorinţe (Немов 2014). Prima activitate este specifică oricui, a doua, de nivelul doi, necesită însă o organizare specială: în dorinţa de a şti ce se întâmplă cu alţii, punându-se pe sine în aceleaşi condiţii, urmărindu-şi reacţiile şi, prin analogie, tragerea concluziilor despre conştiinţa altui om, cercetătorul poate să-şi examineze doar propria persoană. În pofida procedurii subiectiviste, în cercetarea lingvistică „metoda introspecţiei" este considerată una de bază. Totodată, graţie capacităţii cognitive fireşti a gândirii umane, destul de multă vreme ea nu era obiect de cercetare. „Simţul limbii", „intuiţia lingvistică" într-o măsură mai mare sau mai mică sunt specifice pentru toţi utilizatorii limbii. Aceste capacităţi sunt exemple de manifestare a introspecţiei, ele acordând oamenilor posibilitatea de a percepe anumite aspecte lingvistice.

O referire la introspecţie, ca la o necesitate care prezintă un interes aparte în componenţa lingvisticii, a făcut-o pentru prima dată Leonard Talmy (2007), unul dintre cei mai cunoscuţi reprezentanţi ai lingvisticii cognitive contemporane. În acelaşi timp, noi nu absolutizăm această metodă, ci o folosim în corelaţie cu altele, practicând diverse abordări faţă de problemele traducerilor poetice. În acest sens, o metodă familiară nouă s-a dovedit a fi concepţia şi metodologia socioistorismului lui Pierre Bourdieu (22-87), în care sunt redate consecinţele dintre momentele concret-istorice şi cele "transistorice", adică de acelaşi tip pentru fiecare secţiune de timp. El susţine că este inutil să „impui" istoriei oarecare legi generale, pornind de la un sistem coordonator de moment.

Eminentul psiholog L.S.Vâgotski a propus pentru prima dată în psihologia rusă cercetarea unuia dintre cele mai complicate şi misterioase domenii de activitate umană - arta. Referindu-se la cuvintele lui L.N. Tolstoi despre faptul că există doar trei neînsemnate şi simple sentimente – orgoliul, senzualitatea sexuală excesivă şi tristeţea existenţei– pe care le încearcă oamenii în timpul şi mediul lor, aceştia alcătuind conţinutul artei claselor bogate, L.S. Vâgotski, fără să împărtăşească pe deplin părerea scriitorului, ajunge la o importantă deducţie: „Poţi să nu fii de acord cu Tolstoi că tot conţinutul artei poate fi redus la aceste trei sentimente, dar faptul că fiecare epocă îşi are propria gamă psihologică, din care se alimentează arta, nu poate nega nimeni, mai ales după ce studiile în istorie au explicat într-o măsură suficientă acest lucru" (88).

Introducând noţiunea de „factorul temporal" noi confirmăm aceeaşi înţelegere a influenţei numeroşilor factori asupra formării perceperii senzitive şi a imaginaţiei personalităţii de creaţie. Confruntând mai multe date acumulate, inclusiv momentul

istoric al cercetătorului, pot fi determinate elementele aspectului comun, poate fi „înfruntată" istoria. În acest sens noi analizăm şi procesul traducerii poemului „Luceafărul", ceea ce permite posibilitatea de a pătrunde tot mai adânc în ideea auctorială şi a o transmite din limba-sursă în limba-ţintă adică din limba română în cea rusă. „De la un artist original se cere ca el să înţeleagă şi să perceapă adecvat realitatea pe care o zugrăveşte, iar traducătorul trebuie să perceapă lucrarea pe care o transpune" (Левый 2007).

Locul lui Eminescu în cultura universală nu poate fi argumentat, pornind doar de la numărul limbilor şi proliferarea lor în care a fost tradusă opera sa. Un răspuns deplin la această întrebare presupune mai întâi cercetări complexe în raport cu motivarea traducerilor, criteriile de selecţie a lucrărilor traduse, reacţiile adverse ale diferitelor culturi, cunoaşterea lui Eminescu şi a creaţiei sale în limba română, calitatea traducerilor, reputaţiile interpretărilor etc. În acest sens, merită o atenţie mai specială precizarea cu referire la originea limbii române pe care o face Iuri Kojevnikov în cartea sa despre romantismul românesc: „Teoria lingvistică a latiniştilor […] obţinea un caracter antiştiinţific şi reacţionar, prefăcându-se într-o platformă teoretică pentru curăţarea artificială a limbii române de barbarisme, în primul rând a celor de origine slavă, şi înlocuirea lor cu neologisme artificiale bazate pe „rădăcini romane" (13). Astfel, Kojevnikov susţine poziţia lingvisticii oficiale sovietice care insista în ideea influenţei prioritare slave asupra dezvoltării limbii române, precept care a dus ulterior la teoria politizată a existenţei celor două limbi: română şi moldovenească. Roland Barthes notează: "Printre altele, o limbă encratică (cea care apare şi se răspândeşte cu protecţia structurilor puterii) în esenţa ei este o limbă a repetării; toate instituţiile lingvistice oficiale sunt nişte maşini care rumegă în permanenţă una şi aceeaşi gumă; [...]stereotipul este un fenomen politic, este chiar întruchiparea ideologică"(494).

Anume componenta politică a teoriei celor „două limbi", din punctul nostru de vedere, a fost cauza îndelungatei perioade de necunoaştere a creaţiei lui Eminescu de către publicul cititor de limbă rusă. Componenta precedentă a textului Eminescu nu a fost luată ideologic în considerare nici de primii traducători, nici de cei următori. Și fără acest lucru reflectarea cugetărilor poetului era imposibilă. Faptul acesta este explicat de Al. Dima în prefaţa cărţii lui Paul van Tieghem: „Nimeni nu ne va explica complet opera lui Eminescu, fără a-i analiza „cultura", adică şi izvoarele străine pe lângă factorii determinanţi interni" (7). Interpretarea critică a traducerilor în limba rusă (de la mijlocul secolului trecut până în primele decenii ale secolului al XXI-lea) ale poemului „Luceafărul" de Mihai Eminescu este o tentativă de demonstrare a ipotezei înaintate de noi despre influenţa factorului temporal al epocii asupra primei traduceri a poemului „Luceafărul" (1950), ajunsă ulterior un stereotip canonic pentru alţi traducători. Această ipoteză este completată de problema diferitelor dominante literare ale factorului temporal al participanților la dialogul autor / traducător, care dă naştere unor situații de conflict. Dominanta contextului literar la M.Eminescu este romantismul, iar dominanta traducătorului şi cercetătorului creaţiei eminesciene Iu. Kojevnikov este realismul socialist cu tratarea de clasă a romantismului.

În acest sens ne este foarte apropiată părerea lui Pierre Bourdieu: „[…]Ştiinţa despre lucrările artistice trebuie să aprecieze la obiectul ei de studiu nu doar partea materială, dar şi lucrătura simbolistă – adică conceperea valorii operei – ori, cu alte cuvinte, conceperea convingerii în valoarea operei" (22-87). Problema

autor/traducător este de asemenea controversată sub influența tendințelor factorului temporal. O abordare pur pragmatică a traducerii literare și neclaritatea criteriilor de definire a acesteia generează o imagine contradictorie a relațiilor în acest tandem. Ne-am confruntat şi cu o aşa părere litigioasă privitor la rolul traducătorului: "Un traducător talentat va recurge la metode identice cu cele utilizate de autorul originalului, reproducând cu fidelitate maximă elementele purtătoare de informaţie socioculturală şi adaptându-le, de fiecare dată, la o nouă realitate socioistorică a destinatarilor traducerii literare" (Zbanţ 2015). Esența procesului de traducere constă în *dualitatea* traduceriii: pe de o parte, ea este *secundară*, pe de alta parte – *primară*. Textul tradus este *secundar*, dependent de textul autorului şi, în acelaşi timp, *primar*, fiind creaţia traducătorului. Cauza trebuie căutată în analogiile și diferențele procesului de creare a originalului și a traducerii. Principalele diferențe dintre activitățile de creație și traducere, în plan creativ-psihologic, constau în faptul că a) consumul de energie psihică a autorului e direcționat spre materializarea creativă a *propriului* obiect imaginar în spațiul lingvistic autohton; *ideea* aparţine autorului; b) consumul de energie psihică a traducătorului e direcționat spre materializarea unui obiect real, dar *străin*, în alt spațiu etnolingvistic și cultural; el trebuie să înţeleagă cât mai bine *sensul* pentru a reda ideea autorului; c) autorul e *liber* în procesul său de creație; d) traducătorul e *dependent* de original, iar calitatea muncii sale e direct proporțională cu *empatia*, adică, e vorba de capacitățile sale de a împărtăşi emoțiile avute de autor în procesul de creare a operei și, în plus, de a se familiariza cu *factorul temporal al autorului*.

Irina Condrea notează elocvent: „În unele cazuri „mâna traducătorului" se simte foarte puternic şi se poate întâmpla ca versiunea realizată în altă limbă să reflecte stilul traducătorului, nu pe cel al autorului" (47). Putem să adaugăm că nu numai „mâna traducătorului", dar şi „capul conducătorului" acestei „mâini" poate să influenţeze asupra gândirii cititorului. Interpretările specifice ale lucrurilor și fenomenelor din mediul ambiant sunt activate în conștiința omului în temeiul principiului „tot ce se întâmplă în interiorul nostru (procesele psihologice) este determinat, în primul rând, de factori externi. […] Kurt Levin, cu foarte mult timp în urmă, ne-a lăsat o ecuație simplă: comportamentul este funcția a două variabile – personalitatea unică a individului și situația în care el sau ea săvârșesc faptele" (Зимбардо 2000). Atât autorul, cât și traducătorul nu pot să facă abstracție de toate acestea, deoarece ambii, deși e recunoscută importanța unicității individuale în domeniul influenței, se află totuși sub acțiunea celei de a doua părți componente a influenței – *forța situației (forța momentului)*. Din perspectiva *mediului temporal*, parte a factorului social-psihologic, acesta se referă la întregul proces literar.

În procesul traducerii, scopul principal al traducătorului constă în a transmite sensul ideii autorului, respectând cât mai fidel particularităţile artistice ale originalului. Problema cea mai complicată constă în faptul că există în faţă un text liniar, iar în limita traducerii e necesar să se transmită ideea în dimensiunile ei iniţiale, fără a se îndepărta de textul originalului. Aici apare riscul, de care nu este scutit niciun traducător, de a deveni robul liniei vizibile a conţinutului. *Transmiterea dimensiunii autentice a ideii* depinde de dimensiunea înţelegerii de către traducător a sensului ideatic şi de capacitatea sa de a stabili acele semne – încrestături, care pot fi cheile cu care se vor deschide uşile în spaţiul asociativ al *pretextului* (subtext, intertext, intratext etc.).

Concluzii.

1. Fără a pătrunde în *factorul temporal*, adică în ceea ce este spaţiul multiplelor relaţii de creaţie auctorială, traducătorul nu este în stare să transfere în mod adecvat spiritul lucrării traduse în spaţiul cultural al altei limbi cu *factorul temporal* al acesteia, care cuprinde nucleul esenţial al înţelegerii universului eminescian atât în plan esenţial, cât şi în cel filozofic. Analiza introspectivă a datelor (directă sau relativă) şi utilizarea metodei introspective după conţinut şi apartenenţă disciplinară în diverse cercetări ale limbajului poetic este o confirmare a faptului că această capacitate cognitivă merită un studiu mult mai meticulos.

2. Abordarea hermeneutică a traducerii literare are scopul de a urmări recrearea adecvată şi nu reproducerea. Textul precedent are o importanţă decisivă în procesul de pătrundere în substratul filozofic-conceptual al originalului. Analiza unităţilor-cheie ale textului acordă posibilitatea de a urmări şirul conceptual-asociativ pentru înţelegerea idiolectului auctorial.

Referinţe bibliografice

Condrea, Irina. *Traducerea din perspectivă semiotică*. Chişinău: Cartdidact, 2006.

Guţu, Ana. *Eseuri traductologice*. Chişinău: ULIM, 2015.

Talmy, Leonard. *Introspection as a Methodology in Linguistics*. https://www.acsu.buffalo.edu/~talmy/talmyweb/Handouts/introspection2.pdf (accesat la 15.05.2017).

Van Tieghem, Paul. *Literatura comparată*. Bucureşti: Editura Literatură Universală, 1966.

Zbanţ, Ludmila. „Raporturi semantico-pragmatice în traducerea literară din limba franceză în română”, *Studia Universitatis*. Seria Ştiinţe Umanistice, USM, nr. 10(90). Chişinău, 2015, p. 47-50.

Барт, Ролан. *Избранные работы. Семиотика. Поэтика*. Пер. с фр. Сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова. Москва: Прогресс, 1989.

Бахтин, Михаил. *Эстетика словесного творчества.* Воспроизведено в оригинальной авторской орфографии издания 1986 года. Москва: Искусство, 2012.

Бурдье, Пьер. „Поле литературы”, *Новое литературное обозрение*, №45, 2000, с. 22-87. http://bourdieu.name/content/burde-pole-literatury (accesat la 10.04.2018)

Вардзелашвили, Жанетта, Певная Наталья. *Слово-текст и слово-гипертекст. Гипертекст как объект лингвистического исследования*. Материалы II международной научно-практической конференции. Самара: ПГСГА, 2011, с. 12-21.

Вардзелашвили, Жанетта, Певная, Наталья. „Гипертекстуальная функция лексических редупликантов (на материале предикативных атрибутивныъх конструкций”, *Гипертекст как объект лингвистического исследования*. Материалы V международной научно-практической конференции, 20 июня 2017. Самара: СГСПУ, 2017, с. 5-15.

Выготский, Лев. *Психология искусства*. Ростов н/Д: изд-во «Феникс», 1998.

Гачечиладзе, Гиви. *Художественный перевод и литературные взаимосвязи*. Сов.писатель, 1972.

Зимбардо, Филип, Ляйппе, Майкл. *Социальное влияние*. С-Петербург: Питер, 2000.

Кожевников, Юрий. *Михаил Эминеску и проблема романтизма*. Москва: Наука, 1968.

Левый, Иржи. „Искусство перевода”, *Лингвистические аспекты теории перевода*. ЕГЛУ им. В. Я. Брюсова. Ереван: Лингва, 2007, с. 194.

Локк, Джон. *Опыт о человеческом разумении.* Москва: Мысль, 1985.

Немов, Роберт. *Психология.* В 3-х кн. Кн. I. *Общие основы психологии*: уч. для студ. пед. вузов, 5-е изд. Москва: ВЛАДОС, 2007.

DIALOGICA TRADUCTOLOGICĂ ȘI TERMINOLOGICĂ

TRANSLATIONAL AND TERMINOLOGICAL DIALOGICS

CZU: 811.111+811.135.1:6

PARTICULARITĂȚILE DE FORMARE A TERMENILOR DIN DOMENIUL BIOINGINERIEI MEDICALE ÎN LIMBA ENGLEZĂ ȘI LIMBA ROMÂNĂ

Natalia GOBJILA
Universitatea de Stat din Moldova

This paper aims at examining the peculiarities of term formation in the specialized languages, providing relevant examples from the domain of biomedical engineering which, representing a mix between medicine and engineering, offers a wide variety of scientific and technical terminology to illustrate the term formation patterns and methods presented. Largely based of the works of Juan C. Sager, one of the most influential researchers in the domain of terminology, the paper aims at explaining and describing the main approaches and mechanisms of term formation, as well as the importance and function of each method in special reference and designation of concepts as required by classificatory function of the specialized languages, precision of expression and systematic reference. Therefore, it is of absolute importance to differentiate between primary and secondary term formation patterns, as well as to specify that terms can be the product of use of existing linguistic resources expressed through the extension of meaning of a an existing term, modification of existing linguistic resources expressed through derivation, compounding, conversion and compression, and creation of new linguistic entities expressed through borrowing and calques or loan translations, each of those approaches having a specific purpose and a place in the specialized designation of concepts, and creating the terminological structure of a specialized domain.
Key words: *terminology, term formation, derivation, compounding, conversion, compression, borrowing, calque.*

Acest articol își propune să examineze particularitățile formării termenilor în limbajele specializate, oferind exemple relevante din domeniul ingineriei biomedicale care, reprezentând un amestec între medicină și inginerie, oferă o mare varietate de termeni științifici și tehnici pentru a ilustra metodele de formare a termenilori prezentate. Bazându-se în mare parte pe lucrărilor lui Juan C. Sager, unul dintre cei mai influenți cercetători în domeniul terminologiei, lucrarea își propune să explice și să descrie principalele abordări și mecanisme de formare a termenilor, precum și importanța și funcția fiecărei metode.

În opinia lui Juan C. Sager, care este unul dintre cei mai de vază cercetători în domeniul terminologiei, termenii sunt rezultatul unui proces de creație conștientă, spre deosebire de cuvinte ale căror origini pot fi rareori trasate cu exactitate (Sager, 1990: 61). În cadrul procesului de formare a termenilor se pot distinge două tipuri, primară și secundară, această clasificare fiind condiționată de motivații și influențe diferite. Diferența de bază o constutuie faptul că în tipul primar de formare a termenilor nu există un precedent lingvistic, pe când în tipul secundar întotdeauna putem găsi un termen anterior care ar servi drept exemplu pentru formarea ulterioară a termenilor analogi.

Tipul primar de formare a termenilor reprezintă procesul de creare a termenilor care însoțește formarea conceptelor, fiind rezultatul inovațiilor științifice și tehnice sau schimbărilor produse într-o comunitate lingvistică. Acest proces poate fi definitiv sau poate avea un caracter provizoriu în cazul în care este însoțit de o definiție temporară până când desemnarea este acceptată de comunitatea de specialiști.

Tipul secundar de formare a termenilor reprezintă procesul de creare a unui termen nou pentru un concept deja existent și are loc în două cazuri distincte:

- atunci când o desemnare este modificată mai târziu ca rezultat al unei revizuiri a terminologiei în cadrul aceleași comunități lingvistice;
- atunci când are loc un transfer al cunoștințelor științifice și tehnice de la o comunitate lingvistică la alta prin procesul de creație terminologică.

Procesul de formare secundară a termenilor este mai riguros, deoarece în acest caz crearea unui nou termen ar trebui să fie justificată, inclusiv prin referințe la formele termenilor deja existenți. Astfel, se poate afirma că terminologii ar trebui să ofere anumite reguli bazate pe modul în care se formează cuvintele într-o anumită limbă și unitățile unui anumit domeniu de specialitate (Sager, 1997: 27).

Juan C. Sager subliniază faptul că obiectul și metodele de cercetare în cadrul fiecărui domeniu de specialitate determină conceptele cu care se operează și desemnările atribuite acestor concepte.

Formarea termenilor este un proces ce are loc prin trei metode diferite, și anume:

- utilizarea resurselor lingvistice existente,
- modificarea resurselor lingvistice existente;
- crearea entităților lingvistice noi.

Utilizarea resurselor lingvistice existente. În mod obișnuit, această abordare presupune extinderea sensului unui termen existent pentru a include și conceptul nou apărut.

Cel mai frecvent extinderea sensului are loc atunci când cuvintele din limbajul comun sunt utilizate pentru a desemna concepte generale pentru care nu există o desemnare mai specifică. Cele mai pertinente exemple în acest sens le constituie părți ale corpului utilizate pentru a reprezenta părți ale diferitor obiecte sau aparate: *braț* pentru a desemna un element solid al unui sistem tehnic, solidar sau articulat la un capăt cu sistemul respectiv și care servește la preluarea unei sarcini sau la transmiterea unei mișcări; *picior* pentru a desemna un element de susținere; *cap* pentru a desemna extremitate proeminentă a unui dispozitiv, instrument etc. sau a unui element dintr-un sistem; *gură* pentru a desemna orificii circulare (DEX).

În cazul în care extinderea sensului nu este evidentă, denumirea se bazează pe o analogie cu desemnările existente. Cea mai obișnuită modalitate de a atribui astfel de noi denumiri este de a utiliza comparația, adică de a denumi un concept printr-o analogie cu o altul deja cunoscut (Sager, 1997: 28).

Alte transferuri de sens includ utilizarea unor nume proprii pentru a desemna obiecte și unități de măsură (*tesla* – unitate de măsură a inducției magnetice), forma unui obiect pentru un alt obiect cu aceeași formă și numele materialului pentru obiect realizat din acesta (*sticlă*).

Crearea de noi desemnări prin restrângerea sau extinderea sensului resurselor lingvistice existente este frecventă în cercetarea pre-științifică și în

expunerile populare ale științei. Cele două metode principale utilizate sunt polisemia și redefinirea (Pugh, Sager 1925).

Modificarea resurselor lingvistice existente. Juan C. Sager susține că cea mai obișnuită metodă de desemnare a noilor concepte este modificarea desemnărilor existente prin:

1) derivare, ceea ce reprezintă adăugarea de afixe;
2) compunere, ceea ce reprezintă combinația unităților existente pentru a forma unele noi;
3) conversiune, ceea ce reprezintă schimbarea categoriei gramaticale, de ex. un substantiv folosit ca verb, un adjectiv folosit ca substantiv;
4) orice formă de prescurtare a unei unități prin abrevieri, acronime etc.

Prescurtările dețin dubla funcție de a furniza forme de expresie mai scurte pentru termeni folosiți frecvent și noi desemnări exclusive pentru formele lungi care nu pot fi înțelese ca unități terminologice.

Din punct de vedere funcțional, derivarea și compunerea servesc scopului determinării mai restrânse a unui concept – restrângerea intensiunii – arătând în același timp relația care există între noul concept și originea sa. În acest fel, determinarea poate clarifica o dimensiune specifică a structurii conceptuale. Aceast fapt are atât avantaje, cât și dezavantaje: prin exprimarea unei relații, nu sunt luate în considerare celelalte care conceptual pot fi considerate mai semnificative. Tehnica de determinare ca instrument de formare a cuvintelor își are originea probabil în determinarea raporturilor sintagmatice. Se poate presupune o evoluție dintr-o sintagmă mai lungă, apoi existând diverse posibilități gramaticale de specificare mai restrânsă dintre care una, de obicei cea mai scurtă devine în general acceptată. Unul dintre cele mai frecvente moduri de determinare este de a relaționa un obiect cu funcția sau utilizarea acestuia în domeniul de specialiate (Sager, 1990: 73), de ex. *implantable device – dispozitiv implantabil, infusion pump – pompă pentru infuzie.*

Derivarea este o modalitate deosebit de importantă de desemnare în limbaje specializate datorită capacității sale de a contribui la precizia exprimării și la referința sistematică.

Afixele sunt mult mai numeroase în limbajele specializate decât în limbajul general, în mare parte datorită împrumutului sau adaptării cuvintelor și modalităților de formare a cuvintelor neoclasice, multe dintre ele nefiind necesare în limbajul general. Engleza asimilează în mod liber elementele și cuvintele din alte limbi, iar în știință și tehnologie, în special, face uz substanțial de prefixe, sufixe și rădăcini grecești și latine, care sunt pe larg folosite la formarea termenilor științifici și în limba română.

Prefixele aduc o contribuție importantă la structurarea sistematică a vocabularului specializat. Termenii cu sens opus pot fi ușor creați cu ajutorul prefixelor ce exprimă negația care în limba engleză sunt *un-, in-, dis-, a-* (*synchronous/asynchronous, organic/inorganic*), iar în română *a-, an-* (*septic/aseptic*); prefixele privative care exprimă lipsa sau excluderea în engleză *un-, de-, dis-* (*stable/unstable, code/decode*), iar în română *de-* (*fibrilare/defibrilare*), prefixele ce exprimă gradul sau mărimea în engleză *super-, sub-, hyper-, ultra-, mini-* (*hypersonic, ultrasound*) și în română *super-, sub-, hiper-, hipo-, ultra-, mini-, micro-* (*hipertensiune, hipofizioliza, microelectrod*), prefixele locative în engleză *super-, sub-, inter-, trans-* (*transmination*) și în

română *inter-, trans-, extra-, intra-* (*intravascular, transducție*), termporale sau secvențiale în engleză *pre-, post-, re-* (*presurgery*), aceleași fiind și în română (*postoperator*), precum și numeralele *uni-, mono-, bi-, di-* (*monovalent, divalent*), etc. Prefixele nu sunt întotdeauna utilizate sistematic și unele cuvinte prefixate preiau semnificații specializate în procesul de terminologizare.

Alte prefixe neoclasice des întâlnite în domeniul nostru de specialitate sunt în engleză *ortho-, para-, oxy-, patho-, tachy-*, și în română *orto-, para-, pato-, oxi-, tahi-* (Sawhney 6).

În limba engleză sufixul folosit pentru a forma substantive *–ing* este foarte productiv în procesul de conversiune a substantivelor numărabile în cele nenumărabile pentru a indica un ansamblu de obiecte (*wire – wires - wiring*). Substantivele concrete sunt, de asemenea, derivate din verbe cu ajutorul sufixului *–er* și alternativei sale neoclasice *–or* (*scanner, bioreactor*). În acest fel, se pot stabili acorduri terminologice între acțiune și instrumentele acțiunii.

Sufixele engleze preluate din limba latină *–fy, -fier, -fication,* de asemenea, contribuie la asigurarea sistematicității prin faptul că oferă nume pentru verbele de acțiune, nume de agent și nume de instrumente, precum și pentru procesele care le corespund (*amplify – amplifier - amplification*). În limba română echivalentele acestor sufixe ar fi *–a, -tor, -are* (*a amplifica – amplificator – amplificare*). Substantivele prin care este exprimat numele de agent pot fi formate, de asemenea, cu ajutorul sufixului *–ant,* verbul ce îi corespunde fiind format cu ajutorul sufixului *–ate* (*penetrate - penetrant*). Majoritatea substantivelor ce exprimă un proces se sfârșesc cu *–ation* sau *–ion* (*bioaccumulation*) în engleză, iar în română cu *–are* (*bioacumulare*). Ele pot să se sfârșească în limba engleză și în *–ing,* însă acest lucru este mai puțin indicat pentru desemnările specializate din cauza faptului că acestea ar putea fi confundate cu substantive concrete identice ce desemnează produsul final.

Însușirile sunt exprimate de adjective derivate din substantive și de substantive derivate din adjective. În special prevalează derivarea adjectivală în limba engleză cu ajutorul sufixelor *–al, -ic, -ive*, și *-ous* (*concentric, coercive, contiguous*). Substantivele ce exprimă însușiri obținute prin derivarea adjectivelor se sfârșesc în mare parte în *–al, -ent, -ic, -ous* (*absorbency, concentricity, contiguity*). În limba română echivalentele pentru aceste sufixe adjectivale ar fi *–al, -ic, -iv, -os,* iar pentru cele substantivale *–itate, -abilitate*.

Termenii ce desemnează calități măsurabile deseori se sfârșesc în limba engleză cu sufixele *–ance* sau *–ivity* (*capacitance, inductivity*), iar în limba română cu *–itate* (*inductivitate*). Dispozitivele de măsurare în mod obișnuit sunt desemnate folosind sufixe care indică metoda de măsurare: în engleză *–meter* (*sphygmomanometer*), *-graph* (*myograph*), echivalentele în română fiind *–metru* (*spirometru*) și *–graf* (*tomograf*).

Termenii compuși joacă un rol foarte important în desemnarea în cadrul limbajelor specializate, unde potențialul lor de sistematicitate și regularitate este exploatat la maxim pentru a crea sisteme terminologice coerente.

Marea majoritate a termenilor compuși în limbajele specializate sunt substantive. Aceștia constituie o bază ideală pentru construirea sistemelor terminologice, deoarece nucleul indică categoria din care face parte conceptul, iar determinantul criteriul pentru subdiviziunea categoriei.

Se pot identifica trei tipuri majore de termeni compuși eprimați prin substantive: cei care desemnează entități, cele care desemnează însușiri și cei care desemnează operațiuni și procese. Majoritatea se încadrează în primul dintre aceste grupuri, care prezintă cea mai mare varietate de relații între determinant și nucleu. Astfel, determinantul poate compara nucleul cu un alt obiect (*bottle cell*), preciza materialul din care este fabricat nucleul, exprima o însușire inerentă a noului concept care nu este inerentă nucleului (*hearing aid – aparat auditiv*), preciza utilizarea la care este supus în mod regulat nucleul (*connective tissue – țesut conjunctiv*), preciza un nume de agent (*radioactive tracer – trasor radioactiv*); exprima produsul cu care nucleul este asociat în mod regulat, specifica modul de funcționare al nucleului (*contrast agent – agent de contrast*), se poate referi la întregul nucleu ca parte sau poate afirma identitatea cu nucleul.

Termenii eponimici compuși ce conțin substantive, de asemenea, se întâlnesc frecvent în limbajele specializate. Deși au avantajul preciziei printr-o diferențiere unică, aceşti compuşi nu au importanță sistematică (*Goldman equation – ecuația Goldman, Kirschner wires – broșe Kirschner*).

Termenii compuși sunt adesea alcătuiți din două, trei sau mai multe elemente, dar cei cu cinci sau șase elemente sunt rari. Compușii cu mai multe elemente au scop de clasificare, dar atuci când sunt folosiți în texte specializate, de cele mai multe ori, aceştia sunt scurtați, deoarece referința contextuală rezolvă orice ambiguitate posibilă.

Adjectivele compuse sunt rareori ambigue și, prin urmare, sunt frecvent utilizate în cadrul limbajelor specializate, unde este nevoie de economie și transparență de exprimare. Astfel de compuși sunt folosiți pentru a determina procesele și operațiile și pentru a identifica noi entități (*nuclear magnetic resonance – rezonanță magnetică nucleară*).

Conversiunea. Productivitatea conversiunii este redusă în engleza științifică, unde există o parte considerabilă de termeni derivați din elemente de cuvinte latine și greceşti cu terminații de substantiv identificabile care nu sunt potrivite pentru conversiune.

Abrevierile și acronimele în limbajele specializate se realizează prin prescurtarea formelor de expresie existente, omiterea elementelor în compuși, combinarea literelor și numerelor în desemnări scurte și prin utilizarea pictogramelor (*OCT/ optical coherence tomography – tomografie în coerență optică*) (Pugh, Sager 1925-1927).

Crearea entităților lingvistice noi (neologisme). Neologismele terminologice rezultă din necesitatea numirii unice a noilor concepte pentru care nu există un model sau precedent lingvistic sub forma unui model autohton. Nu există o metodă unică pentru formarea neologismelor; sunt folosite mai multe procese destul de distincte. Neologismele pot fi clasificate în două tipuri: fie sunt creații cu totul noi ce sunt extrem de rare în majoritatea limbilor, fie sunt împrumuturi din alte limbi.

Pentru împrumuturi există două tradiții majore în multe limbi europene. Prima este împrumutul din greaca și latina antică, care a devenit sursa principală pentru importul de noi elemente lingvistice.

Marea majoritate a vocabularului științific englezesc își are originea prin împrumutarea unor elemente din greacă și latină, care au fost apoi anglicizate în mod diferit. După greacă și latină, engleza împrumută din franceză, deși cu o

tradiție atât de îndelungată de a împrumuta din toate cele trei limbi nu este întotdeauna clar dacă un cuvânt a ajuns în engleză prin franceză sau dacă a fost preluat direct dintr-una din limbile clasice. Deoarece cuvintele și elementele de cuvinte greceşti, latine și chiar franceze sunt o parte integrantă a limbii engleze, este dificil să distingem între neologismele veritabile create prin derivare folosind elemente de cuvinte latine sau greceşti şi împrumuturi directe. În acest sens, vocabularul științific românesc se asemanănă cu cel din limba engleză prin faptul că preferă împrumuturile din limbile clasice.

Cealaltă tradiție a **împrumutului** se referă de preluarea termenilor din limbile moderne în tipul secundar de formare a termenilor. Unele împrumuturi de acest tip au succes și devin complet încorporate în limbă. În alte cazuri, termenul împrumutat inițial este înlocuit ulterior cu o formațiune mai potrivită tiparului limbajului.

O altă formă de neologism este **calcul**, prin care un termen dintr-o limbă este tradus element cu element în altă limbă. Această practică este deosebit de frecventă în transferul terminologic masiv, fie ca urmare a traducerii literaturii de produse și servicii, fie a traducerii manualelor. De asemenea, după o perioadă de timp, calcurile pot fi înlocuite cu forme autohtone mai potrivite pentru a exploata potențialul creativ al limbii (Sager, 1997: 38-39).

Potrivit lui Juan C. Sager, obiceiurile de formare a termenului sunt influențate de percepție și observație. Când această percepție este de primă mână și este realizată în prima limbă a observatorului, ei vor folosi mijloacele limbajului respectiv pentru a desemna conceptele pe care le descoperă sau le stabilesc. Dobândirea de cunoștințe într-o a doua limbă nu influențează doar obiceiurile de formare a termenului în direcția limbii respective, ci inhibă și dezvoltarea naturală a primei limbi, deoarece prima limbă este exclusă din procesul cognitiv care duce la denumirea conceptului.

În consecință, limbile țărilor în curs de dezvoltare intră, de asemenea, sub influența modelelor de formare a cuvintelor din alte limbi și pot extinde cu adevărat mijloacele lor de exprimare. În funcție de distanța lingvistică dintre limba exportatoare și cea importatoare, de elementele comune dintre limbi și de tradițiile de contact între limbi, poate apărea o preferință pentru tehnicile de formare a termenului printre diferitele mijloace disponibile, cum ar fi împrumutul direct, calcul, parafrazarea etc.

O parte importantă a terminologiei științifice, odată creată, este probabil să rămână neschimbată (cel puțin în limba originală). În schimb, terminologia tehnologiei este mult mai volatilă, atât în forma, cât și în existența sa. Acest lucru este valabil datorită modificărilor materialelor, metodelor de producție, design, etc. Această lipsă de stabilitate este accentuată în terminologia transferată, adică terminologia creată de formarea unui termen secundar din concepte împrumutate de la o altă comunitate lingvistică. Coexistența mai multor metode de formare a termenului interlingual secundar, de ex. împrumutul direct, calcul, parafrazarea, formarea paralelă, adaptarea și crearea complet nouă, care pot fi folosite simultan sau succesiv, oferă posibilitatea de apariție a mai multor termeni alternativi noi (ibidem: 40).

În concluzie, putem spune că formarea termenilor este realizată prin trei metode diferite, și anume prin utilizarea resurselor lingvistice existente, modificarea resurselor lingvistice existente și crearea de noi entități lingvistice.

Formarea termenului prin modificarea resurselor existente se realizează cu ajutorul mijloacelor de derivare, de compunere, de conversiune și de prescurtare. Noile entități sau neologisme pot fi fie sunt creații cu totul noi, fie sunt împrumuturi din alte limbi și calcuri.

Referințe bibliografice

DEX Dicționar Explicativ al Limbii Române https://dexonline.ro/ (accesat la 20.12.2019)
Monash University Biomedical Science Glossary
http://www.med.monash.edu.au/sobs/teaching/portal/glossary/ (accesat la 20.12.2019)
National Institute of Biomedical Imaging and Bioengineering https://www.nibib.nih.gov/ (accesat la 20.12.2019).
Pugh, Jeanette M., Sager, Juan C. *Terminology in Special Languages*. În: Booij, G.E., Lehmann, C., Mugdan, J., Skopeteas, S. (eds.) *Morphologie/Morphology.2. Halbband*. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co, 2004.
Rusu, Valeriu. *Dicționar medical:*
http://www.amac.md/Biblioteca/data/26/01/Vocabular/Dictionar-de-Termeni-Medicali.pdf (accesat la 20.12.2019).
Sager, Juan C. *Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing Company, 1990.
Sager, Juan C. *Term Formation*. În: Wright, S.E., Budin, G. (eds.) *Handbook of Terminology Management. Vol. 1 Basic Aspects of Terminology Management*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing Company, 1997.
Sawhney, G.S. *Fundamentals of Biomedical Engineering*. New Delhi: New Age International Publishers, 2007.

81'25

TRADUCEREA EXPRESIILOR FRAZEOLOGICE ȘI A FONULUI PAREMIC

Olga PASCARI
Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Phraseology, which for a long time was only a simple compartment of lexicology, today is recognized as an independent branch of linguistics by many French, English and Romanian linguists. Dictionaries of linguistic terms fix and define in great detail key terms of this science: *phraseological, phraseology, phraseologism*. Today we find them revised, re-defined and re-interpreted in the most valuable lexicographical sources.

Thanks to the fundamental and proportionate issues, which are discussed, and some partially explored, researchers have the opportunity to determine the place of phraseology among the other branches of linguistics. Phraseological units in any language as well as simple lexical elements present, as a whole, independent units of meaning and functions (I. Boronianu; Gh. Dragomirescu and others) - thus they have every right to be researched, analyzed, lexicographed, translated, within a special science.

The subject of this article is: the translation of phraseological units, which in their structure have a key-word related to the human body: *to bring a hornets' nest about one's* ***ears****, to cry one's* ***heart*** *out to get a smack in the* ***eye****.* From our research practice we can definitely affirm that stable / phraseological units are generally considered burdensome to translate. We make provisions for the difficulty of finding conceptual correspondents from Romanian to English and vice versa. The translator is obliged to know the fundamental problems of the theory and practice of phraseological units to be able to identify the expressions, to decode their meaning and to render, their expressive and stylistic functions in translation.

Key words: *idiom, phraseological unity, somatic expression, stable unit, degree of idiomaticity, equivalence translation.*

Un limbaj nu este doar o simplă combinație de cuvinte în care, prin colectarea semnificației acestora, poate fi decodat sensul unei întregi fraze. Expresiile frazeologice sunt definite ca fraze fixe ce conțin un număr mai mare de 3-4 cuvinte cu o semnificație neprevizibilă și dificilă de interpretat din suma înțelesurilor cuvintelor individuale. Expresiile respective sunt foarte utile scriitorilor, jurnaliștilor, diplomaților, care doresc să înțeleagă și să utilizeze mijloacele de exprimare angajate de vorbitorii nativi. Lingviștii tind să clasifice expresiile în dependență de componentele constituente, precum expresii ce *conțin culori, numerale, părți ale timpului, nume de animale (fauna), nume de flori (flora), etc.*

În prezentul articol ne vom axa pe expresiile care au în structura lor, un element al corpului uman. Aceste frazeologisme calitative exprimă însușiri și caracteristici ale unei acțiuni sau ale unui proces în desăvârșire. În limba rusă A. B. Кунин definește patru clase de frazeologisme care stabilesc un raport de corespondență cu părțile de vorbire: frazeologisme substantivale, adjectivale, verbale și adverbiale (251) . În limba româna, Colțun Gheorghe, menționează

aceleași clase și am dori să prezentăm câteva frazeologisme adverbiale calitative de mod (88) , în care intensitatea este dictată de un organ al corpului uman, aceste expresii pot fi găsite în *Oxford Learner's Dictionary of English Idioms* de Warren Helen

- *cu o falcă în cer și cu una (alta)în pământ - (as)* cross as *a* bear *(*with *a* sore head*);*
- *parcă se bat nebunii la gura lui* - like old boots*;*
- *din (în, până în) adâncul sufletului* - from one's heart*/ with all* one's heart*;*
- *cu tragere de inimă* full - hearted*;*
- *cu inimă de piatră* - stone-hearted*;*
- *cu jumătate de gură* - half-heartedly*;*
- *in vârful picioarelor - on the tips of one's toe;*
- *picior peste picior - cross-legged;*
- *with tongue in cheek - în derâdere, în zeflemea* (300) .

Expresiile frazeologice în care sunt actualizate concomitent două părți ale corpului uman sunt mai rare, iar ocurența lor nu este una activă, le putem găsi la Gogălniceanu Călina :

- *to give one's eye-teeth for sth.* - a-și da ochii din cap ca să facă ceva*;*
- *to place one's head in the lion's mouth - a* se băga singur în gura lupului*;*
- *to be head over heels in love - a* fi îndrăgostit până peste urechi*;*
- *to have one's heart in one's mouth - a* avea inima cât un purice (49);
- *from head to heels/foot/toe* - din cap până-n picioare*;*
- *head and shoulders above sb/sth.* - cu un cap *(*mai înalt, etc.*)* (Hulban Horia, 2007: 387);
- *(not) harm/touch etc a hair of sb. head - a* nu se atinge nici de un fir de păr din capul cuiva*;*
- *(as) plain as the nose on your face - e* clar ca lumina zilei, cu ochiul minții*;*
- in one's mind's eyes - cu ochiul minții (Parkinson Dilys 244);
- in one's *right* mind - *în* toate mințile*;*
- in the forehead and the eye the index of the mind does lie - gândurile cuiva *i* le poți citi pe față, ochii sunt oglinda sufletului *[prov.] neck and neck - umăr la umăr* (Nichifor Georgheta 158);
- *neck and heels - pe sus;*
- *face to face (with)* - față în față *(*cu*)* (Bantaș Andrei 194);
- *cheek by jowl - bot în bot* (Flavell Linda and Roger 49).
- Și în limba română astfel de expresii frazeologice se întâlnesc destul de rar:
- *a susține pe cineva cu mâinile și picioarele;*
- *piept la piept* (Comșulea Elena 180);
- *braț la braț* (Ilican Vasile 158).

O expresie frazeologică nu este o simplă combinație aleatorie de cuvinte, sensul cărora poate fi decodat din semnificația sensurilor cuvintelor luate aparte. Ce ar însemna să deducem semnificațiile din așa expresii ca:

- *by the skeen of one's teeth - ca prin urechile acului;*
- *to curl one's lip* care în realitate înseamnă - *a rânji cu dispreț;*

- *o arrive at one's fingers end – a ajunge la capătul puterilor;*
- to have sth. at one's fingers tips - *a* ști ceva ca pe degete, *a* ști ceva la perfecție.
- *to foot the bill - a achita nota de plată* (McCarty 7).

Este important să facem o precizare de ordin terminologic. În terminologia frazeologiei un loc aparte îl ocupă *expresia idiomatică* care este o grupare de elemente lexicale a cărei semnificație globală este alta decât suma semnificațiilor elementelor care o compun:

- *a-și smulge părul din cap* - to cry one's heart/*eyes* out*;*
- *a se pune pe picioare - to get on* one's *feet;*
- *a-i suci capul cuiva - to turn* one's *head;*
- *a-i pune (cuiva) belciugul la nas - to give* one's *heart to sb.;*
- *a găsi o soluție de moment - to play it by ears.*

Fiecare limbă dezvoltată, își are propriul său arsenal idiomatic: englezul spune: *to be head over heels in love;*

Românul zice și el fără reticențe: *a fi îndrăgostit până peste urechi;*

Rusul, stăpân pe fire și pe norma limbajului, zice: *кружить, вскружить голову кому-то;*

Francezul are și el un limbaj idiomatic autentic și insistă: *être amoureux par-dessus les oreilles.*

Majoritatea expresiilor idiomatice și în engleză și în română, rusă și franceză cuprind în structura lor un verb sudat de celelalte elemente lexicale, de care acesta nu pot fi practic despărțite: *a smulge părul din cap, a se ridica părul în cap, a-și linge degetele/buzele, a sta în gât.*

Există însă expresii în care verbul este doar un „*vehicul"* pentru elementele lexicale care constituie nucleul idiomatic, putând fi, prin urmare, înlocuit de un alt „vehicul":

- *to knock/bang/hit/run one's head against a brick/stone wall - a-și pierde timpul de pomană cu cineva), a căra apă la puț; a încerca marea cu degetul, a încerca imposibilul;*
- *beat/hammer/pound (something) into (someone's) head - a băga ceva în capul cuiva;*
- *laugh/scream, etc your head off – a se prăpădi de râs;*
- *Keep/bear/have in mind - a tine minte ceva.*

Forma frecventă a expresiilor cu verbul sudat de celelalte expresii structurale ne-a condus să considerăm în acest articol expresiile idiomatice ca expresii verbale, incluzându-le astfel în aceeași categorie ca și pe cele în care verbul doar vehiculează nucleul idiomatic.

O abordare complexă a problemelor puse de echivalența bilingvă sau trilingvă a expresiilor idiomatice este o activitate de cercetare și de aprofundare semantică interesantă și pasionată pentru cel care vrea să treacă de la cunoaștere la performanță cu atât mai mult cu cât domeniul respectiv este puțin explorat, atât în limbile română cât și în limbile engleză și franceză.

Când se pune problema traducerii expresiilor idiomatice, noi nu putem în nici-un caz ignora ori neglija cunoașterea expresiilor, iar abilitatea găsirii echivalențelor în limba maternă este la fel de importantă ca și stăpânirea gramaticii și lexicului.

Studierea expresiilor într-o permanentă comparare bilingvă sau trilingvă, este în măsură să dezvăluie conotațiile unei limbi, ajutându-l astfel pe străinul care o cunoaște la nivel acceptabil să poată accede în zonele ei de subtilități stilistice și estetice.

Calchierea ori traducerea *mot-à-mot* a expresiilor idiomatice devine sursa unor nonsensuri, jocuri proaste de cuvinte ori chiar barbarisme.

Expresiile frazeologice apar ca un obstacol traductologic, din moment ce ele poartă o expresivitate deosebită și adeseori o conotație națională. Ele constitue un produs al creativității naționale și ca urmare apar sub orice aspect de comunicare verbală. Frazeologismul este o îmbinare „osificată" de cuvinte, o construcție sintactică fixată, gata făcută, cu o valoare semantică specială, acceptată de vorbitorii unei limbii. Expresiile frazeologice în esența lor, având un sens determinat sunt contextual determinate și expresiv condiționate. Deci, pentru un traducător, primordial apare necesitatea cunoașterii lor în limba sursă și competența de a le atribui un echivalent convenabil din limba țintă. Uneori cunoaștem sensul fiecărui cuvânt, pe când sensul unității frazeologice nu-l sesizăm. Condrea Irina menționează că „iată de ce frazeologismele unei limbi nu pot fi traduse cuvânt cu cuvânt în altă limbă pentru că denaturăm sensul. Intraductibilitatea nu trebuie privită ca un mister sau ca o sperietoare. Ea este o noțiune statistică''

Excepție fac frazeologismele care au un caracter biblic ori internațional cum ar fi:

- Achilles' heel - călcâiul lui Ahile.
- *the apple on one's eye - lumina ochilor;*
- *to turn the other cheek - a întoarce celălalt obraz.*

Anume în procesul de traducere se descoperă specificul îmbinărilor proprii limbii date, care în alte condiții poate să nu fie remarcat. Meditând asupra unei expresii frazeologice, poți scoate ceea ce este ascuns în ea – atitudinea față de evenimentele vieții, morală, valorile și specificul național.

Expresiile frazeologice sunt indubitabil legate de limba și mediul în care au apărut, de aceea una și aceeași semnificație în limbi diferite este redată prin procedee diverse:

- *to place one's head in the lion's mouth – a se băga singur în gura lupului;*
- *Quand les poules auront des dents) (fr.) - Când găinile vor avea dinți, la paștele cailor; la sfântu-așteaptă.*

Pentru a rezolva problema traducerii frazeologismelor să urmărim următoarele etape:

1) traducătorul trebuie să fie familiarizat cu domeniul frazeologismelor din cel puțin două limbi;

2) să le identifice în text, și să să le stabilească valoarea semantică și stilistică, identificând posibilele dificultăți întâlnite la această etapă. Clasificarea frazeologismelor după sistemul de conotații este obligatoriu;

3) traducerea propriu-zisă necesită transmiterea nu numai a sensului, dar și a funcției expresiv-stilistice a frazeologismului: chiar atunci când suntem în fața imposibilului, vom continua să căutăm în sfera potențialului limbii țintă.

Cunoscuții traducători de origine bulgară Seghei Vlahov și Sider Florin în consistentul lor studiu «Непереводимое в переводе» un capitol (capitolul I, partea a II) este dedicat în exclusivitate traducerii unităților frazeologice și remarcă

pe bună dreptate că aceste unități ocupă primul loc în cohorta tuturor dificultăților, care prezintă bariere atât pentru traducătorii așa-zișii practici, cât și pentru specialiștii în teoria practicii (226). La începutul capitolului ei fac o clasificare a frazeologismelor dictată „din interior", anume din ierarhia dificultăților pe care le întâlnește traducătorul în procesul traducerii expresiilor idiomatice *stricto modo,* apoi a îmbinările frazeologice și în ultima instanță a paremiologiei și a fonului paremiologic. Autorii supun analizei problemele ce țin de interdependență dintre limbă și cultură, limbă și societate, limbă și stil în actul traducerii. Traducătorul, în finala actului de traducere, decide dacă:

A. Frazeologismul, unitatea frazeologică din limba sursă, are echivalent perfect în limba țintă;

B. Frazeologismul din limba sursă va fi tradus cu schimbări parțiale în limba țintă;

C. Frazeologismul, unitatea frazeologică nu are nici un echivalent nici și nici expresii prin analogie. În acest caz acesta este tradus prin mijloace ne-frazeologice. Acestea pot fi: a) traducerea lexicală; b) calcul; c) traducerea descriptivă.

Alegerea metodei convenabile a traducerii frazeologismelor în multe privințe este dictată anume de locul pe care îl ocupă îmbinarea stabilă de cuvinte în sistemul frazeologic al limbii sursă și în ce măsură el coincide cu cel din limba țintă, după indici diferiți: metaforici, structura lexico-sintactică, trăsăturilor structurale și sintactice, (nivel lingvistic), curentul, școala literară, epoca (nivel literar).

Vom acorda o deosebită atenției metodei de traducere, deoarece la baza frazeologismului se află o imagine, și datoria traducătorului este de a păstra intactă această imagine, căutând cu orice preț să nu-l lipsească pe cititorul textului tradus de satisfacția recepționării artistice a frazeologismului. Conotațiile frazeologismului din limba sursă nu vor coincide totalmente niciodată cu cele din limba țintă (LA-LB), dar traducătorul va depune eforturi ca la acest capitol pierderile să fie minime.

Traducerea prin metoda echivalenței poate fi totală sau parțială:

a) traducerea prin echivalent total:

- *to have one's head in the clouds – a fi cu capul în nori;*
- *to laugh in someone's face – a-i râde cuiva în față;*
- *to be someone's right hand – a fi mâna dreaptă a cuiva;*
- *to talk behind someone's back – a-l vorbi pe cineva după spate;*
- *with open arms – cu brațele deschise.*

Echivalentele totale sunt acele expresii întâlnite în ambele limbi și care au aceeași semnificație. Valoarea lor stilistico-expresivă corespunde între ele, uneori chiar și cuvintele sunt aceleași. *Calul de dar nu se caută la dinți (rom)- A cheval donné on ne regarde point à la dent (fr.) - дареному коню в зубы не смотрят (rus)*

b) traducerea prin echivalent parțial:

- *to show one's teeth – a-și arăta ghiarele;*
- *to give a leg up – a da o mână de ajutor;*
- *to save someone's neck – a salva pielea cuiva;* <u>спасти</u> свою <u>шкуру</u>. (rus)
- *to give tongue – a da glas;*

- *to put one's head in the lion's mouth – a se arunca în gura lupului;*
- tête-à-tête - *între patru ochi. с глазу на глаз (rus).*

Nu întotdeauna putem apela la echivalente, din moment ce ele nu există în ambele limbi. De regulă echivalentul trebuie să posede o semnificaţie denotativă, dar şi conotativă asemănătoare, adică între expresii nu trebuie să fie deosebiri substanţiale de ordin semantic, stilistic, metaforic, să dispună de un şir de indici lexico-gramaticali asemănători.

O altă metodă a traducerii frazeologismelor este metoda analogiei, metodă pe larg aplicată şi care este considerată una dintre cele mai efective. Această metodă presupune apelarea la o expresie frazeologică din limba ţintă, având acelaşi potenţial semantic ca şi cea din limba sursă:

- *to cry one's eyes out – a plânge până sare cămaşa de pe el;*
- *to give one's eye-teeth for – a face pe dracu-n patru;*
- *to show a clean pair of heels – a o lua la sănătoasa;*
- *knee high to a grasshopper – de-o şchioapă;*
- *(as) plain as the nose on your face – clar ca lumina zilei.*

În acest caz, identificarea expresiilor nu prezintă aproape nicio problemă pentru traducător/interpret, întrucât sensurile lor figurate sunt evidente, iar existenţa unei îmbinări similare în limba engleză asigură păstrarea nu doar a sensului, dar şi a particularităţilor stilistice, textul final însumând aceleaşi valenţe expresive. Poate, doar câteodată, emotivitatea poate fi mai scăzută. Aceste fragmente lexico-frazeologice din categoria rarelor situaţii în care avem îmbinări stabile identice atât ca sens, cât şi din punct de vedere a structurii lexicale:

- *with one's tail between one's legs = cu coada între picioare; поджав хвост между ног (rus)=serrer la queue (entre les jambes)*
- *to rise to the tip on someone's toes = a se ridica în vârful picioarelor = se sur lever la pointe des pieds (fr.)* (Negreanu Aristiţa77) = *подняться на кончики пальцев (rus.)*

Uneori, traducătorul, negăsind în limba ţintă o expresie adecvată, este nevoit să recurgă la crearea unui frazeologism nou cu sensul celui pe care îl traduce. Dacă această „imitaţie" este acceptată de cititor, înseamnă ca traducătorul a reuşit să redea conţinutul şi stilul expresiei care a fost tradusă într-o formă frazeologică.

Cea de a treia metodă este traducerea propriu - zisă, la care se va apela atunci, când nu există echivalenţe sau analogii. Ea presupune următoarele procedee:

a) transpunerea lexicală, când este păstrat sensul, şi el este redat sub un alt aspect neutru;

- *a duce pe cineva de nas-to make fool of sb.*

b) calcul lingvistic, prin care se păstrează şi cuvintele şi forma expresiei;

A lua apă în gură -rus. набрать в рот воды. (rus.)

c) traducerea descriptivă, adică traducerea printr-o perifrază neutră sau stilistic marcată:

- *to make someone's hair stand on end – a îngrozi pe cineva;*
- *to keep one's head above water – a reuşi să trăiască din sursele proprii;*
- *to put one's face on – a se machia;*

- *to bloody someone's nose – a răni mândria cuiva;*
- *to fall flat on one's face – a o da în bară.*

În asemenea cazuri traducătorul va recurge la procedeul traducerii lexicale, atunci când sensul frazeologismului nu este ascuns într-atât, încât să nu poată fi redat cu alte cuvinte în altă limbă. Din cele expuse mai sus vedem că traducerea nu este o sarcină ușoară și presupune mult mai mult decât simpla transferare a cuvintelor într-o altă limbă. Ea necesită cercetare, înțelegere, competență atât a limbilor originale, cât și a limbii țintă, a cunoștințelor culturale și a instruirii specifice pe această „*tema"*. Și chiar și în asemenea caz când ținem cont de echivalență, există încă probleme inerente de limbaj în sine, care pot duce la numeroase interpretări și erori regretabile. Noi cunoaștem bine faptul: contextele culturale nu pot practic niciodată să fie egale, de aici imposibilul de a oferi traduceri cu o echivalență totală de sensuri, conotații, contexte culturale egale.

Prin urmare, care este exact scopul traducătorului atunci când se confruntă cu aceste expresii dificile? Este mai bine să le transpunem literal, pentru a nu „trăda" textul, dar cu riscul unei traduceri de calitate mai proastă sau este mai bine să găsiți cea mai apropiată alternativă care are sens în limba țintă, chiar dacă versiunea tradusă poate ușor modifica ideea. Cei mai mulți traducători ar spune că sarcina lor este să comunice în mod eficient aceeași idee, astfel încât să aibă sens pentru vorbitorii nativi, dar asta înseamnă că suntem sortiți criticilor constante? Lăsând la o parte acuzele și criticile, traducerea este o sarcină provocatoare și plină de momente imprevizibile. După cum afirmă Goethe: „*În traducere trebuie să ajungi până la intraductibil, numai așa se poate cunoaște cu adevărat o limbă străină, un popor străin"*.

Dar și intraductibilul poate fi tradus. Abordarea traducerii frazeologismelor în limba română a fost destul de amplu studiată. În acest sens, putem numi câteva lucrări care s-au ocupat de această problemă: Condrea Irina în lucrarea sa „*Redarea frazeologismelor în traducere"* – în*: Comunicarea prin traducere* –Chişinău, 2001 și cea mai recentă lucrare a cărei autoare este Ene Daniela Luci „*Traduttore, traditore*: incursiune în teoria şi practica traducerii unităților frazeologice". În concluzia lucrării sale autoarea ne sugerează că: „Deși unitățile frazeologice sunt considerate dificil de tradus, ele pot fi echivalente, de cele mai multe ori cu succes, de către traducători'' (247). Autoarea ne sugerează o mulțime de soluții de a le traduce din limba sursă în limba receptor.

De multe ori această traducere lexicală a expresiei frazeologice este redată printr-o îmbinare liberă, de aceea mai este numită traducere liberă.

Totuși, la traducerea lexicală a expresiilor frazeologice, traducătorul trebuie să se apropie de frazeologism, să redea unele elemente ale expresiei traduse:

- *to have one's head is screwed on the right way - a avea capul pe umeri;*
- *to turn smb. round one's little finger - a avea pe cineva la degetul mic;*
- *Elderly ears - urechi care au auzit multe* (Hulban Horia, 2012: 577);

Alt procedeu utilizat la traducerea propriu-zisă este traducerea descriptivă. La utilizarea acestui procedeu se obține, de obicei, un text neutru (în funcție de stilul general al operei) în comparație cu valoarea stilistică a originalului:

- *to talk through the back on one's neck - a spune absurdități, a vorbi în doi peri, a vorbi pe gura cămășii.*

Un procedeu la care se recurge foarte des este calchierea. Acest procedeu constă în păstrarea fidelă a sensului, dar mai ales a formei expresiei sau îmbinării de cuvinte. Partea negativă a acestui procedeu constă în faptul, că în procesul de calchiere frazeologismele își pierd din expresivitate și chiar semnificație. De multe ori se calchează frazeologisme, obținându-se expresii care stârnesc zâmbetul, de exemplu în româna din Republicii Moldova întâlnim expresia calchiată din rusă:

- *Будет и на нашей улице праздник - va fi sărbătoare și pe ulița mea;*
- *Не рассказывай белых коней на стене - nu-mi spune cai verzi pe pereți;*
- *Потянул цыпленок сна - a trage un pui de somn.*

Deci calcul frazeologic reprezintă frazeologismul creat artificial în laboratorul traducătorului, și nu orice calc frazeologic, realizat mecanic *ad litteram* poate fi calificat drept bun.

Un alt procedeu întâlnit în traducere este omiterea totală a frazeologismului în cazuri când acestea nu se pot traduce. Evident, că atunci când ele vor fi omise, se va pierde și din expresivitatea mesajului. Ignorarea totală ori parțială a frazeologismului înseamnă că traducătorul deviază spre pierderi totale.

Bagajul expresiv național propriu unei limbi, va constitui o parte considerabilă din acel fundal de cunoștințe enciclopedice, pe care trebuie să le posede un traducător. Este foarte important în procesul traducerii să concretizăm stabilirea, coeziunea semantică și stilistică a frazeologismului; adesea îmbinarea stabilă deține un anumit grad de idiomacitate și datorită statutului lor conotativ (expresiv, emotiv, afectiv) să dispunem și de anumite funcții în discurs (text).

Pentru a soluționa problema traducerii frazeologismelor, este necesar să facem următoarele operații;

1. Vom identifica în text și vom stabili valoarea semantică și stilistică a unității, vom ține cont de clasificările lexicografice *neutru, pop. fam.. arg*. Etc. Vom recunoaște posibilele dificultăți dictate de nivelurile de limbă.
2. Actul propriu-zis al traducerii necesită transmiterea nu numai a sensului, dar și a funcției expresiv- stilistice ale frazeologismului. Cel mai bun exemplu de traducere autentică la acest capitol l-am întâlnit la N. Liubimov care a tradus opera lui François Rabelais „*Gargantua și Pantagruel"* și care se pare a „inventat" noi unități frazeologice cu un vădit potențial stilistic.
3. Procesul de traducere este finisat prin substituirea textului din limba sursă cu un text din limba țintă care, la modul ideal, păstrează aceleași coordonate semantice, stilistice și funcționale, integrându-se în sistemul de referințe culturale ale receptorilor din limba țintă.
4. Textele literar-poetice vechi (Boccacio, Shakespeare, Rabelais) necesită luarea unei poziții din startul actului de traducere:
    A. vom traduce în stilistica limbii vechi a epocii în care a fost scris lucrarea;
    B. vom reactualiza limbajul și vom traduce în stilistica limbii contemporane pe înțelesul cititorului contemporan.

Ambele metode admise și fiecare din ele în parte au carențele, care trebuie să fie cât mai puține.

Urmărind îndrumările nestandardizate ale traducerilor mentori, care și-au făcut un nume în meseria traductologiei găsim unele „reguli" de aur bune și actuale pentru traducătorul contemporan. Ne oprim aici doar la o singură *„povață"*, care ni s-a părut că nu și-a pierdut din actualitatea sa: Tot ce se numește *poezie, poetică* în limbile țintă, trebuie să rămână *poezie* și în limba sursă. Desigur că aceasta nu se poate obține prin automatizare în gândire, prin simplul scop de a traduce și de a pune accente logice, uitând de măsură, ritm, rimă, eufonie - atribute fără care *„cuvântul poetic e mort"* (Margherita Gvidacci, Italia).

Referințe bibliografice

Bantaș, Andrei. Levițchi Leon, Gheoghițoiu Andreea. *Dicționar frazeologic român-englez* . București: Teora. 2000.

Colțun, Gheorghe. *Frazeologia limbii române.* Chișinău: Editura Arc, 2013.

Comșulea, Elena, Șerban Valentina, Teuș *Sabina Dicționar de expresii și locuțiuni*. Chișinău: Știința. 2007.

Condrea, Irina. *Comunicarea prin traducere*. Chișinău: Tehnica Info, 2001.

Dixon, Robert. *Essential Idioms in English*. New Jersey: Prentice Hall Regents. 1994.

Ene Daniela Lucia. *Traduttore, traditore: incursiune în teoria şi practica traducerii unităţilor frazeologice*. Iași: Demiurg, 2015.

Flavell Linda and Roger. *Dictionary of Idioms and their Orinins*. London: Kyle Cathie Limited. 1992.

Gogălniceanu, Călina. *Povestea dinaintea vorbei*. *Dicționar de expresii englezești*. Iași: Institutul european. 2007.

Hulban, Horia. *Dicționar englez-român de expresii și locuțiuni*. Iași: Polirom. 2007.

Hulban, Horia. *Dicționar român-englez de expresii și locuțiuni*. Iași: Polirom. 2012.

Ilican, Vasile. *Dicționar de expresii românești în context*.Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană. 2015.

McCarty, Michael O'Dell Felicity. *English Idioms in Use.* Cambridge: Cambridge University Press. 2009.

Negreanu, Aristița. *Dicționar de expresii francez-român*. București: Humanitas. 1992.

Nichifor, Georgheta. *Dicționar de expresii englez-român*. București: Niculescu.1998.

Parkinson Dilys, Francis Ben. *Oxford Idioms Dictionary for Learners of English*. Oxford: Oxford University Press. 2017.

Warren, Helen. *Oxford Learner's Dictionary of English Idioms*. Oxford: Oxford University Press. 1996.

Влахов Сергей, Сидер Флорин. *Непереводимое в переводе*. Москва: Высшая школа, 1986.

Кунин Александр Владимирович. *Курс фразеологии современного английского языка.* Дубна: Феникс+, 2005.

CZU: 81'37

SEMANTICA TERMINOLOGIEI GENERALE VERSUS TERMINOLOGIA SPECIFICĂ (CÂMPUL FUNCȚIONAL-SEMANTIC *PETROL*)

Florentina PĂTRAN
Colegiul Auto „Traian Vuia", Târgu-Jiu, România

Technical English has always been an issue of interest in the field of English as a foreign language. Terminology of English for general purposes has taken more of an interest in teaching English for Specific Purposes nowadays and the demands can be seen on a daily basis. English is of great significance for academic and professional excellence of people of technology. Various investigations show that engineers face difficulties in their jobs due to their language skills and that is the reason we are trying to focus on enhancing their skills without addressing lack of efficient language usage in technical context. There have been a personal concern in satisfying the people' expectations by means of a skills-based terminology and hence, I did researches on the field of specific oil and gas terminology and brought to you some sections of this.
The aim of this article is to present more a practical basis for the technical terminology than a theoretical one; this paper emphasizes need analysis in designing specific materials for engineering. This work presents a section of the oil and gas terminology of the English Language vice versa General English; the article also identifies the conceptual system with the differences and the features of the petroleum field.
Keywords: *oil and gas terminology; semantic and conceptual field; petroleum section; conceptual system; General English; English for Technical Purposes.*

Cercetarea noastră vizează analiza domeniului industriei petrolului și a gazelor care a produs în timp, în special, o terminologie unică cu o varietate de termeni specifici greu fiind acoperiți de dicționarele de limbă engleză generală. Persoanele ce activează în industria petrolieră au dezvoltat un cod tehnic concret folosit în redactarea și elaborarea rapoartelor tehnice.

Pentru început, vă propunem analiza termenului *terminologie* care apare pentru prima oară destul de târziu, prin secolul al XIX-lea. Acesta evoluează rapid, deoarece dezvoltă o nouă disciplină care practic cuprinde cumulul tuturor termenilor dintr-un domeniu. Primă definiţie a cuvântului *terminologie* o găsim în lucrarea cercetătorului englez William Whewell, *History of the Inductive Sciences*, publicată în 1837, în care este definită drept un ansamblu de termeni întrebuinţaţi pentru descrierea unui domeniu al ştiinţei.

Ținem să evidențiem părerile oferite de Rita Temmerman „The first reason why traditional Terminology has claimed the status of a scientific discipline is that it has a specific subject matter: the vocabulary of LSP. LSP is defined by Hoffmann (1979: 16) as: a complete set of linguistic phenomena occurring within a definite sphere of communication and limited by specific subjects, intentions and conditions. Terminology only takes an interest in the vocabulary of special

language (…). In the view of traditionalists, the second reason why terminology can be called a scientific discipline is that it has a practical objective which is translated into a number of principles" (Temmerman 3). Așadar, stabilind faptul că terminologia a devenit o disciplină științifică cu un vocabular și o temă specifică, revenim la domeniul nostru, începând prin definirea şi prezentarea etimologiei termenilor domeniului de cercetare, și anume: *tehnică* şi *tehnologie*. Aceşti doi termeni în limba română au înţelesuri diferite, în timp ce în limba engleză există un singur termen care defineşte ambii termeni şi anume *technology*.

Cuvântul *tehnică* apare în literatură în jurul anului 1600 şi are etimologia în *techne* din greaca veche, iar cuvântul *tehnologie* apare prima dată în literatură în limba latină (*technologia*) în anul 1620 în *Encyclopedia* lui Johann Heinrich Alsted, iar termenul *technology apare* în anul 1661. Însă, prima publicație în limba engleză care a dezbătut tehnologiile cunoscute la acel moment a fost a lui Jacob Bigelow, în anul 1829.

Pline de relevanță și semnificații sunt următoarele precizări regăsite în cartea lui David E. Nye: „Before 1855, even Scientific American scarcely used "technology", which only gradually came into circulation. Instead, people spoke of "the mechanic arts" or the "useful arts" or "invention" or "science" in contexts where they would use "technology" today. A search of prominent American periodicals shows that between 1860 and 1870 "technology" appeared only 149 times, while "invention" occurred 24,957 times. During the nineteenth century the term became embedded in the names of prominent educational institutions such as the Massachusetts Institute of Technology" (Technology Matters).

Cât privește opinia academicianului Dorel Banabic, acesta menționează într-unul din discursurile sale faptul că „termenul de *technologie* a fost format prin îngemănarea a doi termeni din greaca veche: *techne* – artă, meşteşug şi *logos* – ştiinţă fiind introdus în prima parte a veacului al XIX-lea de către absolvenţii universităţilor tehnice din Franţa, Germania, Austria, reîntorşi în ţară, precum: Gheorghe Asachi, Gheorghe Lazăr, Petrache Poenaru, Alexe Marin, şi alţii (Banabic D., Istoria Tehnicii şi Industriei Româneşti. Istoria electrotehnicii, energeticii, transporturilor şi învăţământului tehnic, Editura Academiei Româneşti, 2018). Prima menţionare a termenului *tehnologie* în titlul unei cărţi româneşti se găseşte în traducerea în limba română a cărţii lui Guillery H., *Technologie* din anul 1856 (Guillery H., Technologie (traducere din limba franceză de Alexe Marin), Tipografia Colegiului Sfântul Sava, Bucureşti, 1856.)" (*https://academiaromana.ro/sectii/sectia08_tehnica/doc2018/2018-0926-BanabicDiscursReceptie*).

Acesta continuă prin a spune că „în accepţiunea actuală, conform Lexiconului Tehnic Român, noţiunea de *tehnologie* reprezintă ştiinţa metodelor şi a mijloacelor de prelucrare a materialelor în scopul realizării unui produs. Ingineria reprezintă activitatea de aplicare a cunoştinţelor ştiinţelor matematice, fizice, chimice etc. dobândite prin studiu, experienţă şi practică pentru dezvoltarea de modalități de utilizare în mod economic a materialelor și forțelor naturii în beneficiul omenirii" (https://academiaromana.ro/sectii/sectia08_tehnica/doc2018/2018-0926-BanabicDiscursReceptie).

Deși aspectul istoric pare discutabil, un lucru este cert: studiul tehnicii și tehnologiei ocupă un loc important în dezvoltarea acestora, iar studiul limbajului tehnic se află în atenția cercetătorilor.

Chiar dacă există o vechime considerabilă a acestei industrii și anume în jurul secolului al IV-lea când primele sonde petroliere din lume au fost forate în China cu ajutorul unor stâlpi de bambus simpli, dorim să menționăm faptul că industria modernă a petrolului a început la mijlocul secolului al XIX-lea, în data de 27 august 1859 când s-a descoperit primul rezervor subteran de petrol (lângă Titusville, Pennsylvania). Iar odată cu evoluția acestei ramuri s-a dezvoltat atât un câmp conceptual specializat, cât și un cod tehnic pe care oamenii de știință îl folosesc cu precădere.

Astfel, lexicul științific are la bază lexicul comun care, prin diferite procese semantice, a fost influențat, adaptat sau chiar modificat conform necesităților din domeniul specializat. Lexicul ştiinţific oferă cuvinte din lexicul comun transformate pe care le încorporează, dar le și extinde sensurile și semnificațiile.

Industria de petrol și gaze este, de obicei, împărțită în trei mari sectoare având termeni specifici fiecăruia: upstream (sau explorare și producție - E&P), midstream și downstream. Facilitățile și sistemele din industria petrolului și a gazelor sunt definite pe larg, în funcție de utilizarea lor în fluxul de producție.

Termenul Upstream sau E&P (Exploration & Production) se folosește pentru sectorul de explorare și producție a produselor petroliere deoarece conține activități asociate descoperirii, resuperării și producerii de țiței brut și gaze naturale. Upstream se referă la sonde (identificare zăcăminte, studii de fezabilitate, forare, adâncimea sondei, proiectare, construcție, operare și gestionare). („The upstream sector includes searching for potential underground or underwater crude oil and natural gas fields, drilling exploratory wells, and subsequently drilling and operating the wells that recover and bring the crude oil or raw natural gas to the surface”) (https://en.wikipedia.org/wiki/Upstream (petroleum_industry).

Să continuăm cu o explicație mult mai elocventă: „an upstream activity is one that takes place before oil production, for example exploration or research” (o activitate din upstream este aceea care are loc înaintea producerii de țiței, de exemplu explorarea sau cercetarea (Cobuid 146). Acest termen poate fi găsit în diferite colocații, spre exemplu: upstream facilities (facilități din upstream), upstream operations (operațiuni din upstream), upstream activities (activități din upstream), etc.

Termenul downstream se utilizează pentru sectorul de rafinare a petrolului brut, prelucrarea și purificarea gazelor naturale, precum și comercializarea și distribuția produselor derivate din petrolul brut și a gazelor naturale. („The downstream sector is the refining of petroleum crude oil and the processing and purifying of raw natural gas, as well as the marketing and distribution of products derived from crude oil and natural gas”) (https://en.wikipedia.org/wiki/Upstream (petroleum_industry). Însă într-un dicționar de specialitate găsim acest termen explicat astfel: „downstream describes equipment, facilities or systems used after crude oil has been produced (downstream descrie echipamente, facilități sau sisteme folosite după ce s-a produs țițeiul brut) (Cobuid 146). Asemenea termenului upstream, acest cuvânt poate fi și el regăsit în diferite sintagme, precum: downstream plants (instalații din downstream) sau downstream operations (operațiuni din downstream) etc.

Operațiunile din downstream sunt procesele de petrol și gaze care apar după faza de producție până la punctul de vânzare. Producția de petrol și gaze din downstream implică orice lucru legat de postproducția de petrol brut și activități de gaze naturale.

Termenul midstream se folosește pentru a corela toate activitățile din sectoarele de activitate din upstream și downstream. Se folosește în special pentru serviciile de transport și stocarea resurselor, cum ar fi sistemele de colectare (collecting systems).

Cercetând traducerea acestor cuvinte, care aparțin aceluiași registru lexical, în dicționarul de limbă engleză generală, constatăm faptul că termenul upstream este tradus în felul următor: „1. adv. în susul apei/râului etc. 2. și fig. contra curentului II adj 1. care urcă în susul râului 2. fig care merge contra curentului" și atât....., nimic referitor la domeniul tehnic (Levițchi, Bantaș 1243). Am remarcat același lucru și în cazul termenului downstream: „adv. în avale, la vale, în josul ape" (Levițchi, Bantaș 260). De subliniat faptul că termenul midstream nu este inclus în dicționarul general de limbă engleză.

În continuare, vă propun discutarea lexicului general din câmpul funcțional – semantic al industriei petrolului și a gazelor și anume a unui termen reprezentativ din domeniu. Astfel, încercăm să facem referire la câmpul semantic al acestui termen din domeniul nostru specializat, comparativ cu limbajul comun, cu scopul de a observa structura lexicală a cuvintelor având în vedere abordarea etimologică, semantică, frazeologică, verbală sau chiar formarea de cuvinte.

Ne vom opri în continuare la termenul englez polisemantic *petrol* și la domeniul său semantic. Acesta este găsit în dicționarul limbii române cu următoare explicație: „1. rocă sedimentară lichidă, uleioasă, de culoare brună-negricioasă, mai rar gălbuie, cu reflexe albastre-verzui, cu miros specific, formată dintr-un amestec natural de hidrocarburi și de alți compuși organici, care se extrage din pământ și care servește drept materie primă în industria chimică; țiței. ◊ Petrol sintetic = combustibil cu proprietăți asemănătoare cu cele ale țițeiului, obținut pe cale sintetică din cărbune sau din oxid de carbon, prin hidrogenare catalitică. 2. Derivat lichid al petrolului (1), folosit la arderea în lămpi cu fitil pentru iluminat sau încălzit; gaz. 3. Sortiment de petrol (1). – Din fr. Pétrole" (https://dexonline.ro).

Dicționarul de specialitate ne oferă pentru *petroleum* traducerea de *petrol* iar pentru *petroleum gas*: *gaze associate petrolului.* Însă, combinația *petroleum pipe-line* este tradusă prin *conductă de țiței* și nu *de petrol,* ceea ce conduce la o ambiguitate în traducere.

În general, termenul *petroleum* este utilizat pentru a se referi la țiței lichid. Există însă variații considerabile în ceea ce privește folosirea lui în limba engleză deoarece în dicționarele de specialitate, găsim acest termen ca fiind un amestec de hidrocarburi, care există sub forma unui lichid în formațiuni geologice subterane. Produsele petroliere sunt obținute din prelucrarea țițeiului și a altor lichide în rafinării (processing plants). Petrolul este o categorie largă care include atât țițeiul crud (*crude oil*), cât și produsele petroliere. Termenii *oil* și *petroleum* sunt folosiți uneori alternativ în acest domeniu.

Observăm mai departe definiția dată de *wikipedia* unde găsim ambii termeni cu aceeași explicație: „crude oil, or petroleum"; „Petrolul, sau țițeiul, împreună cu cărbunele și gazele naturale fac parte din zăcămintele de origine biogenă care se găsesc în scoarța pământului. Petrolul, care este un amestec de

hidrocarburi solide și gazoase dizolvate într-un amestec de hidrocarburi lichide, este un amestec de substanțe lipofile" (https://en.wikipedia.org/wiki/Oil).

E important de a sublinia faptul că termenul *petroleum* a dezvoltat câmpuri lexical - semantice bogate și complexe devenind astfel parte a multiple unități frazeologice. Unul dintre cel mai important de la care să pornim ar fi *petroleum engineer* (inginer petrolist) și nu *oil and gas engineer* deoarece un inginer petrolist este acea persoană implicată în majoritatea etapelor de evaluare, dezvoltare și producție a zăcământului de petrol și gaze, al cărui obiectiv este maximizarea recuperării hidrocarburilor, reducerea costurilor și a impactului asupra mediului. Responsabilitatea inginerului petrolist este să se asigure că țițeiul și gazele sunt extrase în cel mai eficient mod.

Câmpurile semantice ale termenilor *petrol* și *petroleum* sunt unele destul de bogate. Așadar, vă propun mai jos câteva dintre acestea pe care le găsim cu prisosință în domeniul de lucru:

EN Description	RO Description
petrol	benzină (auto), țiței
petrol barrel	butoi de benzină
petrol bowser/bulk lorry	camion / cisternă de benzină
petrol consumption	consum de benzină
petrol depth gauge	indicator de nivel de benzină
petrol drum	butoi de benzină
petrol engine	motor cu benzină/cu carburator
petrol filter	filtru de benzină
petrol pump	pompa de benzină
petrol separator	separator de benzină
petrol supply	alimentare cu benzină
petrol tank	rezervor de benzină
petrol tanker	cisternă de benzină
petrol vaporizing oil	benzină grea de tractor
petroleum	bitum natural
petroleum	gaz; petrol; țiței
petroleum black	negru de petrol
petroleum bloom	fluorescența țițeiului
petroleum car	vagon-cisternă; autocisternă
petroleum crude	țiței brut
petroleum cut	fracțiune petrolieră
petroleum deposit	zăcământ de țiței
petroleum drilling	foraj de sonde de țiței
petroleum engineer	inginer petrolist
petroleum engineering	tehnologia țițeiului
petroleum exploitation	exploatarea zăcămintelor de țiței
petroleum fuel oil	combustibil de petrol
petroleum gas	gaze de sondă/petroliere
petroleum industry	industria petrolului
petroleum industry	industria petrolieră
petroleum installation	depozit de carburanți

Sursa: elaborată de autor

Concluzionând, cuvântul *crude oil* (țiței brut) este folosit pentru a denumi o substanță lichidă organică adesea găsită în subteran, formată fiind din mii de molecule compuse din diferiți atomi de hidrogen și carbon, numite hidrocarburi. Însă, cuvântul *petroleum* (petrol), derivat din latina *petra* (care înseamnă *rocă*) și *oleum* (care înseamnă *ulei*) este frecvent utilizat pentru a face referire la țiței, dar se poate referi și la alte hidrocarburi conexe.

După cum observăm aceşti termeni, folosiţi în primul rând în domeniul industriei generale, au dezvoltat diferite expresii, cuvinte sau ansamblu de cuvinte care exprimă o noţiune şi care se referă la unul sau mai multe obiecte exprimând un conţinut sau înţeles concret, dar deseori asemănător.

Referinţe bibliografice

Avram Lazăr, Troquet Michel. *Dicționar de petrol – explorare, exploatare*. Editura Tehnică: București 2000.
Bigelow J. *Elements of Technology*. Boston Press: Boston, 1829.
Cobuild Collins. *Key Words for Oil & Gas Industry*. HarperCollins Publishers: Glasgow, 2013, p. 146.
Levițchi, Leon, Bantaş, Andrei. *Dicționar englez-român*. Editura Teora: București, 1999, p. 1243.
Rey A. *Essays on Terminology*. Amsterdam, Philadephia: John Benjamins Publishing Company, 1995, p. 223.
Technology Matters. Questions to Live With David E. Nye, The MIT Press, Cambridge, 2006 Massachusetts Institute of Technology, London, England, p.12.
Temmerman R. *Towards New Ways of Terminology Description*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2000.
Verin H. *Le mot: ingénieur, Culture Technique*. 12(1984), p.18-27.
https://academiaromana.ro/sectii/sectia08_tehnica/doc2018/2018-0926-BanabicDiscursReceptie
https://dexonline.ro/
https://en.wikipedia.org/wiki/Oil
https://en.wikipedia.org/wiki/Upstream (petroleum industry)

CZU:81'25

PECULIARITIES AND DIFFICULTIES OF COSMETIC PRODUCTS ADVERTISEMENT TRANSLATION

Alexandra RUSU
Universitatea Liberă Internațională din Moldova

This article aims at examining the problems of translation from English as a source language, into different target languages, amongst which, Romanian and Russian languages, as well as English, especially the translation of cosmetic products, which is always misunderstood. It also discusses the viewpoint of different linguists on the possibilities and impossibilities of translation. We shall try to discuss under a complex analysis not only the theories pertaining to the translation but also about the terms and terminology itself. Terms are, however, neither exclusively translatable nor exclusively untranslatable. The degree of difficulty of translation depends on their nature, as well as on the translator's knowledge of the languages in question. Quite often, a text or utterance that is considered to be "untranslatable" is actually a lexical gap, i.e. there is no one –to- one equivalence between the word, expression or turn of phrase in the source language and another word, expression or turn of phrase in the target language. A translator can, however, resort to a number of translation procedures to compensate for this. We shall try to enlarge on this subject of difficulties in translating cosmetic products advertisements, exemplifying each challenge through personally encountered examples and analyzing in details each aspect and difficulty in translation.
Key-words: *terms, terminology, translation studies, translation technique, cosmetic products, advertisement, source language (SL), target language (TL).*

Language has an objective existence, is the treasure passed from generation to generation to a social community. The use of language in concrete acts of communication (updating the language) is called language. The selection of linguistic means is conditioned by the circumstances in which communication takes place requiring compliance with certain rules to which the speaker conforms.

In order to know the language it is not necessary to know only the language, but the designated things. The richness of language is directly related to the ideas which need to express.

To identify "functional language" we need to take a long way to distinguish between: knowledge of the language and knowledge of things (8); we must therefore make a distinction between knowledge of things and idiomatic competence.

So the terminological necessity arises from the social necessities of knowing, of recognizing and manipulating the things. This rule applies to all areas of social activity: each of them comprises a multitude of own things, the knowledge of which forms the terminology of one or another domain. Knowing things in a certain sphere of activity is indispensable in the process of formation the specialist, unlike knowing the language itself, is a special effort for additional knowledge: in

medicine - knowledge of medical terminology; in technique-knowledge of technical terminology, etc. Additional effort is focused on knowledge of the activity tool, which varies from one domain to another.

Language has an objective existence, is the treasure passed from generation to generation to a social community. The use of language in concrete acts of communication (updating the language) is called language. Thus, in the structure of the language, the terminology is included by scores in the vocabulary.

Stelian Dumstrăcel explains the common vocabulary correlation / terminology based on some medical texts, extracted from the volume of Medicine in the Family. The researcher mentions the following: the professional terminology of a doctor includes words such as tissue, suppuration, etc. as strictly specialized terms. In addition to it, there is a large number of words belonging to the common fund of speech, accessible to each of us: grammatical tools, different parts of speech (nouns: blood, ear, adjectives: such as great, verbs: to give, to show, etc.) from the basic vocabulary of the Romanian language and a series of new words (to treat, to insure, quantity, sufficient, etc.), commonly used in the modern language.

So the main element of the vocabulary forms the common fund for all speakers. But these, being grouped according to socioprofessional criteria, use the certain terminologies, which in different proportions also belong to the common fund.

The linguist distinguishes professional terminology in the common fund corpus. This, in turn, includes: a) generalized terminology (in many fields of activity, but also in general use) - in the analyzed text of medicine, *the microbe* (used in biology), *dental* (general use), etc., b) specialized terminology (belonging to a certain field of activity, here medicine) – *furunculosis,* etc.

Valentin Danilenko distinguishes also three layers:

- The non-terminological lexicon - a neutral verbal layer of specialized language. Here are written homogeneous functional words, emphatically neutral, which form the basic vocabulary of a language: verbs (to differ, to know etc.), adjectives and adverbs that offer a qualifier (active, valuable, of value, etc.), and abstract nouns (complexity, homogeneity, etc.).
- The scientific lexicon (usable in several fields of activity): *virus* - medicine, computer science; *depression* – medicine, politics, geology, geography, etc. This layer tends to penetrate continuously the terminology of the sciences as a result of their hybridization (a phenomenon attested in recent years: *biomedicine, biochemistry, biogeography,* etc.).
- The third layer is the terminological lexicon. Valentin Danilenko refers to the notion of terminological element that includes all the specialized lexical units. Specialized terminology is inherent in a specific field of activity involves a number of notional categories: object, phenomena, correlations, processes, sciences.

Maria Teresa Cabré argues that the vocabulary was used with the linguistic sense in the late 14th century medieval Latin, this is the result of the development of the Latin form "*terminus"* meaning "the limit", the sense was attested in the 11th century, 1050-th, but having another meaning that signifies "what constrains the meaning"; the term was used in 1370. By detaching from the primary meaning and through its restrictive use it has specialized, becoming "a denominative unit that defines a notion and belongs to a terminology.

The term is a symbol assigned to a concept. The concept is the meaning of the term. The term can be a word or group of words, a letter or a graphic symbol, an abbreviation, an acronym. The terms are obtained by applying a name to a particular concept and by a natural or artificial lexicalization procedure. These terms have a conventional character, and their designation can be done by a word, letter, figure, or other symbols that are specific to each individual science. Terms that are expressed in several words must meet several conditions according to Angela Bidu-Vranceanu:

a) To be linguistic integrative units in sentences

b) To be units of knowledge with a stable character

c) The meaning of a term to be defined in relation to the set of meanings belonging to the same domain as a semantic ensemble that can be a discipline, a science, a technique always in a specialized field. The term finds its place in a notional hierarchical structure within each domain

d) In the sphere of scientific discourse, this means narrow or broader meaning, the term must be identified in contexts: linguistic or extra-linguistic. These conditions must be fulfilled by a term, they do not manifest in all the sciences, and this creates problems for both specialists and non-specialists.

The term is a word that is subject to restrictions. The terms used in the speech have a lower specialty degree and a wider linguistic circulation. The term also admits some textual and contextual expansions that differentiate it to a lesser degree that is subject to the risks of semantic imprecision through determinology and ambiguity that lead to the development of polysemy.

When the transfer of term is realized in texts and contexts of great circulation, a process of determinology of the specialized sense in different degrees is trained. When the term reaches the polysemy itself, its closeness to the words is maximal. It accepts the principle of determinology to which the terms are subjected by wider use, which is beyond strictly specialized discourse.

The term in the concept of Angela Bidu-Vranceanu. The term has a rigid narrow acceptance and a larger acceptance in linguistic terminology. The terms can be categorized and identified immediately according to the specificity of the specific terminology. In a rigid narrow acceptance, the term is a strictly defined unity of knowledge, having a univocal, precise content used in a certain field and introduced into a system with a precise conceptual hierarchy. Having a conventional and normative character, the term is decontextualized.

According to Angela Bidu-Vranceanu , the terminology is attested in 1801, being created in French from the terminus, which became *terme,* a word belonging to a "special" vocabulary + *logie* "speech about" and is defined as "a set of technical words belonging to a science or artistic specialties of a researcher or a group of researchers".

Terminology - The concept is used in many independent ways, which are not always clearly delineated. Linguists place terminology in relation to cognitive sciences and especially to language science, defining this term as a complex unit, characterized by three dimensions: linguistic, cognitive and communicative. Terminology is the discipline that deals with specialized communication conducted unequivocally in a certain scientific, technical, and professional field.

Terminology finds its origins in logic theories of a universal language of Eugene Nida. Nida in his research discovers an ironic skepticism. He concludes

that it can be a language of science that can not be imposed for use. His skepticism is related to the lack of knowledge of the languages about what reformers and language inventors speak.

Wurster's terminological theory must be remembered in the historical context, the influence of the logical positivism and the circle from Vienna, the reflections on terminology between the two world wars in the former USSR.

Language supports a logical analysis that must be the reflex of analyzing knowledge that is designated by language. Terminology is based on a rational concept. Classical terminological methodologies require the inauguration of a vocabulary study by building up domain trees.

The conceptions of the Soviet and Austrian schools that are developing in parallel are relatively convergent. They are part of a general movement marked by scientism absorbed by a generous idealism. These methods are found in closed and structural domains, seeking a precise correlation between words and things, thus eliminating subjectivity - understood as an expression of the individual rather than as a source of knowledge.

The founder of modern terminology and the most important representative of the Vienna School is an engineer, Eugen Wuster, from 1898 to 1977. During this period the Soviet Terminology School is also being developed, which is represented by D.S. Lotte 1889 - 1950. They are preoccupied to build a theory that integrates principles that govern both natural and artificial languages.

Terminology takes some orientations according to the environments in which it develops: linguistic current, traductology current and normalizing current. These currents are represented by three schools.

The Vienna School - relies on Wuster's research and adopts the general terminology principles. It focuses on terminological research towards the normalization of notions and terms. This school focuses on documentation; text is the place where the term is used by the specialist.

School in Prague. This school derives from functional linguistics of specialized languages in which terminology plays an important role. Specialized languages are considered a professional style.

School in Moscow. It deals with the plurilingual context of the former USSR, normalization of notions and terms, its main representatives are Caplygin and Lotte. Schools have the merit of establishing the theoretical foundations of terminology and the methodological principles that govern its application: they contribute to linguistic and terminological arrangements.

Eugen Nida remarks that the differences between the method of translation and the procedures of it are the following: translation methods relate to whole texts, while translation procedures are used just for sentences or maybe for the smaller units of language.

In his book “Towards a Science of Translation”, Eugene Nida revealed that there are two types of translating procedures; *technical procedures and organizational procedures.*

Technical procedures concern the processes followed by the translator in changing a Source Language (SL) text into a Target Language (TL) text. Technical procedures comprises essentially of three phases:

a) analysis of the source and target languages;

b) a detailed study of the source language text before trying to translate it

c) making judgments of the semantic and syntactic approximations

Organizational procedures imply constant reevaluation of the attempt made: contrasting it with the existing available translations of the same text done by other translators, and checking the text's communicative effectiveness by asking the target language readers to evaluate its accuracy and effectiveness and studying their reactions.

Peter Newmark suggests the following translation procedures:

*1. **Functional equivalent**- requires the use of culture-neutral words;*

*2. **Transference**- is the process of transferring a Source Language (SL) word into a Target Language (TL) text*

*3. **Cultural equivalent**- is replacing a cultural word in the SL by a TL. Though, "they are not accurate"*

*4. **Descriptive equivalent** - when the meaning of the Cultural Bound Term is explained in numerous words.*

*5. **Naturalization** adapts the SL word first to the normal pronunciation, then to the normal morphology of the TL.*

*6. Through translation is the **literal translation** of common collocations, names of organizations and components of compounds.*

*7. **Modulation** when the translator reproduces the message of the original text in the TL text in conformity with the current norms of the TL, since the SL and the TL may appear differently in terms of perspective.*

*8. **Shift or transposition** - involves a change in the grammar from SL to TL*

According to the New Britannica advertising is designed to inform, influence or persuade people. To be effective and advertisement must first attract attention and gain a person's interest. It must then provide reasons for buying a product and for believing the advertisers claims.

Advertisers use varieties of techniques to create effective advertisements. They start with a basic appeal, which is the main selling point, or theme of an advertisement. Then they use certain specific techniques. The most commonly used techniques include attention- getting headlines, slogans, testimonials, product characters, comparison of products and repetition.

The chief advertising media are newspapers, television, direct mail, radio, magazines and outdoor signs. Magazines have a number of advantages over newspapers as an advertising medium. They are usually read in a leisure manner and are often kept for weeks or months before being discarded. Another advantage of magazines is that they offer better printing and colour reproduction than newspapers do. Full colour is especially desirable for fashion advertising and of course, for cosmetological products, because the colour of these products is part of the appeal.

Attention getting *headlines* is an important feature of printed advertisements. A successful headline leads a person into reading the rest of the ads. Headlines also attract attention by addressing to a specific group. For example: "FOR THE YOUNG SINGLE WOMAN".

English variant: Because *you are* worth it! (L'Oreal lipstick). So, now, we are going to demonstrate some examples of difficulties in translation of advertisements of cosmetic products.

Romanian translation: Pentru că *tu* meriţi! While translating this kind of advertisement the word-for-word translation method was used. The translation is

not difficult to perform, because the words are known even for the beginner interpreter and the use of them is also clear. So, the words which are written in italics are the second person personal pronoun with the correct form of the verb *to be*. It was done by the advertiser in order to seek to address the readers directly and personally. It is done for the reason, that namely *you* and nobody else deserve this kind of product. The exclamation mark just emphasizes this ad.

English variant: Lush fullness. Lashes are so perfectly satisfied...they finally deserve the throne. That aura and that beauty...it is *yours. You* are the king of all kings (mascara).

Romanian translation: Deplinătate amplă. Genii sunt atît de perfect satisfăcute…în sfîrșit ei merită tronul. Acea aură și acea frumusețe ... este a *ta*. *Tu* ești regele tuturor împăraților.

In order to translate this advertisement we have used the method of word-for- word translation, this is because we cannot take off the words from the source context, and so, otherwise it will be nonsense. This advertisement consists of 27 words, which is much longer than the regular length of advertisement (approximately 17 words). The underlined words in this advertisement are the second person personal pronoun and a possessive pronoun. These personal and possessive pronouns are used in order to address just individually, only you and nobody but you. When the advertisers use this trick, they do it intentionally, because when people are addresses individually rather than as part of mass audience it is considered highly valued. Also, the advertiser makes this advertisement too metaphorical one, he uses here this kind of stylistic device as a metaphor *Lashes- deserve the throne.* Actually, lashes cannot deserve the throne, but saying in this way the author of this advertisement wanted to show, that no lashes deserve throne, but you who use this mascara, so it means that your lashes are more visible and delightful part of your face.

English variant: Get intense. *Don't get* heavy. *Let* the colors do the talking (Lipstick)

Romanian translation: Începeți-vă intens. *Nu te* îngreuna. *Lăsați* culorile să vorbească

The advertisement in question has been translated into Romanian language with the help of word-for-word translation. It consists of three sentences which are written in present tense. This kind of tense is used in service advertisements to express a state at a given moment or a habitual action. The words in italics in this advertisement are used as verbs in the imperative mood. The imperativeness is used for this ad in order to persuade readers to buy or take certain actions. In the imperative mood the speaker urges the person addressed to fulfill an action. This may be expressed in the form of command, a request or a warning. The verbs are used as the main predicative function in order to help in expressing the actions or states. In this example exist one interesting fact using the imperative verb *let* author of the advertisement added that the *colour do the talking.* It sounds a little bit strange, but the aim of this advertisement is to emphasize the cosmetic product and its necessity for women.

English variant: Did you know that bagatelle means “light, musical composition” in French and that pettilant means slightly sparkling? (Chanel Lipstick)

Romanian translation: Știai că bagatelle înseamnă "compoziție muzicală ușoară" în franceză și că pettilantul înseamnă ușor spumant? This advertisement in entry was translated in Romanian language with the help of word-for-word translation. In this example advertiser uses the question mark (?), for what? This is, because in the advertisements there are also questions imposed to the readers to create a personal relationship by simulating informal conversation with the readers to engage them rather than merely conveying information of the product. By using questions and imperatives the advertisers are trying to establish a closer relationship with the readers. Such informality can signify equality between advertisers and readers. One more interesting fact in this example is that the author of advertisement uses the past tense of the verb *to be (Did)*. Actually, the past tenses are not so frequently used in advertisements, especially of cosmetic products. I consider that this happened because the author of this ad wanted to emphasize the importance of this product for today, to be up to date, to use this lipstick now. Everything that happened yesterday or times ago, actually does not matter for the things happened in our days.

Conclusion

After having analysed the theoretical statements and a practical work, we have to the following conclusions. Advertising is a key part of modern business where every company with a product to be sold finds advertisement as the only way to inform customers about their offer. It seems that without applying some forms of advertisement, a business will fight to increase its customer base. Thus it makes it clear why advertising is broadly supported by today business world.

But we should not forget that advertisements often manipulate people. Unfortunately, this is morally wrong and should not be encouraged. From this it becomes quite evident that advertising also attracts much disapproval.

The structure of advertisement is determined by their aims and tasks referred to. The advertisement or slogan represents the compulsory element of an advertisement. The main function of an advertisement is to attract the customer's attention to the product or service. The analysis shows that slogans have several typical characteristics:

- The advertising slogans are always short and concise in nature
- Slogans has a tendency to be memorable and attractive
- At the graphic level, advertisements are used to be written with either capitalized letters, or italics, or bold type letters in order to be highlighted
- Copywriters often involve addressee, such as: *"you", "we", "our", "she"*

Based on the data analysis of the advertisements, it can be concluded that advertisers use various linguistic devices such as direct address, positive vocabulary, headlines, and catchy slogans to attract women. In addition, the vocabulary used in the beauty product advertisements in this study is ideologically contested. Such vocabulary carry certain ideology of what constitutes beauty such as having less wrinkles or 'free wrinkles' eyes or lips that are 'plumped' or eye lashes that are double in length or thicker. The advertisements portray what a beautiful women as one with certain features such as long lashes, no wrinkles around the eyes, lips that shine and so on. Advertisements that appear in magazines show how one should look in order to be acceptable as part of this ideal woman.

Use of direct address or pronoun "you" carry certain message that the customer is of utmost importance. Thus consumers can be influenced directly towards the

product. Intertextuality also occurs in advertising when advertisers use words from other discourses to attract readers such as words from science.
Hence another way to attract customers is the use of technical words. Technical words in advertisements helps convince the reader that the product is of value. For example such advertisements as: *The formula contains a camellia oil complex that not only conditions and nourishes the lashes, but also helps the mascara to stretch over each lash with greater ease; Aqua Flex Base; Innovatively unique with HYDROVANCE moisturising complex ; New ROC Sublime Energy Eye with e-pulse technology*. The technical vocabulary reflects expertise which is the source of power. Furthermore, the use of scientific information in the beauty product advertisements reflects authority. The scientific information or words can be a way to convey expertise, which in other words reflect power.

Adjectives in advertising texts have a prominent role. Its main function is to describe the quality of services or goods. Positive degree of the adjectives is more frequently used in the cosmetic product advertising. The most frequently used adjectives found in advertising texts are: *"high", "quality", "exceptional", etc.*The most frequently used type of verb is notional one. The analysis shows that exist notional verbs, auxiliary verbs. Speaking about the mood of verb we can state that exist *indicative mood and imperative mood.*

Pronouns play an important role in advertisements. Pronouns point out things and qualities without naming or describing them. Advertisers apply to personal pronouns such as "*we*", *"your", "our"*. Most of the time the second person pronoun *"you"* is used. Its deliberate usage represents a direct addressing to the potential customer, and help to create an illusion of shortening the distance between customers and advertised company.

Globalization has impact on all aspects of our lives. The view of beauty too has evolved over time. Although some people may believe that advertisements are not significant or have no effect on their values, this is far from true. Today, for instance emphasis on a thin female body and advertising creates "ultimate standard of worth, so that women are judges against this standard whether we like it or not".

Referințe bibliografice

Baker, Mona. *In other words: A course book on translation*. London: Routledge, 1992.
Bidu-Vranceanu, Angela. *Lexicul specializat in Miscare.* Bucuresti: Editura Universtitatii din Bucuresti, 2007.
Cabre, Maria. *Terminology: Theory, Methods and Applications*. Amsterdam: JBPB, 1999.
Danilenco, Valentin. *Russian Terminology.* Moscow: Nauka, 1977.
Dumistracel, Stelian. *Lexic romanesc. Cuvinte, metafore, expresii.* Bucuresti: Editura Stiintifica, 1980.
Neubert, Albrecht. *Translation as text.* Kent: Kent State University Press, 1992.
Nida, Eugene Albert, Taber, Russel Charles. *The Theory and Practice of Translation.* Leiden: EJ. Brill, 1969.
Saussure, Ferdinand. *Course in General Linguistics.* New York, London, Toronto: McGraw-Hill Book Company, 2001.
Wurster, Eugene. *La théorie générale de la terminologie.* Quebec: L'éditeur officiel du Quebec, 1975.

STUDIUL ARTELOR ȘI CULTUROLOGIE

STUDY OF ARTS AND CULTUROLOGY

CZU:82

O NANOGRAFIE TRIALECTICĂ A AXIOLOGIEI

Victor UNTILĂ
Universitatea Liberă Internaţională din Moldova

The large of theorizations on the axiology, with all gnoseological and epistemological characteristics, are deficient as for the nanography of genesis and the value of nature, structure, knowledge and its realization.
The French philosopher of Romanian origin, Stefan Lupascu, starts from the fact that the world of values, "human condition" by excellency, is the creation of the human psychic – neuropsychic, submitted to a *contradictory determinism* (semi-potentialization, semi-actualization, "T" state), powered by a *contradictory determinism* between the two dialectics: entropic homogenization (macrophysical phenomena) and negentropic heterogenization (biological phenomena).
Therefore, by the term of *ethics*, the philosopher understands the behaviour, in the same time physical, biological and psychic of man in contact with internal and external phenomena of the subject and the object, the unconscious and the conscious, and the *aesthetician* constitutes a consciousness of consciousness or a knowledge and knowledge.
This energetic dynamic trialectics shapes for human being, in the opinion of the philosopher, three ethical orientations – *physical, biological and psychic*, which are perpetually in an adaptive antagonism, mutually updating and potentiating; while the ethics is not possible other than by contradiction, generating additional ("quantic") becomings.
This visionary Lupascian prospection on the axiology anticipated and/or inspired other philosophical approaches of the axiology as the *complexity* of Edgar Morin, an *adaptive antagonism* at Jacques Demorgon, a *transpersonal psychology* at Ken Wilber, an *anthropogenesis* of Van Lier and others.
Key words: *genesis of axiological values, contradictory determinism, contradiction determinism, dynamic trialectics, additional becoming.*

Axiologia ca disciplină este de origine recentă: ea apare la sfârşitul sec.XIX în Germania odată cu crearea neologismului (în franceză) de către Edouard von Hartman în 1890. Axiologia (din greacă : *axia*, valoare, calitate) poate fi definită în filosofie simultan ca ştiinţă a valorilor morale, teorie a valorilor sau o ramură a filosofiei care se interesează de domeniul valorilor şi se aplică la două domenii particulare: etica şi estetica.

Filosofia, pe parcursul istoriei sale de 2500 ani a elaborat zeci de doctrine a valorilor – de la absolutizarea etico-moralului, trecând prin relativizarea lui şi până la reducţionismul nihilist, ajungând să recunoască astăzi diversitatea şi pluralitatea formelor de viaţă, care nu pot fi reconciliate într-un model axiologic unic. Dar, această pluralitate şi diversitate nu trebuie să împiedice recursul la valori drept „condiţie umană" prin excelenţă şi exigenţă de unificare civilizaţională.

Filosofia axiologicului reprezintă incursiunea abstractului, universalului şi absolutului în concret, prezent şi contingent, or anume acestea din urmă suscită interogaţii şi teoretizări etico-morale, care se nasc din contradicţiile pe care le

întâlneşte orice fiinţă „homo sapiens" în actualizarea concretului şi acţiunii. Multitudinea teoretizărilor asupra axiologicului, cu toate ajunsurile gnoseologice şi epistemologice, sunt carenţiale şi/sau reducţioniste cât priveşte nanografia *genezei* şi *naturii valorii*, dar şi a *structurii, cunoaşterii* şi *realizării sale.*

A aborda curajos contradicţia şi provocările de paradigmă, depăşind academismul comod şi inerţia intelectuală, nu e pe placul oricărui savant. Istoria ştiinţei şi filosofiei secolului XX şi opera filosofului francez de origine română Stéphane Lupasco (Ştefan Lupaşcu,1900-1988) ne conving că deseori faimoasa căutare de sens în ştiinţă/filosofie este inseparabilă de punerea în discuţie a sensului deja stabilit, iar *contrariul unui adevăr profund* poate fi nu o *eroare*, dar un *adevăr contrar*. Mesajul revoluţionar al gândirii lupasciene, care înfruntă curajos contradicţiile, este un apel la dezvoltarea imperioasă a unei cunoaşteri transdisciplinare şi a gândirii complexe – a cunoaşterii capabile să întrunească elementele separate. Dacă nu ne conformăm acestui deziderat, ceea ce este mai profund şi misterios va rămâne invizibil.

În opera vastă şi multidimensională a lui Ştefan Lupaşcu problematica axiologiei se conturează printr-o abordare novatoare ce se deduce din principiul său al logicii dinamice a contradictoriului şi a energetismului. Astfel, direcţiile de cercetare, dintre cele mai importante ale axiologiei: ce este valoarea? geneza valorii, structura valorii, cunoaşterea şi realizarea valorii ş.a. şi-au găsit oglindire în lucrările filosofului începând cu teza sa de doctor (1935): *Du devenir logique et de l'affectivité* (*Despre devenirea logică şi afectivitate*). Lucrarea vede lumina tiparului în acelaşi an la editura Jean de Vrin în două volume : *Le dualisme antagoniste et les exigences historiques de l'esprit* (*Dualismul antagonist şi exigenţele istorice ale raţiunii*) şi *Essai d'une nouvelle théorie de connaissance* (*Încercare asupra unei noi teorii de cunoaştere*). Mai târziu, în special în *Logique et contradiction* (Logică şi contradicţie, 1947, cap. II, § 3), La logique de l'art et l'expérience esthétique (Logica artei sau experienţa estetică, 1963), *Science et art abstrait* (Ştiinţa şi arta abstractă, 1963), *L'énergie et la matière psychique* (Energia şi materia psihică, 1974, cap. IV, V), *L'homme et ses trois éthiques* (Omul şi cele trei etici ale sale, 1986).

Din toată gama de valori, care există în clasificările axiologice, un interes deosebit a purtat filosoful în lucrările susnumite faţă de valorile: 1) afective (afectivitatea – dat ontologic) – care asigură fiinţarea existenţială a omului în lume; 2) valorilor intelectuale şi estetice, care vizează atitudinea omului faţă de lume; 3) valorilor morale şi religioase, care exprimă ridicarea omului deasupra lumii.

Vom menţiona că dintre direcţiile de cercetare axiologică, accentul incursiunii filosofului este purtat asupra *genezei* şi *naturii valorii*, cât şi a *structurii, cunoaşterii* şi *realizării valorii*. Referindu-se la geneza şi natura valorilor, Lupaşcu porneşte de la faptul că lumea valorilor este creaţia omului (a psihicului – materia neuropsihică), dar alimentat în permanenţă de fizic şi biologic şi reprezintă o dimensiune esenţială a existenţei umane, modul specific de a fi al omului, pe care atât Montaigne, cât şi Malraux, le-au caracterizat prin sintagma inspirată de „condiţie umană".

Eticul

În ultima lucrare – *L'homme et ses trois éthiques*, 1986 (*Omul şi cele trei etici ale sale*), Ştefan Lupaşcu întreprinde nu doar verificarea şi aprofundarea epistemologică a concepţiei sale, ci aspiră la încununarea ei morală. Aici ajunge să postuleze o trietică, adică o triplă morală, comportament în acelaşi timp, sau triplă atitudine a omului aflat în contact cu fenomenele fizic, biologic şi psihic care îl „agresează" şi asupra cărora trebuie să acţioneze. De menționat este faptul că aceasta constituie o oglindire cu totul nouă „despre lumea binelui şi a răului, despre propensiunea către atingerea sau evitarea acestora prin consum energetic" (Ioan 67) printr-un efort sistematizator de inspiraţie filosofică, efectuat de Şt. Lupaşcu.

Menţionăm în primul rând că fenomenul etic, adaptarea comportamentală a fiinţei umane la Lupaşcu este în concordanţă şi derivă de fapt din dialectica triontică şi a antagonismului energetic, fiind un fenomen al devenirii logice (dialectice), fenomen inerent structurii şi mecanismului însuşi al logicului. În concepţia lupasciană sunt posibile trei fizici: o macrofizică, o biofizică şi o microfizică, aceasta din urmă fiind la rându-i triplu etajată prin fizica atomică, prin fizica nucleară şi prin ceea ce promotorul dinamismului contradictoriu numeşte fizică neuropsihică, pentru că acţionează trei ortocauzalităţi şi tot atâtea forme de finalitate, pentru că există trei forme de conştiinţă, tot trei vor fi şi moralele, ca atitudini ale omului sub influenţa fenomenelor ce îl înconjoară şi îl agresează, iar asupra cărora el poate şi trebuie să acţioneze.

Existenţa acestora, adică eticele, trebuie să ocupe mintea omului în aceeaşi măsură în care omul trebuie să fie conştient de ele şi să le folosească în cursul vieţii, în pas cu destinul său. Filosoful consideră etica „un comportament, un ansamblu de activităţi, deopotrivă concrete, practice şi speculative, „spirituale", sortite să genereze, să dezvolte şi să menţină un şir de stări de „sănătate" ale corpului şi ale „sufletului", de puritate şi măreţie, de forţă creatoare" (Lupaşcu 2000(1): 219). Mai exact, prin etică autorul înţelege „comportamentul în acelaşi timp fizic, biologic şi psihic al omului în contact cu fenomenele interne şi externe ale subiectului şi obiectului, ale inconştientului şi conştiinţei" (Lupaşcu 2000(2): 6). În conformitate cu concepţia filosofului, la trei forme de comportament, răspund trei forme de etică. Prima este *etica omogenului*, a macrofizicii, sau a energiei omogenizante. Această etică se impune pe două planuri: al lumii exterioare şi al acţiunii noastre asupra ei. În acest fel, după părerea filosofului, apar „două identităţi energetice, două omogenităţi: acea a potenţializărilor obiectivante şi conştientizante ale percepţiei şi acea a acţiunii, a subiectului, care acţionează asupra lumii, manipulând evenimentele. Cea din urmă identitate sau omogenitate este aceea care va fi atribuită evenimentelor în calitate de cauze, de agent activ al manifestării şi existenţei lor" (*ibidem* 35).

În consecinţă această dublă operaţie a eticii macrofizice reuşeşte în dublul său aspect: „acela al cunoaşterii macrofizice a fenomenelor şi acela al manifestării lor neuromotorii, al fabricării lor, al creaţiei lor tehnice, de fapt al tehnologiei, sub toate aspectele sale inventive" (ibidem 35). Dubla funcţionare a acestei etici, spune filosoful, reuşeşte tocmai pentru că operează asupra macrofizicului, care este supus celui de-al doilea principiu al termodinamicii şi forţelor permanenţei legilor şi cauzalităţii clasice, supuse logicii non-contradicţiei, a identităţii şi a terţiului exclus. Este o etică a energiei sistematizante a omogenului cu polaritate necontradictorie a materiei pe care o generează, şi care o generează pe ea însăşi, etică ce nu poate fi eficace decît în domeniul său.

A doua etică este cea a eterogenului, a vieţii, a tehnologiei şi medicinei, o etică conformă cu logica diversităţii. Această materie-energie este guvernată de dialectica eterogenului. Aici se produce o luptă, un antagonism între o anume omogeneză şi o eterogeneză structurală şi funcţională, omogeneza fiind dominată de eterogeneză, dar amândouă existente în elaborarea şi menţinerea unui sistem biologic. Nu putem înţelege biologicul – consideră filosoful, fără a pricepe faptul fundamental că etica biologicului conţine noţiunile de antagonism între omogen şi eterogen ca proprietăţi generale ale potenţializării şi actualizării oricărei energii. În faţa fenomenelor biologice, susţine filosoful, avem o potenţialitate a planului şi actualizarea sa, o potenţialitate a eterogenizării sistematizante şi actualizarea sa în antagonism cu omogenitatea interioară şi exterioară a sistemului. În faţa fenomenelor vieţii omul trebuie să fie conştient de această etică biologică. Aceasta îi va îngădui să desprindă legile specifice pentru a-i determina funcţionarea de-a lungul destinului său, adaptând-o la condiţiile interne şi externe ale existenţei individuale şi colective – concluzionează filosoful.

Dacă omul trebuie să deţină cele două etici descrise, este cu atât mai important – consideră filosoful, ca omul să înţeleagă şi cea de-a *treia etică*, pe care o impune a treia materie-energie, aceea care naşte neuropsihismul. Aici eticul apare „când influxurile sunt rupte de cele două origini centrifuge şi centripete, totul se petrece numai între celulele cerebrale, adică în sistematizările energetice interne" (ibidem 43). În urma acestui dinamism contradicţional, viaţa interioară începe să se dezvolte, imaginarul şi meditaţia, conştiinţa conştiinţei şi inconştiinţei şi, prin aceasta, cunoaşterea cunoaşterii şi a necunoaşterii îşi fac intrarea în creierul uman, consideră filosoful. Avem nevoie de această etică în opinia filosofului, pentru că trebuie să învăţăm a ne desprinde de stimulii senzoriali, care ni-i aduc cunoaşterea lumii, şi de stimulii neuromotori, care ne fac să acţionăm asupra lumii. Dacă omul poate să se concentreze şi să priceapă antagonismul vieţii sale interioare, aplicând eticul stării „T", el ar putea evita schizoedia şi chiar schizofrenia, printr-o deviere hipertrofică a sistemului eferent al eticii macrofizice, fie ciclotimia, care se poate agrava în maladie maniaco-depresivă prin hipertrofierea sistemului aferent al eticii biologice – susţine filosoful. Mai mult, prin etica neuropsihică, fiinţa se află în centrul psihic al controlului şi conflictului stării „T", constituind „normalul" – o stare prin excelenţă a stăpânirii orientărilor patologice menţionate. În acelaşi timp – semnalează filosoful, aici, în această stare „fiinţa se află deopotrivă în faţa necondiţionalului şi a libertăţii, ca cele mai dense sarcini mentale afective, datele ontologice cele mai ample şi mai prezente la om ca fiinţă umană" (ibidem 44).

Esteticul

Aceeaşi stare neuropsihică este sediul, mediul favorabil esteticului, imaginaţiei creatoare. Întreaga artă, sub toate aspectele sale – literatură, poezie, pictură, sculptură, arhitectură, muzică, reprezintă opera sa supremă de negândit şi cu neputinţă fără ea. Spre deosebire de logica etică, "logica esteticii trebuie să evolueze, să fie orientată în sens contrar, contrar unui proces raţional sau iraţional; cu alte cuvinte, contrar unui proces de non-contradicţie. Logica esteticii trebuie să păşească de la non-contradictoriu la contradictoriu, ea priveşte spre contradicţie" (Lupaşcu 2000(1): 360). Experienţa estetică este bulversantă, ea răstoarnă – sau pare că răstoarnă – valorile utilitare, ce reprezintă reperele identicului. Ficţiunea artei este în esenţă dramatică şi tragică pentru că favorizează contradicția. În timp

ce în viaţă se ocoleşte contradicţia, în artă ea este operantă. Contradicţia de tip artistic nu e menită numaidecât să modifice extensiunea (identitatea) unui concept, ci mai degrabă determină intensiunea (calitatea) acestuia. Exprimarea prin contrariu subminează identitatea sau, din contră, o favorizează, fixând-o deziderativ şi calitativ.

Sediul acestui fenomen este după părerea filosofului, în materia neuropsihică – psihismul uman. În această materie psihică adevărul (realitatea fenomenală) diferă de adevărul fizic şi biologic şi în consecinţă – conform concepţiei lupasciene, pare fals în comparaţie cu cele două adevăruri precedente. Aici, afirmă filosoful, actualizările şi potenţializările sunt frânate la jumătatea traectoriei într-un antagonism simetric şi o contradicţie ce generează un fel de libertate, libertatea a ceea ce se numeşte determinismul contradictorial. Să vedem mai întâi care este explicaţia dinamico-energetistă a apariţiei acestui fenomen şi dat social uman. După părerea filosofului aici operează o dublă, mai exact o triplă cibernetică: cele două de la bază – cibernetica fizică şi cea biologică, anatgoniste, acţionând asupra ciberneticii psihice, care acţionează şi ea antagonist asupra lor. Când cele două cibernetici de la bază sunt blocate, psihicul este liber, nu poate să nu fie liber, tocmai prin inhibiţia reciprocă şi respectivă a dinamismelor antagoniste în această regiune simetrică, aşteptând actualizarea şi potenţializarea lor posibilă. Libertatea, contingenţa imaginii, a memoriei, a conceptului, pot să tindă şi să se ordoneze spre bază, să regenereze şi să orienteze noi căutări perceptive sau motorii […] dar ele pot dimpotrivă să tindă şi să ajungă sus, spre sferele unei interiorităţi progresive, în care datele imaginare, mnemice şi conceptuale se desprind de poverile lor, se uşurează de greutatea actualizărilor fizice şi biologice, de presiunea „faptelor”, a „adevărurilor” lumii obiective ca şi subiective, a tiraniei subiectului (eului), ca şi a obiectului (universul ambiant), pentru a deveni imaginaţii.

Acest mecanism din cadrul materiei neuropsihice, face să apară un adevăr şi o realitate noi, ce ţin de un univers aparte. Pentru Şt. Lupaşcu opera de artă este în esenţă un mănunchi de virtualităţi […], o cuantă contradictorie, o operă în care se vor ciocni dinamismele antagoniste, este creaţia logicii posibilului, a posibilului polarizat de posibilul pur, care este falsul absolut, ideal şi imposibil. Întradevăr posibilul la Lupaşcu este imanenţa contradictorie reciprocă a celor două valori dinamice care îl întemeiază.

În acelaşi timp arta nu este, cum se crede uneori, o evadare, o călătorie într-o lume diferită la adăpost de viaţa reală. Dimpotrivă „ea este o imixtiune” în universul biologic, care se amestecă în universul fizic, pentru a se supune amândouă universului psihic, adică tocmai sufletului, care vrea să pătrundă orice lucru, să i se substituie. De aici impresia, şi chiar ipoteza unei divinităţi a artei.

Logica numită contradicţională se manifestă nu numai în fenomenele cuantice ale microfizicului, dar şi în zonele înalte ale "sufletului". Întreaga esenţă a artei se află – după părerea filosofului, în această logică. Despre imaginaţia creatoare, specifică psihismului, Şt. Lupaşcu afirmă că nu există fenomen mai puternic, mai fecund şi mai primejdios totodată, ca acesta. Psihismul este considerat extrem de fragil, dar şi la fel de puternic: fragil, întru-cît este minoritar faţă de macrofizic în universul nostru. Puternic, pentru că întreaga bogăţie, libertatea creatoare, descoperirile, invenţiile, într-un cuvânt, activitatea umană depind de el. Este însuşi sufletul, şi totodată gândirea. El se elaborează în creuzetul conflictual, delicat şi redutabil, reprezentat de această a treia materie – energie.

Exemplul pentru desfăşurarea acestui fenomen, tipic psihismului, este creaţia literară (poetică). Aici autorii, cît şi cititorii, în opinia filosofului, nu se mişcă decît în acest univers interior al pshihicului. Datele percepţiei şi acţiunii nu numai că devin aici pur mentale, imaginare, mnemice şi conceptuale, ci se organizează în povestiri, peizaje, drame, după capriciul autorului. Urmându-şi inspiraţia, sau scopul, sau tema pe care şi-a propus-o, el e liber să jongleze cu reprezentările, amintirile şi ideile, să facă să ţâşnească din memoria lui lucrurile şi fiinţele de care are nevoie, să le combine, pentru a crea tipuri umane, caractere, figuri noi.

Concluzionând la aspectul estetic lupascian, vom menţiona că după părerea filosofului, logica esteticii trebuie să evolueze, să fie orientată în sens contrar logicii eticii; contrar unui proces raţional sau iraţional, cu alte cuvinte, contrar unui proces de non-contradicţie. "Logica esteticii trebuie să păşească de la non-contradictoriu la contradictoriu, ea priveşte spre contradicţie" (Lupaşcu 2000(2): 331). Mai menţionăm, că orice eveniment estetic este la Lupaşcu o conştiinţă a conştiinţei sau o cunoaştere a cunoaşterii. Şi acest act este în mod logic imposibil altfel decât prin contradicţie, prin procesul care duce la contradicţie, împotriva celor două procese – raţional şi iraţional, ce duc la non-contradicţie şi, prin urmare, doar la conştient şi subconştient. Este ceea ce ilustrează în mod cu totul specific fenomenul estetic. În lucrurile spaţiului, ale materiei brute, în reprezentările statice, artistul va pune timp, viaţă, mişcare (sculptura, pictura); în lucrurile timpului, ale materiei vii, ale senzaţiilor succesive, ale diversităţii nesecate, el va pune spaţiu îndeosebi sub forma ritmului (dansul, muzica).

Devenirii generatoare de conştiinţă, identificatoare îi va opune o devenire generatoare de conştiinţă diversificatoare, şi invers. El, artistul, după Lupaşcu, trebuie să se smulgă fie uneia, fie alteia dintre cele două deveniri, care nu este alta decât acea pe care o numeşte cuantică. Fenomenul estetic este astfel o etapă a devenirii logice, o etapă inerentă structurii şi mecanismului însuşi al logicului. Vom mai menţiona, că logica contradicţiei lupasciene şi-a găsit aplicaţie şi implicaţie în unele studii în domeniul esteticului (le putem găsi în bibliografia anexată). Astfel, conturând orizontul axiologic lupascian, vom evidenţia următoarele:

Aspectul etic. Prin termenul de etică, filosoful înţelege „comportamentul, în acelaşi timp, fizic, biologic şi psihic al omului în contact cu fenomenele interne şi externe ale subiectului şi obiectului, ale inconştientului şi conştiinţei. Şi de ce trei etici? Pentru că nu există doar o morală, doar un singur tip de activitate normativă a binelui şi răului, a bunului şi dăunătorului, al normalului şi patogenului, ci exact trei. Căci omul este lăcaşul acestor trei orientări etice, care se luptă în el, şi pe care le ignoră în majoritatea timpului” (Lupaşcu 2000(1): prefaţă).

Aspectul estetic. Orice eveniment estetic este o conştiinţă a conştiinţei sau o cunoaştere a cunoaşterii. Şi această cunoaştere a cunoaşterii este în mod logic imposibilă altfel decât prin contradicţie, prin procesul care duce la contradicţie, împotriva celor două procese raţional şi iraţional. Devenirii generatoare de conştiinţă identificatoare îi va opune o devenire generatoare de conştiinţă diversificatoare, şi invers. El (esteticul) trebuie să se smulgă fie uneia, fie alteia şi să genereze una din deveniri care nu este alta decât cea cuantică" (Lupaşcu 2000(2): 360).

Contribuind, prin totalitatea operei sale, la demolarea absolutizării principiului non-contradicţiei (alături de Max Planck, Werner Heisenberg, Wolfgang Pauli etc.)

Ştefan Lupaşcu (1901-1988) a formulat postulatul fundamental a unei logici dinamice a contradictoriului care a decretat încă în anii 40 ai sec. XX un nou tip de raţionalitate – deschisă şi complexă. Această *logică a antagonismului dinamic*, conform filosofului, se aplică la orice fenomen, element sau eveniment dinamic (e) şi la orice propoziţie logică care îl exprimă şi căruia îi este asociat structural şi funcţional un anti-fenomen, anti-element sau anti-eveniment logic (non e) astfel încât actualizarea unuia antrenează potenţializarea altuia şi non dispariţia sa. În plus, Lupaşcu concepe o a treia materie-energie – cea psihică în care energiile antagoniste (fizică şi biologică) se actualizează şi se potenţializează simultan la jumătate de cale rezultând o stare de contradicţie paroxistică (starea „T") în sânul sistemului. Conform acestui model trialectic orice eveniment fizic, biologic sau psihic este considerat ca o stare energetică tripartită. Prin această dimensiune trialectică, postulând caracterul fondator şi fundamental a complementarităţii antagonismelor, se degajează o imagine a omului de o complexitate tripolară, responsabilă în ultimă instanţă de condiţia sa culturală coercitivă (imperativă) indusă de sistemogeneza generată de natura energiei.

Pentru Ş.Lupaşcu *culturalitatea* este tripolară, omul este tri-cultural (vezi Lupaşcu 1986). El este prada conştiinţelor contradictorii care se interpătrund mutual în cadrul celei de-a treia materie-energie – psihică. Omul este artizanul (re)unificării contrariilor şi datorează experienţa unităţii deschise, relegând toate nivelurile realităţii la o activitate şi/sau acţiune totdeauna subiectivă şi ambivalentă, or, anume „această a treia dialectică, a stării „T" stăpâneşte omul şi îl caracterizează prin excelenţă, administrând celelalte două dialectici antagoniste şi contradictorii (fizică şi biologică)" (Lupasco, 1979: 63). Astfel, pentru Lupaşcu culturalitatea, sau, conform altora, transculturalitatea (vezi Chatué) va fi „rezultatul unei interconexiuni dinamice a celor trei culturi (etici) ale omului" (vezi Lupaşcu 1986) care va produce o unitate diferenţială în care fiecare termen (element) se defineşte la nivelul său propriu şi în care permanenţa diferenţierii asigură dinamica sa prin tensiunea care astfel o impune şi determinând implicit existenţa printr-un terţ inclus, mai profund, mai ascuns, asigurând şi unitatea termenilor aparent contrari unul altuia. Condiţia culturală a omului devine, conform filosofului, creuzet-ul actualizării/potenţializării a proceselor dinamice şi antagoniste a celor trei dialectici (materii-energii) care ar trebui să genereze o schimabare de *nivel(uri) de realitate*. Schema trialectică următoare, considerăm, rezumă această teorie:

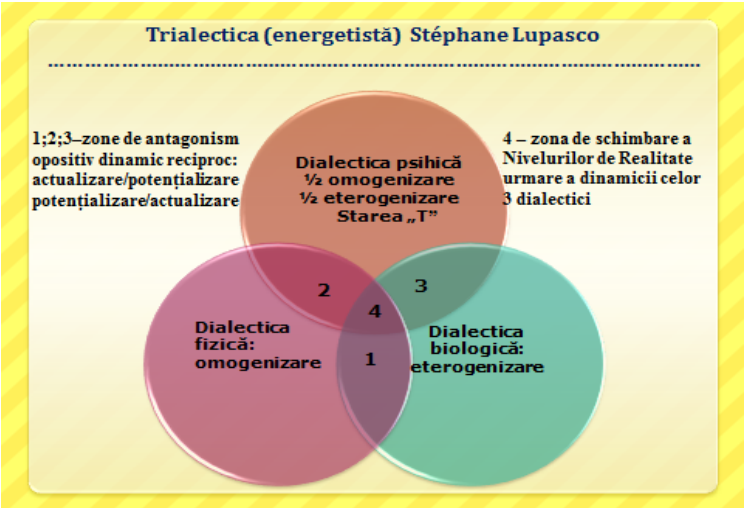

Fig. 1. *Trialectica genezei axiologicului după S. Lupașcu*

1, 2, 3 – zone de antagonisme opositive dinamice reciproce grație proceselor : *actualizare/potențializare* și *potențializare/actualizare ;* 4 – zona de schimbare a Nivelurilor de Realitate (B.Nicolescu) urmare a logicii dinamice a contradictoriului, a celor trei dialectici (materii-énergii). Zonele 2, 3 - *determinism dialectic contradictorial :* ½ omogenizare ; ½ eterogenizare ; semi-actualizare/semi-potențializare ; semi-potențializare/semi-actualizare) ; Zona 4 : zona de schimbare a *Nivelurilor de Realitate* (B.Nicolescu) ca urmare a interacțiunii celor 3 dialectici.

Referințe bibliografice

Demorgon, Jacques. *L'Homme antagoniste.* Paris : Economica, 2016.

Demorgon, Jacques. *Omul antagonist.* (trad. din franceză V.Untilă), București: Editura Fundației România de mâine, 2017.

Ioan, Petru. *Șt. Lupașcu și cele trei logici ale sale*. Iași : Ed. „Șt. Lupașcu", 2000.

Lupașcu, Ștefan. „Logica artei sau experiența estetică", *Logica dinamică a contradictorilui*, București : Ed. Politică, 1982.

- - - . *Omul și cele trei etici ale sale*. Iași : Ed. „Șt. Lupașcu", 2000.

- - - . *Universul psihic*. Iași : Ed. „Șt. Lupașcu", 2000.

Victor Untilă. *Proiecții actuale ale dia-logos-ului (inter)cultural.* in: Un-Bordering Discipilnarity. Trans/cross/post-disciplinary approaches to Linguistic and Literary research, II ed. Milano: Rediviva Edizioni, 2019, pp. 127-145.

Untilă, Victor. *Ștefan Lupașcu și filosofia contradictoriului – O radiografie a contradicției.* București: Editura Fundației România de mâine, 2015.

- - - . „La systémologie de St. Lupasco. La propension vers une rationalité transdisciplinaire, complexe et ouverte", *Intertext*, N1-2, 2017, p. 60-75.

- - - . „Interconexiuni filosofice, civilizaționale și lingvistice în interpretarea valorilor axiologice". *Interconexiuni metodologice, pragmatice și didactice în științele limbii* - Conferința internațională, IRIM, Chișinău, 18 aprilie 2008, pp. 14-19.

CZU:81'37

TEXTUL MUZICAL ÎN SECOLELE XX-XXI. ASPECTE SEMANTICE

Pavel GAMURARI
Academia de Muzică, Teatru şi Arte Plastice, Moldova

This article addresses some aspects of semantics. Important historical, theoretical and practical landmarks are mentioned in the context of the proposed title. In general, the study of music as a type of language should be considered a separate area, which is undoubtedly related to semiotics, but cannot be reduced to just that. Therefore, the definition of semiotic properties in music should not be associated with a statement of it's linguistic nature. Apparently, semiotic laws may not have total power in the space of artistic communication. Paradoxical, but by denying semiotics in universalism and it's full complicity, it may be possible to reveal it's new explanatory possibilities. In some cases, semiotic models in music have a clear, "open" appearance, in all other situations, they are optional or absent. If in previous stylistic eras the color had at most a structural role, the composers of the twentieth century go beyond this mentality, focusing on the special functionality of the timbre, which has become a main parameter of sound. This direction imposes some changes in the musical language, the formal structures, the compositional techniques, the widening of the possibilities of emitting the sound on the traditional instruments, etc. Theories argued by illustrious musicologists and composers are presented. This article is a part of a more complex research.

Keywords: *poetry, music, theory, musical language, musical content, semantics, semiotics.*

Introducere

Muzica este una dintre cele mai potrivite și provocatoare arte în descifrarea mesajului ascuns de către creator, iar interacțiunea dintre muzică și literatură – unul din cele mai ample și complexe subiecte din muzicologie. Limitele acestor forme de artă nu sunt definite. Literatura își găsește continuarea și completarea în muzică și invers. Un poet și scriitor ajută la înțelegerea profunzimii și expresivității muzicii, iar un muzician-compozitor contribuie la o dezvăluire mai vie a imaginilor poeziei și prozei. Dar impactul unui text literar se bazează încă și pe un context verbal. În mare măsură, textul literar este lumea conținutului muzical. Un text literar „se potrivește" unei persoane în mod flexibil și tocmai asta îi oferă o lungă perioadă de conversie în cultură, oportunitatea de a trăi, intra în fundal, „moare", „renaște".

O lucrare muzicală este rezultatul activităților a trei creatori: compozitor, interpret și ascultător. Compoziția muzicală poate avea mai multe semnificații, poate chiar tot atâtea câte interpretări a avut. „Atâta timp cât va exista arta sunetelor, compozitorii vor pune datele ei semantice în noi ecuaţii, creând premize pentru apariţia unor imagini sonore şi concepţii muzicale inedite, şi, implicit – premize pentru evoluţia muzicii, în general" (Chiriac 182).

Repere istorice

Pentru teoreticienii secolelor XVII-XVIII legătura dintre muzică și vorbire a apărut în organizarea sintactică, formarea vocabularului muzical (tipic prin valoarea figurilor muzicale din teoria afectelor), în structura fonetică a unui cuvânt și echivalentul său ritmic și melodic. Scriitorul, filosoful și compozitorul Jean-Jacques Rousseau a definit clar și fără echivoc „limbajul muzical” ca o combinație de mijloace muzicale. În Dicționarul muzical (1767) el scrie: „Melodia, armonia, temele, alegerea instrumentelor și a vocilor – toate acestea sunt elementele "limbajului muzical"” (Шестаков 434).

Secolul XIX promovează conceptul de limbaj muzical-teoretic în dezvoltare. În legătură cu practica predării în masă a muzicii se ivește necesitatea materialelor didactice. Apar manualele pentru diferite discipline teoretice, precum teoria generală a muzicii, armonie, contrapunct, teoria formelor etc. În ele, asemănările dintre muzică și limbaj sunt „uitate”, iar regulile și mijloacele sunt abordate din punct de vedere al lucrului compozitorului. În primul sfert al secolului XX se profilează teoria intonației muzicale a lui B. Asafiev. Pornind de la studiile lui Asafiev, alți muzicologi, precum V. Holopova, V. Meduș evski, I. Zemțovski ș.a. definesc intonația ca o noțiune primordială a muzicii, ce contribuie la percepția muzicii în general. În muzicologia autohtonă organizarea intonațională a lucrării componistice este cercetată de Gh. Ciobanu care tratează sistemul intonațional ca „esența procesului de personifiicare a instrumentului solistic în genul de concert instrumental” (24).

În a doua jumătate a secolului, știința muzicală a abordat constant conceptul de ”limbaj muzical”: o dezvoltare detaliată a teoriei mijloacelor muzicale din punct de vedere al mecanismelor artistice (în lucrările lui L. Mazel, V. Țukkerman, E. Nazaikinski, V. Meduș evski și alții). Din aspectul filosofic, esența polemicii constă în următoarele: „oare muzica este un limbaj sau nu?”. La abordarea problemei în cauză au contribuit și compozitorii. În acest sens, este caracteristică afirmarea lui A. Webern: „Muzica este un limbaj. Omul se exprimă pe acest limbaj al gândirii; dar nu pe cele care pot fi traduse în limbajul conceptelor, ci cele ale gândurilor muzicale” (61).

În 1944, compozitorul francez O. Messiaen, a publicat un eseu teoretic „Tehnica limbajului meu muzical”, în care descrie ritmul, melodia, armonia cu un număr mare de exemple din compozițiile sale. Atitudinea compozitorului față de relații între noțiunile „muzică” și „imbaj” este reflectată chiar în titlul eseului. O poziție similară este reprezentată de J. Xenakis în articolele sale bine popularizate. În opinia sa, asimilări precum „muzică – mesaj”, „muzică – comunicare”, „muzică – limbaj” sunt scheme fără rezultat care duc la absurd.

Toate cele expuse sunt suficiente pentru înțelegerea muzicii ca fiind un limbaj.

Repere teoretice

În sensul cel mai general, aspectele cercetării textului muzical formează două grupuri interconectate. În primul rând – un studiu al organizării imanente a structurii unui text muzical. În al doilea rând – aspectul ontologic al existenței textului și interacțiunea cu realitatea din afara lui. Într-un fel sau altul, aspectele menționate implică soluția următoarelor probleme interrelaționate:

1) definiția propriu-zisă a categoriei „text”, precum și relația lui cu alte categorii (text – creație, text – limbaj);

2) un studiu al principiilor generale care stau la baza structurii şi funcţionării textului (în primul rând, sunt întrebări ce vizează structura şi semantica sa).

Toate probleme enunţate, desigur, au fost rezolvate în diferite moduri – în funcţie de abordarea aleasă de unul sau alt autor. Pe de o parte, au fost luate în considerare particularităţile artei muzicale, iar apoi textul muzical a fost studiat în raport cu legile fundamentale de formare a structurii sale – principiile componistice, modul de organizare a limbajului muzical. Modul, factura, metru ar trebui să fie interpretate ca subsisteme care fac parte dintr-un sistem de ordine mai înaltă. Aceasta a necesitat o viziune mai largă, o abordare nu numai din punctul de vedere al teoriei muzicale, ci şi sub aspectul lingvisticii, filosofiei şi teoriei comunicării ce au o tengenţă cu teoria textului.

Drept urmare, textul muzical a fost comparat cu texte din alte sisteme semantice, precum limbaj verbal, limbaje vizuale etc. Însă autorii, încercând să stabilească o asemănare între ei, au descoperit adesea diferenţe cardinale care necesitau fie o revizuire a poziţiilor metodologice originale, fie căutarea unui fel de universuri profunde ce stau la baza oricărei arte, în legătură cu care un text muzical sau verbal va fi specific. Era nevoie de o înţelegere filosofică şi estetică a fenomenului propriu al „textului”, identificarea „ideii sale esenţiale”.

O diferenţă fundamentală dintre interacţiunea limbajului muzical cu cel verbal este posibilitatea explicării, cu ajutorul limbajului verbal, a unui fenomen, iar limbajul muzical ajută ascultătorul să simtă impactul lui emoţional. Teoria generală a sistemelor de semne şi a legilor lor de funcţionare, numită semiotica, apare în interferenţa dintre filosofie şi filologie, întemeietorul fiind considerat Ferdinand de Saussure. Dintre toate domeniile artei, muzica pare a fi cel mai potrivit exemplu pentru aplicarea abordării semiotice, care s-a dovedit a fi cea mai stabilă, şi care ar trebui luată în considerare separat, deoarece în ea sunt integrate practic toate principalele domeniilor problematice ale studiului textului.

Condiţiile preliminare pentru utilizarea metodelor semiotice în analiza unui text muzical se regăsesc atât în dezvoltarea teoriei muzicale, cât şi în ştiinţa secolului XX în ansamblu. În primul rând, există tendinţa ştiinţei spre sinteza interdisciplinară, dialogul diferitelor domenii, uneori foarte diferite. Deci, de exemplu, lingvistica a interacţionat cu psihologia, teoria informaţiei, matematica, istoria artei – cu cibernetica şi estetica etc. În ştiinţa muzicală, sintetismul era mai puţin pronunţat – materialul artei muzicale în sine părea prea specific. Metodele care predominau în teoria muzicii, adesea cu dificultate permiteau abordări şi metode de cercetare noi, provocând de obicei discuţii aprinse.

Cu toate acestea, utilizarea acestor metode a fost inevitabilă. Pe de o parte, dezvoltarea artei muzicale a secolului XX a dus la o reînnoire semnificativă a sistemului de mijloace muzicale, la mobilitate nelimitată a spaţiului sonor. Apariţia unor tehnici extraordinare, ruperea stereotipurilor obişnuite de gândire – toate au necesitat urgent transformarea atât a cunoştinţelor ştiinţifice, cât şi a poziţiilor de cercetare.

Sistemul muzical

Pentru cei care consideră muzica un sistem de semne, principalele dificultăţi sunt, de obicei, asociate cu alegerea legăturii conceptuale a „sensului unui cuvânt” ca paradigmă pentru interpretarea dispoziţiilor privind sensul muzicii.

Cel mai cunoscut lingvist american N. Chomsky exprimă aceste definiții polemice cât mai exact posibil: „ Muzica, matematica, un sistem de comunicare ale albinelor sau un sistem de țipete de maimuță sunt limbaje? Dacă limbajul înseamnă limbă umană, răspunsul va fi în toate aceste cazuri banal și negativ. Dacă prin limbaj ne referim la un sistem simbolic – un sistem de comunicare – atunci toate aceste exemple reprezintă limbajul, la fel ca și nenumărate alte sisteme ”. [Цветкова 200].

Posibilitatea de recunoaştere a structurilor muzicale (acorduri, intervale, tipare ritmice etc.), metoda de transmitere a unei semnificații de la compozitor la ascultător contribuie la natura percepției acestora. Psihologia creației, sociologia și estetica muzicii tind spre teoria comunicării artistice pentru a analiza mecanismul dialogului dintre compozitor și ascultător. Este posibil că ar putea fi transformate expresiile tradiționale, cum ar fi „mijloace muzicale” și „intonație muzicală” într-un concept mai riguros de „limbaj muzical”.

O gamă largă de probleme este dezvăluită cercetărilor, atunci când genurile muzicale sunt luate în considerare din aspectul psihologic, sau, mai precis, psihosocial. Apoi, standardele, stereotipurile, schemele se dovedesc a fi un fel de „portrete” de tipuri istorice și sociale, distribuții ale reglementărilor culturale și estetice ale societății. Eticheta este tipărită în textele produselor muzicale de „uz casnic”, și surprinde tiparele istorice ale comportamentului social, expresii faciale, intonație. Gândirea muzicală începe să se contureze în practica vieții, legată într-un strâns și inextricabil nod al sensului unității semantice, care reprezintă o evaluare a faptelor, acțiunilor și a sunetului muzical.

Ficțiunea a apărut pe baza unui limbaj dezvoltat și șlefuit prin practica vorbirii. Arta muzicală nu se naște din haosul sunetelor primordiale ale lumii reale, iar baza manipulării „abilitate” a resurselor materiei sonore este creată de activitatea specifică sistemului genurilor muzicale.

Având în vedere că sensul comunicării literare este de a transmite idea inerentă a mesajului, devine inevitabil necesară utilizarea abordării semiotice la sistemele de semne ale caracterelor artistice. Studiul planului semnificativ al textului muzical a permis treptat să se formeze zona care a existat în paralel cu cercetările semiotice. Aceasta este formată din problemele hermeneuticii și interpretării muzicii, precum și din problemele conexe ale comunicării literare în general. Abordarea lor a necesitat și depășirea teoriei unui text muzical ca atare. În același timp, a apărut o altă problemă – căutarea unei noțiuni adecvate pentru a descrie dimensiunea semantică a textului. Încercările de a-l „traduce” în limbaj verbal au eșuat – semantica muzicală, având o natură absolut non-conceptuală, nu poate fi redusă la semantica verbală.

De menționat e că în construcția teoriei semiotice a unui text muzical, semiotica apare, probabil, din două motive. În primul rând, semiotica a fost interpretată ca un sistem iminent și inerent în arta muzicală. Legile sale au fost considerate ca fiind totale, subordonându-și ele însele toate coordonatele unei rostiri muzicale. În al doilea rând, semiotica descrie însăși mecanismul de lucru al referințelor simbolice. Oamenii de știință au trebuit, în esență, să opereze cu o paradigmă pregătită în care puțin ce poate fi modificat. Posibilitățile euristice ale semioticii ca urmare s-au dovedit a fi foarte limitate. Există un model, a cărui sarcină este de a găsi locul său în muzică. Aplicarea acestui model a fost realizată uneori pur mecanic – dacă a priori s-a presupus că este universal pentru toate cazurile. Modelele semiotice ar putea fi, de asemenea, folosite destul de flexibil,

caz în care a fost necesară găsirea unei corespondenţe adecvate între ele şi natura cea mai imanentă a muzicii ca limbaj artistic.

Dezvoltarea modelelor de mai sus în studiul textului muzical a fost parţial stimulată de tendinţa de a folosi metode exacte (inclusiv matematice) în muzicologie. Se părea că este semiotica care putea permite cercetătorilor (teoreticienilor muzicii în primul rând) să obţină un grad semnificativ de acurateţe şi rigoare conceptuală, dar şi un singur fundament ideal.

Pentru a fundamenta conceptul limbajului muzical în analogie cu cel verbal, trebuie luate în considerare două puncte principale. Primul este asociat cu observarea mijloacelor muzicale pe fundalul sistemelor de comunicare non-verbale, ca o reflecţie a celor mai importante procese mentale de cunoaştere, activitate, comportament. Al doilea are în vedere diferite tipuri şi niveluri de asemănări cu sistemul limbajului verbal.

Dacă gramatica muzicală este suficient de „cristalizată” în manualele şi studiile ca esenţă tehnologică a vorbirii muzicale, „măsurarea” semnificaţiei şi a intonaţiei, ca obiect de sistem, rămâne în urmă, deoarece acestea sunt mai puţin percepute ca fiind tehnologice.

Aici, reprezentările muzicale înrădăcinate au două erori opuse: absolutizarea universalităţii constructelor gramaticale muzicale şi hipertrofia unui principiu individual, arbitrar în sistemele de resurse semantice şi intonaţionale. Muzica este de natură intonaţională, dar formează stereotipuri intonaţionale ale vorbirii în două sisteme dezvoltate independent: clişeuri muzical-lexicale specifice cu structuri clar fixate şi stereotipuri de intonaţie corespunzătoare. Acestea din urmă sunt formate în sisteme de execuţie reglementate în principal pe baza cerinţelor orale (dar destul de stricte), care se disting prin performanţe naţionale, regionale, individuale. Conţinutul muzicii – ca orice altă realitate teoretică a acesteia, poate fi deschis de fapt numai în caracteristicile verbale, „confesiuni” verbale şi descrieri.

Prin urmare, straturile conţinutului muzical nu pot fi accesibile studiului teoretic asupra materialului muzicii în sine. Puterea influenţei muzicii asupra structurilor subconştientului, asupra straturilor profunde ale psihicului este foarte mare. Comparaţia cu tot felul de standarde permite unei persoane să recunoască orice sens la nivel senzual, să-şi amintească chiar lucruri din adâncurile subconştientului.

Concluzii

Nenumărate interpretări ale aceloraşi texte muzicale în secolul XX au format alte atitudini de ascultare, decât cele prezente până la acea perioadă, care se referă la necesitatea unei forme sonore originale, independente, unice a operei. În acelaşi secol, a fost necesară şi o reorientare a percepţiei textului de la metodele anterioare la „înţelegerea” individuală a textului muzical. Mijloacele intonaţionale au devenit nu doar cunoscute, ci şi au început a se dezvolta, extinde, ramifica, detalia.

O persoană configurează flexibil conţinutul unui text muzical – nu numai cu interpretarea, „rostirea”, ci şi cu reflecţia. Poate „ataşa” unele semnificaţii şi sunete la materia muzicală colectate conform legilor unui anumit sistem de coduri semnificative, complet diferite de cele oferite de acelaşi sistem. Iar această lege nu reprezintă doar un text muzical, dar şi toate tipurile şi genurile de literatură, unde, s-ar părea, cuvântul are o structură rigidă a sensului. Înţelegerea sistemului de

studiu a semanticii muzicale este metodologic important, deoarece este un factor determinant pentru descifrarea structurilor de sens, la fel ca și faptul că semnificațiile configurațiilor contextuale sunt mobile, mai puțin rigide decât înțelesul în sine, și deci sunt formule semantice stabilite. Raportul semanticii, semnificația structurilor textului, conținutul –reprezintă o problemă excepțional de complexă atunci când analizăm texte-capodopere muzicale. În ele, structurile semantice sunt întotdeauna extrem de individualizate, provocând libertatea și ambiguitatea interpretării semantice și substanțiale care creează iluzia unicității sensurilor lingvistice. „În arta sunetelor, codul semantic este unul din elementele fundamentale, fără de care comunicarea muzicală între compozitor şi ascultător este imposibilă” (Chiriac 14).

Numai un număr infinit de texte stăpânite de auz și stabilite în memoria unei persoane care „cântă muzică”, este în măsură să ofere o comunicare complexă. Criza de înțelegere, experiența completă a muzicii și gândirea creativă a generației tinere este asociată cu o existenţă inferioară în cadrul limbajului muzical, idei modeste despre semantică și simbolism. Acesta este un semn caracteristic al erei moderne – lipsa auzului cultivat, deficit al tezaurului auditiv, semantica formulelor limbajului muzical – un obiect real de știință și observații, analiza descriptivă a sensurilor, interpretarea lor verbală, etc.

Referințe bibliografice

Chiriac, Tudor. *Semantica muzicii. Principii fundamentale,* <http://www.tudorchiriac.com/studii%2F SEMANTICA%20MUZICII%2FSEMANTICA%20MUZICII%20%20corectat%2017.04.2016.pdf>. (accesat 1 mai 2020).

Шестаков, Вячеслав. « *Музыкальная эстетика Западной Европы XVII–XVIII веков* ». Москва: Музыка, 1971.

Асафьев, Борис. « *Музыкальная форма как процесс* ». Москва: Музыка, 1971.

Ciobanu, Ghenadie. Organizarea intonațională în concertul pentru vioară și orchestră *Momente* de Ghenadie Ciobanu. In: *Studiul artelor și culturologie: istorie, teoriie, practică*. 2017, nr. 1 (30), p. 24-30. Chişinău: Foxtrot SRL, 2017.

Webern, Anton. « *Лекции о музыке. Письма* ». Москва: Музыка, 1975.

Messiaen, Olivier. « *Technique de mon langage musical* ». Paris: Leduc, 1944.

Xenakis, Iannis. « *Formalized music* ». New-York; Pendragon Press, 1992.

Коженкова, Алла. Знаковая природа музыки. In: « *Молодой ученый* » № 1 (36), январь 2012, p. 159-162.

Clark, Ann. « Is music a language? » In: *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*. Baltimore, Winter, 1982. Vol.41, H 2, p. 195-204.

Цветкова, Ольга. „Уровни восприятия музыкального текста”, *Сумма философии*, Вып. 7. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2007, p. 269-276.

CZU: 81'37

PARTICULARITĂȚI SEMANTICO-FUNCȚIONALE ALE SIMBOLULUI SOMATIC „INIMĂ" ÎN CULTURA FRAZEOLOGICĂ ROMANO-GERMANICĂ

Magdalina BANTEA
Universitatea de Stat din Moldova

This article represents the theme of sociocultural aspects of the somatic symbol *heart* in Romano-Germanic ethnolinguistics, reveals the importance of cognitivist-pragmatic perspective in phraseological text, distinguishes the diversity and similarity of cultural codes and social imagery through semantic-functional features of the somatic symbol in French, Italian, Romanian and English phraseological units.
The contrastive study reflects semantic-functional specificity of the somatic symbol *heart* in Romance and Germanic idioms related to: 1. situational segment of the idiomatic symbol that refers to the deictic information of the constitutive element; 2. functional aspect of the somatic symbol which represents its role in the situational framework; 3. componential segment of the somatic symbol *heart* based on the decomposition of meanings; 4. cultural dimension of the phraseological somatic symbol that refers to its ethnolinguistic conceptualization in order to individualize the sociocultural imagery; 5. intercultural frame of the phraseological somatic symbol that reflects its contrastive-comparative evidences that appear as a result of externalization of cultural meanings and symbolic functions (French, English, Italian and Romanian); 6. cognitivist-pragmatic subdivision of the somatic symbol *heart* that highlights psycholinguistic influences of the symbolic expression in order to establish the contact and interest of the receiver through constitutive elements; 7. intensity framework of the somatic symbol that reveals its pragmatic-semantic evidences in various cultural and intercultural communicative situations.
Keywords: *somatic symbol heart, linguistic diversity and similarity, sociocultural imagery, phraseological unit, cognitivist-pragmatic perspective.*

Simbolul somatic *inimă* este unul dintre cele mai utilizate componente atât la nivel global cât şi în cadrul culturilor europene, fapt pentru care am ales să analizăm semnificațiile și funcțiile acestuia prin prisma imaginarului sociocultural al limbilor: **franceză, italiană, română și engleză.** Metodologia de cercetare aplicată în articolul respectiv este bazat pe analiza **semică** care studiază conținutul și ponderea semantică a simbolului somatic *inimă* prin prisma elementelor constitutive la nivel conceptual, sintagmatic și paradigmatic. Analiza **funcțională** a simbolului somatic reliefează rolul elementelor distinctive ale acestuia, prin intermediul valențelor funcționale la nivel conceptual, sintagmatic și paradigmatic; clarifică, distinge și ordonează aspectele funcționale ale simbolului somatic *inimă*, în funcție de anumiți factori interiori și exteriori care conferă acestuia o dimensiune plurivalentă cu trăsături polifuncționale. Analiza **contrastivă** ale aspectelor semantico-funcționale ale simbolului în cadrul interacțiunilor interculturale, la nivel conceptual, sintagmatic și paradigmatic este definitorie pentru evidențierea diverselor posibilități de exteriorizare a semnificațiilor și a funcțiilor simbolice și stabilirea autenticității simbolului la nivel de culturi diverse. **Metoda cognitivistă** studiază procesele de organizare mentală de identificare, asimilare, stocare și

exteriorizare a informației prin prisma **lingvisticii cognitive** care este orientată spre codarea și transformarea informației din perspectivă conceptual-pragmatică în vederea identificării aspectelor semantico-funcționale ale simbolului somatic *inimă* în cadrul cultural și intercultural.

La nivel convențional conceptual, toate cele patru culturi analizate reprezintă simbolul somatic *inimă* drept centru al vieții trupești și sufletești, însă fiecare imaginar sociocultural reliefează anumite predilecții pentru anumite caracteristici sau colocații. Spre exemplu, cultura franceză asociază acest simbol cu spiritul, cunoașterea, dragostea și inteligența divină: « dans les grands traditions, le coeur est un symbole central, représentant le siège de l'esprit, de la connaisance, de l'amour et de l'intelligence divine présent dans l'homme » (Guțu, 2014: 117). Așadar, observăm că francezii abordează o perspectivă cognitivist-pragmatică în evidențierea simbolului somatic *inimă* colocându-l în mod abstract cu simbolul somatic *cap* prin prisma [+rațiunii], [+cunoașterii], și a [+judecății divine]. Imaginarul sociocultural englez, adoptă aceeași strategie de asociere pragmatică precum poporul galic însă face o distincție clară între aceste două simboluri esențiale în ființa umană, *capul* reprezentând înțelepciunea rațională, *inima* fiind asociată cu [+empatia], [+compasiunea] și [+dragostea]: "The head and the heart operate in tandem as the logical and the emotional aspects of the body as a sacred map. […]In the same way that the head represents the wisdom born of knowledge and learning, the heart contains the wisdom of feeling and empathy. The heart is symbolic of compassion, love and charity"(Nosedar 451). Astfel, cultura engleză corelează capul cu inima prin prisma cunoașterii, însă oferă predilecție afectivă simbolului *inimă*, spre deosebire de francezi. Cultura italiană sacralizează și venerează simbolul somatic *inimă* oferindu-i simbolizatori pur empatici [+sacralitate], [+unitate], [+dragoste], [+senzualitate], [+uniune], [+pasiune], [+legătură], [+compasiune], [+caritate] și [+adevăr]: „Ma cos'è il cuore e cosa rappresenta? Sacro, unità, amore, sensualità, unione, passione, legame, compassione, carita, verita"(De Rosa). Prin urmare, imaginarul sociocultural italian asociază acest simbol nemijlocit cu trăirile emoționale, *inima* reprezentând sediu al sentimentelor, al dorințelor, al așteptărilor, al atenției și al aspirațiilor. Imaginarul sociocultural românesc colochează *inima* cu universul, aceasta constituind o parte componentă indispensabilă în crearea și perpetuarea lumii și simbolizând: [+bunătate], [+dragoste], [+viață], [+curaj], [+onoare] și [+intuiție]: „[...]are valențele simbolice ale unui Centru macrocosmic pus în relații de similitudine și interdependență cu toate elementele ce alcătuiesc modelul lumii în culturile tradiționale. Semnifică bunătate, dragoste, viață, curaj, onoare și intuiție"(Evseev 76). Așadar, poporul român abordează o simbolizare empatică, similară cu cea a italienilor și englezilor. În concluzie, menționăm că simbolul *inimă*, la nivel conceptual, asimilează doar valențe pozitive în toate culturile puse în discuție; imaginarele culturale francez și englez adoptă o strategie cognitivist-pragmatică de analiză a simbolului somatic *inimă* și culturile italiană și română urmează o procedură empatică în conceptualizarea semnificațiilor simbolice.

Inclus în cadrul referențial sintagmatic, conceptul simbol își pierde caracteristicile simbolizatoare conceptuale odată cu integrarea acestuia în circumstanțe asociative sau textuale, se lexicalizează și asimilează funcțiile și semnificațiile raportate la metafora conceptuală socioculturală și la categoriile referențiale simbolizatoare precum: calitate, cantitate, formă, culoare, dimensiune,

modalitate stare, funcţionalitate etc. (Guţu, 2015: 59-61) (Bîrtalan, Colţun 125-128). Spre exemplu: a) *inima mare* poate simboliza: [+generozitate], [+bunăvoinţă], [+iubire], [+compasiune] însă şi [-greutate] sau [-suferinţă]; b) *inima mică* poate simboliza: [-avariţie], [-frică] sau [-insensibilitate]. Aşadar, ajungem la concluzia că orice simbol necesită o analiză detaliată în funcţie de elementele sale consitutive structurale, dimensionale, disciplinare, socioculturale şi interculturale.

Simbolul somatic *inimă,* în formă lexicalizată, este adesea întâlnit atât în cadrul interacţiunilor culturale, cât şi interculturale. Spre exemplu, cultura românească identifică cel puţin 102 expresii cu distincţii simbolice despre conceptul *inimă*, înscrise în Dicţionarul Explicativ al Limbii Române; imaginarul sociocultural italian include în Grande Dizionario Italiano cel puţin 70 înregistrări cu acest concept; limba franceză atestă în Dictionnaire Français Larousse, circa 46 frazeologisme; şi imaginarul sociocultural englez reflectă în Oxford Dictionary, 54 unităţi frazeologice.

În această considerare, vom oferi ulterior câteva exemple extrase din dicţionarele menţionate, care se disting prin diversitate şi universalitate a imaginarului sociocultural al limbilor puse în discuţie.

Unităţi frazeologice	Aspecte semantice	Aspecte funcţionale
[+,+]Avoir à cœur, prendre à cœur, tenir à quelque chose, s'y appliquer avec ardeur; avoir le cœur à l'ouvrage, être plein d'ardeur dans son travail (fr.)	[+ardoare], [+aplicare]	[+]Stare de spirit sau sediu al sentimentelor
[+]Avere a cuore qualcuno, qualcosa, tenerci, esserci affezionato (it.)	[+afecţiune], [+ataşament]	
[+]A avea pe cineva la (sau în) inimă, a simpatiza pe cineva (ro.)	[+simpatie]	
[+,+]Close/dear/near to somebody's heart, having a lot of importance and interest for somebody (eng.)	[+interes], [+importanţă]	

Menţionăm că în unităţile frazeologice prezentate mai sus, din punct de vedere structural, simbolul somatic *inimă*, asimilează funcţie universală însă evidenţiază calităţi simbolizatoare diferite în toate cele patru limbi analizate. Astfel, fiecare cultură adoptă diferiţi intensificatori spre a reliefa simbolizările, limbile franceză şi engleză fiind distincte similar prin adjectivele: *plein*(fr.)/*a lot of*(eng.).

Unităţi frazeologice	Aspecte semantice	Aspecte funcţionale
[-/+]Vider, ouvrir son cœur, révéler ses sentiments secrets(fr.)	[-/+sinceritate] [-/+discreţie]	[+] Expresii care denotă o stare de spirit şi bunăvoinţa cu care se efectuiază o acţiune
[+]Dare, donare il cuore a qualcuno, innamorarsene(it.)	[+simpatie], [+pasiune]	
[+,+]A da inima din sine, a se dedica cu trup şi suflet unei idei, acţiuni(ro.)	[+dedicare], [+ataşament], [+pasiune]	
[+,+]Give your heart to somebody, to give your love to one person(eng.)	[+iubire], [+afecţiune], [+pasiune]	

Observăm că în aceste contexte, simbolul *inimă*, din punct de vedere structural este exprimat qvasi-similar în cele patru limbi, pregnanţa simbolică fiind relevată prin prisma verbelor*: a goli, deschide*(fr.), *a da*(it., ro., eng.). Însă, fiecare

imaginar sociocultural intensifică evidența simbolică cu ajutorul anumitor elemente constitutive în mod individual. Spre exemplu, frazemul francez asimilează pondere dihotomică, ambiguă, evazivă și abstractizată față de celelalte imaginare culturale puse în discuție: italiană (a se îndrăgosti), română (a se dedica), engleză (a oferi dragoste cuiva). Astfel, limba engleză exprimă o simbolizare mai profundă față de cea italiană și limba română apare mai intensă prin stilizare (sinecdocă), echivalând simbolul inimă cu trupul și sufletul. Așadar, concludem că metafora conceptuală poate fi similară structural însă diversă semantic.

Unități frazeologice	Aspecte semantice	Aspecte funcționale
1.[-,-,-]Arracher, déchirer, fendre, briser, crever le cœur, lui causer une grande douleur(fr.)	[-durere], [-suferință], [-necaz]	[-] Expresii care denotă stare de afect emoțional sau sentiment
[-,-,-]Schiantare, spezzare il cuore a qualcuno, farlo soffrire atrocemente(it.)	[-durere], [-suferință], [-necaz]	
[-,-,-]A frânge inima (cuiva), a supăra pe cineva foarte rău(ro.).	[-durere], [-suferință], [-necaz]	
[-,-]Break somebody's heart, to make somebody feel very unhappy(eng.).	[-nefericire], [-suferință]	

Trebuie să specificăm că imaginarele socioculturale apropriază metafore conceptuale similare din punct de vedere structural și diferite în exprimarea semnificațiilor la nivelul grupului de limbi romanice și a limbii germanice engleze. Acestea se disting prin intensitate lingvostilistică cu ajutorul intensificatorilor verbali: *rupe, sfâșia, despica, sparge, strânge*(fr.)/ *lovi, sparge, strânge*(it.)/ *frânge, seca, strica*(ro.)/ *sparge, rupe*(eng.), și adjectivali/adverbiali: *mare*(fr.)/ *atroce*(it.)/ *foarte*(ro.)/ *foarte*(eng.). În aceste expresii frazeologice distingem trei stări de afect emoțional de scurtă durată(fr.,it.,ro.) și un sentiment (eng.). Astfel, din punct de vedere al continuității, simbolizarea limbii engleze apare mai durativă și înglobează în sine mai multe distincții precum: [-tristețe], [-nemulțumire] și [-insatisfacție], însă, mai puțin intensă decât emoțiile de scurtă durată ale limbilor romanice.

Unități frazeologice	Aspecte semantice	Aspecte funcționale
[-,-,-]Cœur sec, dur, cœur de pierre, d'airain, personne, caractère insensible, impitoyable(fr.)	[-insensibilitate], [-duritate], [-severitate]	[-] Expresii care denotă caractere și însușiri umane
[-,-,-] Essere senza cuore, perfido, spietato, crudele(it.)	[-insensibilitate], [-duritate], [-perfidie]	
[-,-,-]A avea inimă tare(sau de piatră ori împietrită) sau a i se împietri (cuiva) inima; (a fi sau) a deveni insensibil la orice sentiment, durere, bucurie; a fi fără inimă sau a fi rău (sau negru ori câinos) la inimă, a fi om rău(ro.)	[-insensibilitate], [-duritate], [-severitate] [-răutate]	
[-,-]Have a heart of stone, to be a person who does not show others sympathy or pity(eng.)	[-insensibilitate], [-duritate] [-severitate]	

Aici, observăm similaritatea imaginarelor socioculturale francez, englez și român care atribuie inimii calitatea pietrii, cu semnificațiile: [-insensibilitate], [-neîndurare]; și asemănarea culturilor italiană și română ce intensifică spectrul valoric prin lipsa inimii și oferă semnificațiile:[-perfidie], [-cruzime], [-duritate] și [-răutate]. Astfel, remarcăm o metaforă conceptuală diversificată prin structură și semnificație, aici fiind importante: a) spectrul valorico-diacronic, b) viziunea cognitivist-pragmatică, c) aria cultural-geografică a limbilor.

Unităţi frazeologice	Aspecte semantice	Aspecte funcţionale
[-/+]Cri du cœur, expression spontanée des sentiments les plus intimes(fr.)	[-sentiment profund]	[-/+] Expresii care denotă o stare de afect emoţional
[-,-] Mangiarsi il cuore, tormentarsi atrocemente(it.)	[-chin], [-suferinţă]	
1.[-,-]A arde (a încinge sau a frige) la inimă, a simţi o durere puternică(ro.) 2.[-,-]A-l seca la inimă, a provoca cuiva o durere sfâşietoare(ro.) 3.[-,-]A-şi mânca mâinile, a regreta ceva(ro.)	[-durere] [-suferinţă] [-regret]	
1.[-/+] Cry of the heart, spontaneous expression of the most intimate feelings(eng.) 2.[-]Eat your heart out! Used to compare two things and say that one of them is better(eng.)	[-sentiment profund] [-invidie]	

Remarcăm asemănarea metaforelor conceptuale socioculturale care sunt intensificate prin prisma substantivelor: *strigăt, plânset* (fr., eng.) şi diversitatea imaginarelor care se disting prin verbele: *a mânca* (it., eng., ro), a *arde*(ro.), a *seca*(ro.) Este oportun să menţionăm similaritatea structurală a imaginarelor italian, român şi englez, care îşi exprimă supărarea şi necazul în manieră autodestructivă: *a-şi mânca inima* (eng., it.), *a-şi mânca mâinile*(ro.), toate fiind diferite conceptual: [-chin](it.), [-regret](ro.), [-invidie] (eng.).

Unităţi frazeologice	Aspecte semantice	Aspecte funcţionale
[+]En avoir le cœur net, arriver à savoir à quoi s'en tenir(fr.)	[+conştientizare], [+înţelegere]	[+] Expresii care denotă stări de spirit, o acţiune sau o calitate
[+,+]Ascoltare la voce del cuore, fare quel che suggeriscono la coscienza o il sentimento(it.)	[+conştientizare], [+înţelegere]	
1.[+,+] A asculta vocea inimii, a asculta sufletul(ro.) 2.[+]Cu cap, (în mod) inteligent,clar, limpede, evident(ro.)	[+conştientizare], [+înţelegere]	
[+]To have a clear heart, get to know what to expect(ro.)	[+conştientizare], [+înţelegere]	

Este importat să remarcăm similaritatea imaginarelor socioculturale francez şi englez care posedă o metaforă conceptuală similară atât în structură cât şi în semnificaţie şi vizează o conştientizare raţională. Cultura română nu posedă o expresie similară în acest sens însă, admitem o asemănare de semnificaţii atunci când folosim simbolul somatic *cap*. Culturile italiană şi română, în schimb, fac apel la statutul emoţional al persoanei şi se referă la o înţelegere intuitivă, prin prisma verbului *a asculta* care implică în mod abstract calităţile simbolului somatic *ureche* atribuite simbolului inimă, astfel intensificând simbolizarea. În aceste contexte este evidentă similaritatea cognitivist-pragmatică a 2 cupluri de limbi: a. franceză şi engleză(cultură romanică, cultură germanică), şi b. italiană şi română(grup romanic).

Unităţi frazeologice	Aspecte semantice	Aspecte funcţionale
1.[+]Faire le joli cœur, faire le galant(fr.) 2.Femme, homme de cœur, personne courageuse, généreuse(fr.)	[+galanterie], [+generozitate], [+curaj]	[+] Expresii care denotă bunăvoinţa cu care se efectuiază o acţiune
1.[+]Persona di cuore, tutta cuore, di grande bontà(it.)	[+bunătate], [+bunăvoinţă]	
1.[+] Băiat de inimă, tânăr cumsecade(ro.) 2.[+,+,+] Cu toată inima, din adâncul inimii, cu	[+cumsecădenie], [+bunăvoinţă],	

mare plăcere(ro.)	[+generozitate]	
1.[+]Give somebody (fresh) heart, to make somebody feel positive, especially when they thought that they had no chance of achieving something(eng.) 2. From the bottom of your heart, in a way that is sincere(eng.)	[+bunătate] [+bunăvoință]	

Menționăm că semnificațiile simbolului somatic *inimă* în aceste unități frazeologice sunt similare însă fiecare imaginar cultural posedă o metaforă conceptuală diferită. Spre exemplu, culturile franceză și românească atribuie gentilețea și cumsecădenia genului masculin. Aceleași expresii structurale: *give somebody (fresh)heart*(eng.)/*a da (și) inima din sine*(ro.), apropriază semnificații diferite; prima implică doi actanți și simbolizează [+revigorarea receptorului], în timp ce a doua implică un actant și simbolizează [+dedicarea actantului]. Expresiile *from the bottom of heart*(eng.) și *din adâncul inimii*(ro.) sunt similare structural însă diverse conceptual, prima semnificând [+sinceritate] și a doua [+plăcere] sau [+bunăvoință].

Unități frazeologice	Aspecte semantice	Aspecte funcționale
[-]Avoir le coeur gros, être très peiné(fr.)	[-durere], [+discreție]	[-] Expresii care denotă stări de spirit, o acțiune sau un neajuns
[-,-]Stare con il cuore in pena, con il cuore sospeso, in grande ansia(it.)	[-anxietate], [-durere]	
[-,-]1.Inimă albastră, suflet trist, îndurerat(ro.) 2. a fi cu inima frântă, îndurerare(ro.)	[-tristețe], [-îndurerare], [-deprimare]	
[-,-]Somebody's heart sinks, used to say that somebody suddenly feels sad or depressed about something(eng.)	[-tristețe], [-anxietate]	

În cadrul acestor expresii frazeologice remarcăm diversitatea imaginarului sociocultural la nivel structural și conceptual. Spre exemplu, expresia *avoir le coeur gros* (fr.) ar fi literal echivalentă cu unitățile frazeologice: *avere cuore grande*(it.)/ *a avea inimă mare* (ro.)/*have a big heart*(eng.), semnificativ însă acestea diferă substanțial, inima mare/voluminoasă a francezilor simbolizând [-suferință] sau [-greutate], în timp ce culturile: engleză, italiană și românească exprimă prin inima mare [+generozitatea] și [+cumsecădenia]. Expresia *somebody's heart sinks* ar fi echivalentul literal al expresiei *sentire un tuffo al cuore*(it.) (a simți o cufundare a inimii), însă acestea nu asimilează aceeași semnificație simbolică. Astfel, inima cufundată în cultura engleză simbolizează: [-tristețe] și [-anxietate] în timp ce în cultura italiană simbolizează: [+emoție intensă] sau posibil [+entuziasm]; italienii simbolizează [-anxietatea] prin *inima în suspans*. Trebuie să remarcăm transfigurarea expresiei engleze to be/feel blue(a fi trist) în cultura românească prin prisma inimii albastre. Așadar, diversitatea socioculturală nu se conformează numai anumitor rigori prestabilite de un anumit convențional la nivelul grupurilor de limbi sau a contextului cultural-geografic, aceasta se conformează și axei valorico-diacronice al limbilor.

Unități frazeologice	Aspecte semantice	Aspecte funcționale
1.[-]Prendre quelque chose à cœur, en être affecté(fr.) 2.[-,-]Rester sur le cœur, inspirer du ressentiment(fr.)	[-stare de afect] [-resentiment]	[-] Expresii care denotă stări de spirit, o acțiune, o calitate
[-/+] Toccare il cuore a qualcuno, impietosirlo, commuoverlo(it.)	[-preocupare], [-milă]	

1.[-,-]A rămâne cu inima friptă, a rămâne dezolat(ro.). 2.[+]A-i rămâne cuiva inima la..., a rămâne cu gândul la cineva sau la ceva care i-a plăcut(ro.). 3. [-]A-i sta pe inimă, a fi chinuit de un gând neîmpărtăşit(ro.).	[-dezolare] [+impresionare] [-preocupare]	sau un neajuns
[-]Be etched on your heart, it has made a strong impression on you(eng.).	[-impresie accentuată]	

Similaritatea quasi-structurală a expresiilor: a) *rester sur le coeur*(fr.) şi b) *a-i sta pe inimă*(ro.) se disting prin diversitate semantică: a) simbolizează [-resentiment] care asimilează pondere negativă mai accentuată prin prisma semelor: [-nemulţumire], [-ură], [-pică], [-antipatie], [-ostilitate]; b) simbolizează [-preocupare]. Expresia italiană *toccare il cuore* (a atinge inima) asimilează distincţii semantice diferite faţă de celelalte culturi reflectând [-/+milă] şi [-/+afecţiune]. Aşadar, similaritatea structurală sau quasi-structurală a expresiilor frazeologice din diferite limbi poate demonstra diversitate cognitivist-pragmatică sau conceptuală chiar şi în cadrul aceluiaşi grup de limbi.

Unităţi frazeologice	Aspecte semantice	Aspecte funcţionale
1. [+,+]Coeur d'or, affectueux, dévoué(fr.) 2. [+]Avoir bon cœur, avoir du cœur(fr.) 3. [+,+]Avoir le cœur sur la main, être très généreux(fr.)	[+bunătate] [+bunăvoinţă] [+generozitate]	[+] Expresii care denotă caractere comportamente/ însuşiri umane şi bunăvoinţa cu care se desfăşoară o acţiune
1. [+] Persona di cuore, tutta cuore, di grande bontà(it.) 2. [+,+] Di cuore, di tutto cuore, di buon cuore, di gran cuore, con tutto il cuore, volentieri, con grande piacere, con slancio(it.)	[+bunătate] [+bunăvoinţă] [+plăcere] [+generozitate]	
1. [+,+] Inimă de aur; bunătate(ro.) 2. [+]Cu inimă, bun(ro.) 3. [+,+]Cu toată inima; cu dragă inimă(ro.)	[+bunătate] [+bunăvoinţă] [+generozitate]	
1. [+,+] Have a heart of gold, to be a very kind person(eng.) 2. [+,+] Out of the goodness of your heart, from feelings of kindness, without thinking about what advantage there will be for you(eng.) 3. [+,+]Somebody's heart is in the right place, used to say that somebody's intentions are kind and sincere even though they sometimes do the wrong thing(eng.)	[+bunătate], [+bunăvoinţă] [+generozitate], [+sinceritate]	

Observăm că toate culturile analizate posedă o metaforă conceptuală similară atunci când vorbesc de bunăvoinţa de a efectua o acţiune, generozitate şi devotament. Din punct de vedere lingvostilistic se distinge, în acest context, limba franceză care exprimă generozitatea în mod gestual, prin conotaţia *a avea inima în palmă*, astfel implicând două simboluri somatice. Din punct de vedere conceptual se evidenţiază cultura engleză prin prisma expresiilor: *fără a se gândi la avantaj* şi *inima este la locul potrivit.*

Unităţi frazeologice	Aspecte semantice	Aspecte funcţionale
1.[+,+]Coup de coeur, brusque emballement pour quelqu'un, quelque chose(fr.) 2.[+,+]Faire battre le coeur, émouvoir(fr.)	[+entuziasm] [+emoţie]	[+] Expresii care denotă stări de spirit, o acţiune sau o calitate
1.[+,+]Sentire un tuffo al cuore, essere preso da un'intensa emozione(it.) 2.[+,+]Sentirsi allargare il cuore, provare sollievo, sentirsi rasserenare(it.)	[+emoţie intensă]	

[+,+]A crește inima din cineva, a fi foarte bucuros(ro.)	[+bucurie]	
[+,+]Somebody's heart leaps, used to say that somebody has a sudden feeling of happiness or excitement (eng.)	[+entuziasm] [+fericire]	

Remarcăm diversitatea imaginarelor socioculturale prin prisma verbelor: *a lovi, a bate*(fr.)/*a sări, a ieși*(eng.)/*a cufunda*(it.)/*a crește*(ro.). În același timp, menționăm că expresiile: *a crește inima*(ro.)*/allargare il cuore* (it), nu sunt echivalente, prima(ro.) exprimând emoția [+bucurie] și a doua(it.) emoțiile de [+mulțumire] sau [+alinare]. Este important să specificăm intensitatea mai ridicată a expresiei italiene prin prisma adverbelor: *intens* și *constant* care transformă emoția în sentiment. Astfel, conchidem că analiza aprofundată a metaforelor conceptuale culturale este absolut necesară pentru o interpretare verosimilă a simbolului în unitățile frazeologice.

Unități frazeologice	Aspecte semantice	Aspecte funcționale
[+]Cœur à cœur, franchement(fr.)	[+sinceritate], [+discreție]	[+] Expresii care denotă stări de spirit, o acțiune sau o calitate
[+,+]A cuore a cuore, in stretta intimita di affetti(it.)	[+afecțiune], [+intimitate]	
[+]De la inima la inimă, sincer, cu inimă dreaptă(ro.)	[+sinceritate], [+onestitate]	
[+]Heart- to-heart, frankly(eng.)	[+sinceritate]	

Este evidentă asemănarea structurală a expresiilor frazeologice în toate limbile puse în discuție și similaritatea semantică a imaginarelor socioculturale: francez, englez și românesc ce simbolizează [+loialitate] prin prisma simbolului somatic *inimă*. Cultura italiană atribuie aceleiași expresii semnificația [+afecțiune] care este intensificată de sintagma *strânsă intimitate*, astfel amplificând spectrul valoric cu semnificațiile: [+prietenie], [+simpatie] și [+dragoste]. Așadar, fiecare națiune atribuie semnificații în funcție de metafora conceptuală a societății și de axa valorică convențională pragmatică.

În urma analizei simbolului somatic *inimă* integrat în circumstanțe frazeologice: franceze, italiene, românești și engleze, ajungem la concluzia:

1. Aspectele semantico-funcționale conceptuale ale simbolului somatic *inimă* asimilează distincții diferite de cele sintagmatice sau frazeologice.
2.Diversitatea și similaritatea socioculturală a simbolului somatic analizat, este evidentă atât la nivel de structură cât și de semnificație, astfel, deosebirea structurală poate evidenția o similaritate semantică și echivalența literală poate denota o diversitate conceptuală.
3. Varietatea socioculturală se conformează axei valorico-diacronice și ariei cultural-geografice al limbilor, cu alte cuvinte limbile se aseamănă atât prin nivelul istoric cât și prin aria geografică.
4. Metafora conceptuală a oricărei limbi este adesea individuală, aceasta fiind intensificată prin prisma priorităților: social-istorice, geografice, lingvistice și cognitiviste.
5. Universalitatea expresiilor frazeologice somatice este evidentă datorită fiziologiei umane care posedă caracteristici similare.

Referințe bibliografice

Bîrtalan, Ana-Maria, Colțun, Gheorghe. *Studiu comparativ al sinonimelor frazeologice adverbiale*. În: Academos, Editura AȘM, Chișinău 2014, nr.2/33.
De Rosa, Laura. *Simbologia del cuore: cosa significa al livello spirituale*. Disponibil: *https://www.eticamente.net/52373/simbologia-del-cuore-cosa-significa-a-livello-spirituale.html?cn-reloaded=1(accesat* 22.08.2020)
Dicționar Explicativ al Limbii Române. Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan", Academia Română: Editura Univers Encicplopedic, 2018. Disponibil: [online]
Evseev, Ivan. *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale.* Timișoara: Amarcord 1994.
Guțu, Ion. *Symbologie*. Chișinău: CEP USM, 2014.
Guțu, Ion. *Dimensiuni novatoare ale cercetării cuvântului-simbol*. București: Editura Fundației România de mâine, 2015.
Nozedar, Adele. *The Encyclopedia of Secret Signs and Symbols.* Harper Collins Publishers. UK ed. edition 2009. Disponibil:*https://eindtijdinbeeld.nl/EiB-Bibliotheek/Boeken/Encyclopedia%20of%20Secret%20Signs%20and%20Symbols.pdf* (accesat la 22.08.2020)
Rey, Alain. Le Robert Micro, *Dictionnaire de la langue française*. Paris: 27, rue de la Glacière, 1995.
Hornby, A. S. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English.* Seventh Edition. Oxford: University Press, 2010.
Zingarelli, Nicola. *Vocabolario della lingua italiana.* Milano: Edizione Mondolibri. 2005.

CZU: 81'37

NATURA CA MIJLOC DE EXPRESIE A CÂMPULUI CONCEPTUAL SEMANTIC „FRUMUSEȚE"

Gabriela Adriana DODENCIU
Colegiul Auto Traian Vuia, România

The paper analyzes how English Romanticism gave birth to a poetic care that managed to convey strong feelings to readers. Romanticism has put its mark on the numerous fields of research, but also on the individuality of Man. It is a phenomenon that still has important topics and hypotheses to analyze. We will consider the beauty of their work, the way it was expressed, because it is precisely this concept that is the reference point of the romantic literary phenomenon. In the same way we will also focus on the connection between the author's meditation and the concept of beauty. The preoccupation of the romantics was to give birth to a beautiful eternal to adapt the requirements of the nearby societies in the continuation of the movement. Most of the time, we will see a beautiful relationship, with the ugly antithesis. This is possible in the romantics, because they did not see the opposite of the ugly, but a way of highlighting a unitary system from which the idea that they wanted to present as eloquently as possible came out, using any method of expressing the inner self. They often used contrasting associations, of the beautiful / ugly, finite / infinite, good / bad type. The place where the romantic writer places the action is specific to the romantic lyricism, a favorable place for creation, a place where all the elements form an idyllic frame. English Romanticism was a sort of start on the road to modernity, towards a new sense of aesthetics.
Key words: *nature, beauty, romanticism, literature, semantic concept, aesthetics.*

Secolul al XVIII-lea, spre deosebire de secolele anterioare și ulterioare, nu a oferit nici o nouă teorie lingvistică dezvoltată. Practic, a existat o acumulare de fapte și metode de lucru descrise în cadrul ideilor vechi, iar unii oameni de știință (mai mult filozofi decât lingviști propriu-ziși) au exprimat concepte teoretice fundamentale care au schimbat treptat ideile generale despre limbă.

Orice fenomen lingvistic, devenind un obiect de studiu pe o anumită secțiune sincronă, ar trebui să fie luat în considerare în diacronia sa. La sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, problemele structurii gramaticale a limbii engleze au atras atenția filologilor. Cercetarea gramaticală este influențată de conceptul general filosofic al structurii unei limbi, care obligă cercetătorii să treacă de la concepte la definirea categoriilor gramaticale.

Gramatica timpurie a limbii engleze a fost astfel destinată a fi predată în școli și colegii, adică au servit scopurilor practice. Interpretarea fenomenelor gramaticale care pot fi observate în aceste gramatici și categoriile de verbalizare a unor concepte, în special, se explică în mare parte prin dezvoltarea științei și a obiectivelor de predare a limbii engleze în condițiile în care aceste manuale au fost intenționate.

Problema pentru cititorii şi scriitorii din secolul al XVIII-lea este că termenul de „frumusețe” trebuie să fie înțeles ca reprezentant (şi, prin urmare, mediat), fiind în acelaşi timp aparent capabil să ofere accesul la „natura" nemijlocită - cea mai mediată din toate aspectele unei lumi exterioare a omului. Practicanții de peisaj contemporan încă trag uneori o imagine a peisajului „natural" sau „neatins" care există în afara punctului uman, iar teoreticienii şi criticii continuă să sublinieze imaterialul peisajului ca produs al ideologiei; aceasta fiind o problemă pe care „frumusețea" nu o lasă niciodată în urmă şi o distincție care nu este niciodată rezolvată.

Contradicțiile şi elizările dintre aceste două poziții sunt, în parte, ceea ce face termenul „frumusețe” un domeniu atât de bogat pentru cei care studiază literatura din secolul al XVIII-lea. Exemplele mele de deschidere sugerează, bineînțeles, o înclinație spre baza imaterială şi ideologică a frumuseții şi implicit sugerează că termenul „frumusețe” este o comodificare a naturii, că natura în sine este întotdeauna deja o construcție culturală, că este produsă în moduri contingente în momente diferite în variate societăți.

Deşi este tentant să ne imaginăm frumusețea ca într-un fel „acolo", este important să recunoaştem că remarcile frumuseții din secolul al XVIII-lea nu se bazează doar pe fizicitate şi metaforă dintr-un punct de vedere, ci sunt focalizate puternic asupra sensului spectatorilor de ei înşişi şi de dorințele lor. W. J. T. Mitchell a susținut că „nu există viață fără scop", deoarece lumea „este deja îmbrăcată în sistemele noastre de reprezentare" [38]; la rândul nostru, am putea înțelege producția unei frumuseți ca o etapizare a sinelui față de o audiență. O preocupare centrală pentru cei care o produc este întrebarea cum se poate localiza pe sine şi ce structuri intelectuale, emoționale şi fizice le permit sau le permite să facă acest lucru.

Estetica britanică din secolul al XVIII-lea sa adresat unei varietăți de întrebări: Ce este gustul? Ce este frumusețea? Există un standard de gust şi de frumusețe? Care este relația dintre frumusețea naturii şi cea a reprezentării artistice? Care este relația dintre o artă frumoasă şi cealaltă? Cum ar trebui ca artele plastice să fie clasate unul față de altul? Care este natura sublimului şi ar trebui să fie clasificat cu frumosul? Care este natura geniilor şi care este relația lor cu gustul estetic?

După cum vom vedea în continuare, la autorii romatici amintiţi, vom avea în vedere dimensiunea frumosului din cadrul operei lor, felul în care acesta era exprimat, pentru că tocmai acest concept este punctul de referinţă al fenomenului literar romantic. Modul de abordare este diferit, însă în acelaşi timp există şi un punct comun în ceea ce priveşte realizarea scrierilor romantice „înainte de toate, această frumuseţe este veşnică, nu este supusă naşterii şi pieirii, nu sporeşte şi nu se împuţinează”[138].

De cele mai multe ori, vom observa o raportare la frumos, prin antiteză cu urâtul. Acest lucru este posibil la romantici, deoarece ei nu vedeau în urât opusul frumosului, ci o modalitate de a scoate în evidenţă un sistem unitar din care se desprinde ideea pe care doreau să o prezinte cât mai elocvent, ei apelând la orice metodă de exprimare a Eului interior. Foloseau adesea asocieri contrastive, de tipul frumos/urât, finit/infinit, bun/rău etc.

În perioada romantică, frumosul reprezenta bunul gust, setea de cunoaştere şi de libertate, aşa cum se va observa şi în continuare.

În afirmațiile despre efectele obiective ale peisajului, trei scriitori de la jumătatea secolului XVIII sunt deosebit de folositori pentru noi: Edmund Burke, Henry Home Lord Kames și Thomas Whately. Influența literară a cercetării filosofice a lui Burke asupra originii ideilor noastre sublime și frumoase (1757) este greu de supraestimat pentru conturile ulterioare ale peisajului, indiferent dacă luptele lui Gilpin definesc pitorescul, în scenele lui Radcliffe, peisajul sublim și frumos care afecteaza eroinele ei cu atat de imediate, sau poate cel mai faimos in Frankenstein-ul lui Mary Shelley. Accentul lui Burke asupra efectelor fiziologice ale peisajului sublim și frumos - cel aliniat cu masculinitatea și puterea, celălalt cu feminitatea și social-a adus simțul prin care peisajele fizice au avut efecte obiective, întinderea sau relaxarea nervilor și provocând disconfort fiziologic sau plăcere. La rândul său, în timp ce Kames și Whately recunosc aceste categorii de bază ale sublimului și frumosului, ceea ce poate este cel mai interesant cu privire la munca lor este nevoia de a mapa o gamă mai largă de forme de peisaj la care oamenii ar răspunde în mod constant în moduri imediate și particulare, și pentru a face distincția între calitățile inerente și efectele emoționale.

Structura conceptuală a unității lingvistice dedusă din semnificația semnului nominativ ne permite să facem anumite observații cu privire la structura reprezentării cunoştinţelor existente în gândirea umană [146]. Acest concept în limba engleză include un număr mare de imagini legate de diferite sfere ale vieții; un concept poate include natura, aspectul uman și trăsăturile caracterului. În ierarhia imaginilor de frumusețe în limba engleză, imaginile perceptive ale naturii (natura) sunt puse pe primul plan [122].

Frumusețea naturii este descrisă în literatura engleză printr-o gamă largă de culori, începând de la cerul albastru turcoaz cu nori albi și terminând cu o vegetație verde strălucitoare. S-a arătat că literatura engleză este caracterizată de un luciu de obiecte. În ceea ce privește natura este strălucirea frunzelor, petalelor, strălucirea soarelui. Scriitorii englezi din secolul al XVIII-lea idealizează frumusețea fără infidelitate. Totul trebuie să fie perfect frumos, curat și orbitos: „în umbra unui tufiş înalt de laur, lumina soarelui a alunecat peste frunzele lustruite" [17]; „Lacul verde pleacă″ [53].

Trebuie remarcat faptul că importanța deosebită în literatura engleză este asociată descrierii parfumurilor. În natură există o mulțime de arome drăguțe și delicioase: „mirosul bogat de trandafiri, mirosul greu al liliacului sau parfumul mai delicat al ghimpei înflorite în roz" [72], „aerul dulce aromat" [110].

Wordsworth, în operele sale, nutrea simpatia faţă de simplitatea oamenilor. În operele lui regăsim un număr mare de figuri de stil, de comparaţii, cu ajutorul cărora a reuşit să creeze tablouri idilice din natură, cu un puternic caracter sentimentalist.

Poeziile sale reprezintă expresia sentimentelor, prin intermediul asocierilor simpliste şi în acelaşi timp foarte expresive, de o frumuseţe grăitoare. La Wordsworth, întâlnim un număr mare de balade lirice, care au luat naştere în urma colaborării cu Coleridge şi anume Balade lirice” (Lyrical Ballads) şi care au dus la o manifestare aparte a Romantismului englez. În operele sale, realul şi irealul capătă o dimensiune aparte, se contopesc, frumuseţea şi misterul vieţii fiind expuse printr-un farmec mistic şi spirtual.

William Wordsworth, care este considerat unul dintre cei mai magnifici și influenți „poeți ai naturii" (15), a publicat numeroase opere care sunt puternic

caracterizate de percepția sa cu privire la natură. După ce au fost publicate acum mai bine de 200 de ani, ideile și conceptele pe care poetul le-au formulat sunt încă de o importanță deosebită, în special în perioadele actuale de globalizare progresivă, poluarea mediului şi degenerarea naturii. Datorită actualității, intensității şi modului remarcabil de a ilustra frumusețea și grandoarea naturii, mă voi concentra asupra analizei conceptului și a descrierii naturii în lucrările lui Wordsworth.

Supranaturalul şi iraţionalul, capătă la Wordsworth o atitudine extremă, în operele sale manifestând un puternic aspect ireal, el văzând peste tot în natură manifestarea unor forţe supranaturale. Frumuseţea naturii şi misterul vieţii, reprezintă pentru autor principale teme în operele sale. Poezia sa este strâns legată de trăirile sale din copilărie, de unde şi dezvoltarea iubirii sale pentru natură, care sa concretizat atât din frumuseţea naturii, cât şi din temerile sale.

Dacă ne raportăm la poezia intuitivă, natura este prezentată sub forma unui cadru simplist, familiar, unde sufletul se regăseşte şi dă naştere unor stări cu adevărat profunde. Poemele sale au reprezentat o deschidere de drum pentru generaţi următoare de poeţi despre care vom discuta uterior. Wordsworth a împărtăşit un stil uşor de înţeles, simplist, în care amintirile copilăriei revin în mintea adultului şi unde cu ajutorul metaforelor iau naştere anumite imagini în care sunt prezentate peisaje naturale.

Wordsworth considera că natura este cea care duce la o bună funcţionare a minţii umane, el afirmând, ori de câte ori avea ocazia, că atât spiritul cât şi factorul social, îşi găsesc dezvoltarea prin uniunea cu natura. Oamenii simpli îşi păstrează puritatea, frumuseţea, sensibilitatea şi spiritul nobil, deoarece convieţuiau în natură, în timp ce aceia care se îndepărtau şi aderau la spiritul progresist, îşi pierdeau aceste calităţi.

În descrierea frumuseţii naturale, Wordsworth foloseşte o tehnică specifică, natura fiind personificată, iar umanitatea capătă alte valenţe, unele „naturale”. Acest mod de comutare a identităţii, de interschimbabilitate, se realizează prin utilizarea unor metafore comune celor două planuri, al naturii şi al umanităţii, ele practic fiind concepute ca unul singur, de unde şi ideea de comuniune a omului cu natura.

În ceea ce privește poemele sale, putem spune că toate descriu, într-un fel, frumusețea naturii. Și aceasta este ceea ce vom vedea acum.

De exemplu prezența apei în acele poezii în care apare marea, cum ar fi „Liniile scrise lângă Richmond pe Tamisa, seara", când Wordsworth spunea:

Oh, glidează! pentru totdeauna;
Sufletul tău liniștit,
Până când toate mințile noastre vor curge mereu,
Așa cum curg apele tale adânci.

În această poezie, apare un ocean foarte imens și că maiestatea și măreția oceanului încă controlează individul și specia. Un alt exemplu ar fi "Lines written a few miles above Tintern Abbey":

Cât de des, în spirit, m-am întors la tine, Sylvan Wye!
Tu călătorești prin pădure,

Cât de des a fost îndreptat spiritul meu către tine!

Aici, acea mare adâncă albastră sau acel râu ne arată că apa aparent calmă se poate schimba în valuri puternice și ar produce o inspirație în poetul care si-ar schimba sentimentele.

De asemenea, putem găsi „natura" în poemul său numit „Excursia", unde apără contemplația naturii pentru a atinge cunoștințe morale.

Am scris toate aceste exemple pentru că cred că este interesant să vedem cum Wordsworth a văzut natura în unele dintre poeziile sale, deoarece putem spune că natura este tema principală și că această temă joacă un rol foarte important în toate lucrările sale. Cu toate acestea, aș dori să îmi concentrez atenția asupra poeziei numite "Lines written in early spring", scrisă de Wordsworth, unde găsim o mulțime de exemple pe tema naturii. Se vorbește în principal despre acest subiect.

"Lines Written In Early Spring" este un poem clasic pentru Wordsworth. Practic, el își exprimă iubirea pentru simplitate, sensibilitate și iubire a naturii. În această poezie, Wordsworth contrastează fericirea și plăcerea percepută a lumii naturale cu starea sumbră a omenirii. „În acea stare dulce, când gândurile plăcute dau gânduri triste la minte".

Wordsworth sugerează apoi că fericirea naturii ar trebui să fie paralelă cu o fericire a omenirii: „Pentru faptele ei corecte natura a legat sufletul uman care a trecut prin mine; Și mai mult mi-a înmuiat inima să gândesc ce a făcut omul din om." Această poezie se referă în principal la natură într-un mod foarte pozitiv. Este într-adevăr o recreere a atmosferii de primăvară pentru că spune „și" credința mea că fiecare floare" (randul 11) sau „păsările din jurul meu s-au apucat și au jucat" (randul 13). Ceea ce este descris în aceste exemple este foarte asemănător cu acel sezon de primăvara.

Te face să te simți foarte calm și relaxat, pentru că descrie acel sezon cu adjective armonioase și sensibilitate. De asemenea, putem vedea acel calm în strofele 17, 18, 19 și 20, unde spune că „crengile înfloritoare își răspândesc fanii, pentru a prinde aerul briz și trebuie să cred că fac tot ce pot, că acolo este plăcere". Aici, el recreează și acel sentiment de respirație a aerului pur, pentru că sa spus întotdeauna că, atunci când sunteți aproape de natură, aerul nu este poluat, deci este mai curat și nu există dificultăți de respirație. Deci, aici el spune că el s-a culcat într-un copac văzând natura minunată și respirând acel aer curat pe care îl aduce natura.

Cred că în această poezie natura are un rol foarte important și, deși pentru Wordsworth, natura avea semnificații diferite în funcție de poemul despre care vorbește, în care putem vedea cu ușurință că natura este descrisă aici ca acea senzație de calm, de a fi în armonie și de a vedea păsările care se joacă sau frunze înfloritoare și respirație curată. Deci, trebuie să spunem că această poezie este un exemplu foarte bun al viziunii lui Wordsworth asupra temei naturii.

Conceptul naturii a fost examinat cu atenție în ceea ce privește utilizarea lui William Wordsworth în legătură cu modul în care acesta a fost folosit în generalizarea "I Wondered Lonely as a Cloud" ca exemplu ilustrativ.

În poemele sale "The World is Too Much with Us" și "Nutting", William Wordsworth folosește portretizarea frumuseților naturii pentru a deplânge lăcomia omului care exploatează fără minte natura. Scrisă în Germania, poemul "Nutting" evocă amintirea lui Wordsworth cu privire la sentimentele turbulente pe care le-a avut atunci când a fost "înnebunit" ca băiat. William Wordsworth scrie despre un lemn frumos, curat, a cărui frumusețe și puritate l-a distrus prin lăcomia lui de a

strânge nucile. Continuând în aceeaşi direcţie, în "The World is Too Much with Us", poetul plânge inimii omenirii, care a ajuns sub influenţa avariei nefondabile şi care nu mai este mişcată de frumuseţea naturii.

Wordsworth descrie locul secret, neexplorat, la care sa dus, după ce sa zbătut peste pietre şi a călcat peste ferigi încâlcit în "Nutting". Este un loc de o linişte perfectă, unde inima poetului se bucură de o mare bucurie. El descrie colţul unde se aşează printre florile de sub copaci. Poezia transmite un sentiment profund de pace şi meditaţie atins de om prin conectarea cu natura. Liniile finale ale poeziei transmit sentimentul spiritual că frumuseţea naturii sa inspirat în poet.

William Wordsworth este un închinător al naturii, devotatul naturii sau înalt preot. Dragostea lui de natură a fost probabil mai adevărată şi mai delicată decât cea a oricărui alt poet englez, înainte sau de atunci. Natură vine să ocupe în poemele sale un statut separat sau independent şi nu este tratat într-o manieră obişnuită sau trecătoare, ca de către poeţii din faţa lui.

Din moment ce William Wordsworth este cunoscut ca tatăl poeziei romantice, atitudinea sa faţă de natură este extrem de importantă. Conceptul naturii este important nu numai pentru William Wordsworth, ci şi pentru alţi poeţi care au trăit în timpul lui Wordsworth şi cei care au trăit după el. Natura în sine este o componentă foarte importantă a romantismului englez, făcând-o una dintre cele mai importante caracteristici ale poeziei romantice.

Pe de altă parte, alţi poeţi priveau natura ca ceva plăcut încercând să imite atitudinea lui Wordsworth faţă de ea şi considerând-o ca o sursă primară de inspiraţie pentru poezia lor.

Printre aceşti romantici englezi a fost şi cel mai de seamă reprezentant al Romantismului britanic - George Gordon Noel Byron Toată această faimă reiese nu doar din opera sa, ci şi din viaţa pe care a trăit-o într-un mod foarte extravagant. A fost un scriitor a cărui reputaţie a fost recunoscută la nivel european, dar şi mondial.

Natura şi elementele sale sunt în mare parte personificate şi joacă adesea un rol meditativ, semnificativ pentru înţelegerea realităţii de către cititor. Auspicii care pot fi văzute în toate poeziile intenţionează să ne ducă înapoi în vremurile străvechi, atât de idealizate de poeţii romantici. Adesea am observat referirea la Biblie în ceea ce priveşte o privire iminentă şi o pedeapsă inevitabilă pentru faptele omenirii. Dumnezeu este lăudat ca acel ideal etern pe care trebuie să-l căutăm pentru dezvoltarea de sine.

Pentru Byron, frumuseţea naturii a fost o completare puternică a emoţiei şi civilizaţiei umane. Spre deosebire de Wordsworth, care a idealizat Natura şi în mod esenţial l-a zeificat, Byron a văzut natura mai mult ca un companion al omenirii. Desigur, frumuseţea naturală era adesea preferabilă răului uman şi problemelor care au urmat civilizaţiei, dar Byron a recunoscut şi elementele periculoase şi dure ale Naturii. „Prizonierul din Chillon" leagă Natura de libertate, prezentând în acelaşi timp aspectele potenţial letale ale Naturii în valurile mari care par să ameninţe că vor inunda temniţa. „Pelerinajul lui Childe Harold” priveşte la natură ca la un refugiu al conflictului uman, dar vede acolo, în mijlocul avalanşelor şi vulcanilor, furia aprigă a lumii naturale.

Din punct de vedere european, Byron este exponentul şi cea mai renumită figură a întregii mişcări, omul care a însumat în sine calităţile sale esenţiale şi, prin exemplul său inspirat.

În descrierile sale, Byron foloseşte o serie de figuri de stil, de personificări, de comparaţii şi de metafore, cum se observă şi în versurile de mai sus, astfel, tabloul creat este de o frumusețe fantastică, demnă de un adevărat poet universal.

Oamenii vor fi întotdeauna în armonie cu natura, dacă poate contempla frumusețea: picături de rouă pe frunze, o floare sălbatică, se mişcă în vânt, copaci etc. Tema frumuseții naturale a fost subliniată în numeroase aforisme. Frumusețea miraculoasă a naturii aduce cu ea bucuria contemplației: „Natura ne pictează zi de zi imagini de frumusețe infinită dacă numai noi avem ochii să le vedem" (John Ruskin). Autorul acestei declarații folosește personificarea: natura, ca un artist, pictează imagini pentru noi, neobosit - zi după zi. Omul ar trebui să aibă numai ochi care să poată vedea imaginile acestei frumuseți infinite.

Frumusețea naturii nu poate fi salvată pentru viitor, să fie pusă în depozit. Ar trebui să fie gustată și să se bucure de prezentul moment, aici și acum: „Frumusețea este moneda Naturii, nu trebuie să fie ascunsă, ci trebuie să fie curentă, iar binele acesteia să fie alături de bucuria reciprocă și partajată" (John Keats). Frumusețea naturii este dezvăluită dacă o persoană își dă seama că el sau ea nu este altceva decât o parte a naturii.

Referințe bibliografice

Biktagirova, Z.A. ,Deputatova N.A. *Comparative study of concepts "beauty/schonheit" (based on multiple- response free associations of Americans and Germans)//Journal of Language and Literature*, 2014.

Clark, Timothy. The Cambridge Introduction to Literature and the Environment, Cambridge University Press, 2011.

Gafiyatova, E.V., Samarkina N.O., Shelestova O.V. *Phytonyms in the Tatar and English Languages: Comparative Analysis//Journal of Language and Literature*, 2016.

Markey, Anne. *Oscar Wilde's Fairy Tales: Origins and Contexts*, 2014.

Mitchell, W. J. T., Iconology: Image, Text, Ideology University of Chicago Press; 1 edition (July 15, 1987).

Platon, *Banchetul*, traducere, Studiu introductiv și note de Petru Creția, Humanitas, 1995.

Wilde, O., *The picture of Dorian Grey.* M., Wordsworth Editions, 2001, 17- 72 p.

ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI

SCIENCES OF EDUCATION

CZU:811.135.1+811.131.1

LIMBI ÎN CONTACT ÎN SOCIETATEA ACTUALĂ: INTERFERENȚE LINGVISTICE ROMÂNO-ITALIENE

Harieta TOPOLICEANU
Universitatea „Al. I. Cuza" Iași (România)
Università degli Studi di Torino (Italia)

In the general context of multilingualism and multiculturalism that characterize today's society, the analysis of the languages in contact is a topic of interest for the studies of contemporary contrastive linguistics. The present paper aims at describing the complex phenomenon concerning the present multiethnic and multicultural society, namely the linguistic consequences of immigration, with particular reference to Romanian immigration to Italy. Although limited to sketching some linguistic features of a small sociolinguistic segment, the proposed case study will emphasize the linguistic behaviour of the Romanian or Bessarabian students who attend the lectures of the Department of Foreign Languages and Literatures and Modern Cultures of the University of Turin. The present research proposes to observe how their mother tongue is preserved (taking into account that most of the time, these students belong to the second generation of Romanian immigrants who come to Italy) and in which cases the influence of the Italian language (second language for these subjects) over the Romanian language (L1) is manifested) or vice versa. This paper aims, in particular, to observe the influences exerted by the Italian language (L2) on the mother tongue (LM) of the mentioned subjects, the main objective of the study being to highlight at what levels of the linguistic system the interference between the two languages is manifested, in order to highlight the dynamics of the Romanian language written and spoken by these Romanian native speakers students, members of the Romanian community in Turin, one of the most numerous communities of foreign residents in Italy.
Keywords: *language contact, contact linguistics, Romance languages in contact, contrastive linguistics, linguistic influences, Romanian language, Italian language.*

În contextul general al plurilingvismului și al multiculturalității ce caracterizează societatea de astăzi, analiza contactelor dintre limbi constituie o temă de interes pentru studiile de lingvistică contrastivă contemporană. Conceptul, pus în circulație încă din a doua jumătate a secolului trecut (Weinreich 1953), a cunoscut diferite dezvoltări și nuanțări în anii următori, cu aplicație la diferite limbi și contexte socio-lingvistice (Van Coetsem, Myers-Scotton, Winford, Chini pentru a aminti doar câteva dintre studiile dedicate temei), constituind un subiect de interes constant pentru lingvistica actuală. În ceea ce privește contactul dintre limbi cu referire la migrația românească, există studii recente care au descris interferențele și modificările apărute în limbajul vehiculat de românii stabiliți în Italia (Merlo, Cohal) sau Spania (Jianu), țări în care imigrația românească a cunoscut cea mai mare pondere în ultimii ani. Tema a fost analizată în treacăt și în alte studii dedicate comunității românești din Italia (Otovescu; Donatiello).

În cadrul unor dezbateri privind raporturile dintre limbă și spațiu, prezenta intervenție propune o descriere succintă a unui fenomen complex care privește societatea multietnică și multiculturală actuală și anume consecințele lingvistice ale

imigrației, cu referire, în special, la imigrația românească în Italia. În acest sens, lucrarea are în vedere analiza comportamentului lingvistic al studenților vorbitori nativi de limba română care urmează cursurile secției de limba română a Universității din Torino[1] ca specializare A sau B sau ca limbă a treia (pentru un an de studiu).

Din discuțiile inițiale purtate cu acești studenți, am putut observa că motivațiile care au stat la baza includerii disciplinei Limba română în programul lor de studii (*în procesul instructiv-educativ cu studenții străini, accentul se deplasează pe abordarea personalizării motivaționale a asimilării limbii române ca limbă străină*, Branişte 2016: 53) se încadrau, în general, între două coordonate: unii doreau să aprofundeze studierea limbii materne vorbite în familie, dar pe care au studiat-o foarte puțin sau chiar deloc la școală, în România (sau, după caz, în Republica Moldova), ei stabilindu-se în Italia încă de pe când frecventau școala elementară sau gimnaziul, alții, care aveau deja un titlu de studiu în țara de origine (diplomă de bacalaureat), doreau continuarea studiilor în Italia, alegând cursurile secției de limba română și în speranța că originea română/basarabeană și cunoașterea limbii române le-ar fi putut înlesni promovarea unui examen universitar în cadrul Departamentului de Limbi și Literaturi Străine și Culturi Moderne. Se cuvine să precizăm, de asemenea, că frecvența la cursuri – atât la cele practice, cât și la cele teoretice – nu este obligatorie, studenților fiindu-le permisă înscrierea la examene chiar și fără să fi frecventat orele de curs. În felul acesta, mulți dintre studenții vorbitori nativi, care au inclus și disciplina Limba română în programul de studii, au susținut proba scrisă (obligatorie) de limba română fără să fi frecventat cursurile practice organizate în cadrul lectoratului, nota obținută la această probă contribuind însă la stabilirea notei finale la disciplina Limba română.

Lucrarea de față propune, așadar, un studiu de caz bazat pe analiza a 24 de probe finale la cursul practic de limba română pentru studenții vorbitori nativi, susținute de aceștia în anii universitari 2013/2014 și 2014/2015. Dintre lucrările analizate, 17 aparțin unor studenți români și 7 unor studenți din Republica Moldova. Probele de examen au cuprins, pe de o parte, exerciții și analize gramaticale, iar, pe de alta, traduceri literare din limba română în limba italiană – scurte fragmente din Ana Blandiana[2] și Matei Vișniec[3] – precum și din limba italiană în limba română – o recenzie a filmului *Poziția copilului* (în regia lui Călin Peter Netzer), preluată de pe un site italian[4], și un fragment din Antonio Tabucchi[5]. Cercetarea întreprinsă urmărește, în special, observarea influențele exercitate de limba italiană (L2) asupra limbii materne (L1) a subiecților menționați (studenți care au frecventat sau nu cursurile) și evidențierea compartimentelor limbii în care se manifestă cu precăderea aceste fenomene de interferență, în scopul de a pune în lumină dinamica limbii române scrise (și vehiculate) de acești tineri, membri ai comunității românești din Torino, una dintre cele mai numeroase comunități de rezidenți străini din Italia.

Pentru a ne face o idee despre amploarea fenomenului migrator românesc și basarabean în Italia din ultimii ani – migrarea din motive sociale sau economice constituind, de altfel, unul dintre factorii care favorizează contactul dintre limbi (cf. Myers-Scotton 32) – este suficient să aruncăm o privire asupra câtorva date statistice. Potrivit Bilanțului demografic național referitor la anul 2014[6], publicat de Institutul Național de Statistică (ISTAT) din Italia, la data de 31 decembrie 2014, în Italia sunt prezente circa 200 de naționalități - dintre care peste 50% (peste 2,6

milioane de persoane) naționalități europene - dintre acestea, comunitatea cea mai numeroasă fiind cea românească (22,6%, 1.131.839 persoane), urmată de cea albaneză (9,8%) și de cea marocană (9,0 %). În ceea ce privește distribuirea geografică a străinilor rezidenți în Italia, același document evidențiază o pondere masivă a acestora în macro-regiunile din nordul și centrul țării, zone în care străinii rezidenți reprezintă peste 10% din populația rezidentă locală, iar raportat la nivel național, peste 25% din numărul de rezidenți străini. Restrângând ulterior aria de interes la nivelul regiunii Piemonte (parte a macro-regiunii de nord-vest), se observă că în această regiune rezidenții români înscrişi în registrele de evidență a populației reprezintă 3,39% din totalul rezidenților și 35,30% din totalul rezidenților străini, în timp ce rezidenții basarabeni reprezintă 0,25% din totalul rezidenților și 2,66% din totalul rezidenților străini. În provincia Torino, rezidenții români reprezintă 5,26% din totalul rezidenților și 46,04% din totalul rezidenților străini, în timp ce rezidenții din Republica Moldova reprezintă 0,34% din totalul rezidenților și 3,55% din totalul rezidenților străini. Considerăm că datele statistice evidențiate reușesc să redea o imagine de ansamblu a unui segment sociolingvistic din care fac parte și studenții ale căror producții scrise au constituit *corpus*-ul de analiză al prezentei lucrări.

Revenind acum la aspecte ce privesc fenomenele de contact dintre limbi, se cuvine să precizăm că, dacă, pe de o parte, înrudirea genealogică a limbilor în contact (în cazul de față, limba româna L1 și limba italiană L2) facilitează inițial procesul de însușire/învățare a L2, pe de altă parte, în etapele succesive, simetriile și divergențele existente între cele două limbi constituie și principala sursă de interferențe lingvistice. Astfel, în textele analizate am putut constata prezența celor două principale categorii de fenomene care vizează contactul interlingvistic, și anume *împrumutul* și *calcul lingvistic* Spre deosebire de împrumut, prin care se înțelege preluarea și introducerea unor cuvinte din limba A (limba donatoare) în limba B (limba receptoare), calcul lingvistic reprezintă „un procedeu de natură esențialmente analogică, care se produce – implicit sau explicit, conștient sau inconștient – atunci când un vorbitor pus în situația de a confrunta două limbi (prin traducere, prin faptul de a fi bilingv etc.) percepe anumite proprietăți ale unor cuvinte și/sau structuri dintr-o limbă A și le transferă în limba B, reproducând modelul din limba A cu mijloace proprii limbii B” (Merlo 241). În timp ce împrumutul presupune inexistența cuvântului în limba B în care intră și la sistemul căreia se adaptează, calcul lexical presupune existența a cel puțin două cuvinte, unul în limba A și unul în limba B, între care se pot stabili analogii care duc la transferul de proprietăți de la unul la celălalt. Altfel spus, prin calchiere se transferă, dintr-o limbă în alta, aspectul fonetic (și grafic), proprietățile morfologice și semantice ale termenului străin care modifică mai mult sau mai puțin sistemul limbii în care acesta intră, în timp ce prin împrumut se transferă cuvântul propriu-zis care, în multe cazuri, pierde total sau parțial trăsăturile fonetice și morfologice pe care le avea în limba de origine, adaptându-se sistemului limbii receptoare, cu eventuale modificări semantice.

În cazul împrumutului, în lucrările de specialitate se face distincția între *împrumuturi adaptate* (parțial sau total) și *neadaptate* la sistemul grafic, fonetic și morfo-fonologic al limbii române. În ceea ce privește cuvintele din a doua categorie, în *corpus*-ul nostru de analiză am putut observa că acestea sunt percepute drept cuvinte italienești, fiind însoțite, uneori, și de o posibilă traducere

în paranteză (*grappa (țuica) din părțile acelea*), celelalte fiind percepute, după caz, drept cuvinte italienești sau românești. Ceea ce se remarcă, pe ansamblu, este numărul redus al împrumuturilor neadaptate, situația prezentându-se diferit în ceea ce privește împrumuturile adaptate parțial sau total. Redăm în cele ce urmează câteva exemple de acest tip: *comitentul !afida artistului/il comitente affidava all'artista*; *!ordinau / ordinavano*; *!îmortalat / immortalato; !defuntul / defunto; !ireprensibilă / irreprensibile*; *!riferiment/ riferimento; !consulent pentru filmul / consulente per il film; finisce con*[7] *!indebolirea / finisce con indebolire; denunzia viciilor* sau *!denunția viciilor /la denuncia dei vizi; !denuncia corupției/la denuncia della corruzione; !dezegalitate socială/ diseguaglianze sociali*; *!muzicistul / il musicista; oraș !vicin / città vicina; !contributul !scenegiaturii / il contributo della sceneggiatura*.

Referitor la fenomenul de calc lingvistic, tradiția lingvistică românească distinge șase tipuri de calc: *lexical*, *gramatical*, *frazeologic*, *lexico-gramatical*, *lexico-frazeologic*, *frazeologico-gramatical* (Bidu Vrânceanu et all. 90-91). *Calcul lexical* poate fi de două tipuri: *calcul de structură morfematică* (procesul calchierii vizează structura morfematică a cuvântului) și *calcul de natură semantică* (prin calchiere se produce o modificare în structura semantică a cuvântului). *Calcul gramatical* poate fi, la rândul său, *morfologic*, *sintactic* sau *mixt* în funcție de aspectele gramaticale implicate în procesul calchierii. Prin calcul morfologic se are în vedere transferul unor proprietăți morfologice proprii unui cuvânt din limba străină (în cazul de față, italiană) asupra unui cuvânt românesc deja existent sau nou creat. Putem vorbi de calcul morfologic atunci când:

- structura morfologică a unui cuvânt existent în limba română a fost modificată după tiparul oferit de limba străină – *calc morfologic structural parțial*. Iată și câteva exemple identificate în *corpus*-ul nostru de analiză: *!continuația / continuazione, !interpretația / l'interpretazione*. Explicația formării acestor două cuvinte poate fi pusă, pe de o parte, pe seama analogiei cu modelul oferit de substantivele deverbale formate cu sufixul rom. *-ație*, de tipul *a afirma* > *afirmație*, acest model presupunând existența în limba română a unor cuvinte precum *!interpretația* (de la *a interpreta*) și *!continuația* (de la *a continua*), iar, pe de alta, pe presiunea exercitată de limba italiană în care există termenii *interpretazione* și *continuazione*.
- a fost creat un cuvânt nou, românesc, prin reproducerea structurii morfologice a cuvântului străin utilizând morfeme românești – *calc morfologic structural total*: nu au fost identificate exemple de acest tip în materialul analizat.
- s-a produs o schimbare a categoriei morfologice sau a paradigmei flexionare a unui cuvânt românesc după modelul din limba de contact – *calc morfologic flexionar* sau *categorial*. Iată un exemplu, în acest sens, constând în schimbarea genului unui substantiv, după corespondentul italian: *!Andele* (in italiană, *le Ande*, substantiv feminin) pentru *munții Anzi/Anzii* (substantiv masculin în limba română) și acordarea adjectivului determinant tot în genul feminin: *!Andele !peruviane*. Se observă aici și o reproducere a paradigmei flexionare a adjectivului, după același model, cuvânt considerat identic și în limba română (și nu *peruvian,-ă, peruvieni, -*

e). Alte exemple: *!cimitirile* pentru *cimitirurile/cimiteri*, *!serele* pentru *serile/le sere*.

Referitor la calcul semantic, acesta are în vedere modificarea sensului unui cuvânt românesc după un model străin (în cazul de faţă, italian). Acest transfer pare să fie motivat de asemănarea formală, căreia îi corespunde uneori, dar nu întotdeauna, şi o asemănare semantică. Iată câteva exemple identificate în materialul analizat: *!sens de umor* sau *sens al umorului/ senso dell'umorismo*; *câteva scrisori de !consemnat* sau *câte o scrisoare care trebuia !consemnată /qualche lettera da consegnare.*

În ceea ce priveşte tipologia calcului lingvistic, s-a propus şi introducerea unor categorii precum *calcul grafic* şi *calcul fonetic* (Merlo 250). În prima categorie se înscriu „erorile" cauzate de influenţa aspectului grafic al limbii A asupra limbii B, scrise şi vehiculate. Cu privire la interferenţele româno-italiene, un exemplu în acest sens ar putea şi reprezentat, de pildă, de ortografierea greşită a verbului *a construi (*în limba italiană *costruire): !costruit.* Alte exemple identificate în cadrul cercetării întreprinse: înlocuirea <s>-lui românesc cu <z> pentru redarea sunetului [z], conform pronunţiei italiene: *!inciziv*, *!umorizm*; redarea sunetului [ts] prin <z>-ul it. în loc de <ţ>-ul rom. : *!preponderanză*. Aceste erori de scriere trădează influenţa specificului grafic al limbii italiene şi se explică prin aplicarea la grafia românească a unor reguli proprii sistemului ortografic italian. Uneori se verifică şi contrariul: grafiei italiene îi sunt aplicate regulile sistemului ortografic românesc ca, de pildă, redarea sunetului italian [ʃ] prin <ş>-ul românesc, în cuvinte precum *!uşire* în loc de *uscire*, sau redarea sunetului [ts] prin <ţ>-ul rom.: *!associaţione* pentru *associazione*.

Reproducem, de asemenea, şi câteve exemple în care se observă calchierea tiparului sintactic al unei structuri specifice limbii italiene: *!opinia care mi-am făcut / l'opinione che mi sono fatta*, *!activitatea ce făcea / l'attività che svolgeva*, în loc de *opinia pe care mi-am făcut-o*, *activitatea pe care o desfăşura* sau *!în diferenţa* + genitiv, după modelul italian *a differenza di*.

La nivel frazeologic, au fost identificate două calchieri după modele oferite de limba italiană: *!nu pentru nimic / non per niente* şi *!cere scuză / si scusa* după modelul italian, care însă nu apare în text, *chiedere scusa*.

Trecerea în revistă a fenomenelor de interferenţă lingvistică observate în lucrările care au constituit *corpus*-ul nostru de analiză ne impune câteva observaţii finale. Studiul de caz propus, deşi limitat la schiţarea câtorva trăsături lingvistice ale unui segment sociolingvistic redus, ne-a permis evidenţierea comportamentului lingvistic al subiecţilor (studenţi români sau basarabeni care urmează cursurile Departamentului de Limbi şi Literaturi Străine şi Culturi Moderne al Universităţii din Torino), în încercarea de a observa în ce măsură este menţinută limba maternă în rândul acestora (de cele mai multe ori fiind vorba de tineri aparţinând celei de-a doua generaţii a imigraţiei româneşti/basarabene în Italia) şi în ce cazuri se manifestă influenţa limbii italiene (L2 pentru subiecţi) asupra limbii române (L1) sau viceversa.

Materialul lingvistic analizat, limitat la examinarea unor producţii scrise, care însă nu exclud ipoteza prezenţei fenomenelor semnalate şi în limba vorbită, a evidenţiat prezenţa unor fenomene de interferenţă lingvistică între română şi italiană, în special de tipul calcului lexical. Ca trăsături generale ale limbii române (L1) în contact cu limba italiană (L2), am remarcat puterea sa de asimilare a

împrumuturilor și de adaptare a acestora la regulile morfo-fonologice proprii, semn al unei „flexibilități structurale [...] și al capacității sale de a reacționa activ la presiunea lingvistică și extralingvistică exercitată de o limbă L2 de mai mare prestigiu" (Cohal 266-267, *trad.n*). Deși în unele cazuri se constată o bună utilizare și conservare a limbii materne, în altele se observă și faptul că limba română vehiculată de unii subiecți nu este impermeabilă la influențele exercitate de limba italiană, ci prezintă, nu de puține ori, evidente caracteristici hibride, de tranziție între două sisteme lingvistice.

Ca eventuale ipoteze explicative pentru fenomenele evidențiate, considerăm că prezența acestora poate fi pusă pe seama mai multor factori: înrudirea structurală a celor două limbi, școlarizarea subiecților cu precădere în Italia, limitarea folosirii limbii române în situațiile de comunicare informală în cadrul familiei și, prin urmare, o insuficientă cunoaștere și stăpânire a registrelor formale, scrise, ale limbii române, presiunea directă a limbii italiene și chiar eventuala lipsă de interes pentru formarea sau păstrarea unei bune competențe lingvistice în comunicarea orală sau scrisă în limba română.

Unele caracteristici ale prezentei analize au fost, firește, condiționate de *corpus*-ul utilizat (lucrări scrise), cu limitele aferente (presiunea examenului, timpul limitat avut la dispoziție etc.). Perspectiva de analiză ni s-a părut, totuși, legitimă ca punct de observare a mecanismelor de interferență lingvistică și, mai ales, ca sursă de informații pentru adoptarea unor strategii didactice eficiente (bazate, cu precădere, pe o abordare de tip contrastiv) în cadrul cursurilor de limba română ca limbă maternă în spațiul sociolingvistic italian.

Note

[1] La universitatea din Torino studierea limbii și literaturii române se bucură de o cunoscută și recunoscută tradiție (cf. Topoliceanu 2019), aici funcționând prima catedră de limba și literatura română din Italia (fondată în 1863) și, totodată, a treia catedră de limba română din afara României (după cele de la Sankt Petersburg și Budapesta). În prezent, catedra de limba română face parte din Departamentul de Limbi și Literaturi Străine și Culturi Moderne al Universității torineze, iar oferta sa formativă cuprinde, pe lângă cursurile și laboratoarele de limbă și literatură română, și cursuri practice de limbă organizate de lectoratul de limba română care funcționează în cadrul catedrei și care organizează anual cursuri distribuite pe trei niveluri - începători, intermediari și avansați/vorbitori nativi - adresate studenților înscriși la cursurile de licență și de masterat. Ca și studenții italieni, vorbitorii nativi (români și basarabeni) pot alege limba română ca specializare A sau B sau ca limbă a treia (pentru un an de studiu). În anii universitari 2013/2014 și 2014/2015, lectoratul a organizat și cursuri practice pentru studenții vorbitori nativi (români sau din Republica Moldova) care au ales limba română, în mare parte, ca limbă a treia.

[2] Ana Blandiana, *Povești fantastice*, București: Humanitas, 2016, p. 304.

[3] Matei Vișniec, *Negustorul de începuturi de roman*, Iași: Polirom, 2014, pp. 9-10.

[4] Textul recenziei poate fi consultat la adresa https://nuovocinemalocatelli.com/2013/06/10/recensione-il-caso-kerenes-il-film-romeno-vincitore-berlinale-madre-matriarca-figlio-bamboccione-e-corruzioni-a-bucarest/.

[5] Antonio Tabucchi, *Viaggi e altri viaggi*, Milano: Feltrinelli, 2010, pp. 64-65

[6] Raportul este disponibil on-line la următoarea adresă: https://www.istat.it/it/files//2015/06/Bilanciodemografico.pdf [accesat la 23 septembrie 2015].

[7] După cum se poate observa, în traducerea românească este reprodusă construcția italiană (*finisce con*). Fenomenul poate fi pus pe seama neatenției, a presiunii examenului, a timpului limitat avut la dispoziție, dar putem presupune, totodată, și că respectiva construcție este percepută de subiect ca fiind românească.

Referințe bibliografice

Chini, Marina (coord.). *Plurilinguismo e immigrazione in Italia. Un'indagine sociolinguistica a Pavia e Torino*, Milano: FrancoAngeli, 2004.

Cohal, Alexandru. *Mutamenti nel romeno di immigrati in Italia*, Milano: FrancoAngeli, 2014.

Donatiello, Davide. Farsi una reputazione. Percorsi di integrazione di immigrati romeni, *f.l.: Carocci editore, 2013.*

Bidu Vrânceanu *et all*. *Dicționar de științe ale limbii*, București: Editura Nemira, 2005.

Branişte, Ludmila, *Rolul dezvoltării competenței comunicative în procesul de predare-învățare-evaluare a limbii române ca limbă străină*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice", Seria „Filologie", „Plurilingvism şi interculturalitate. Textul în context: cuvânt şi imagine", Bacău: Editura Alma Mater, nr. 35, 2016, p. 51-56.

Van Coetsem, Frans. *A General and Unified Theory of the Transmission Process in Language Contact*, Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter, 2000.

Jieanu, Ioana. *Interferențe lingvistice româno-spaniole*. Iași: Editura Lumen, 2012.

Merlo, Roberto. *Interferențe lingvistice italo-române. Studiu de caz*. In: Botoșineanu, L., Dănilă, E., Holban, C., Ichim, O., (coord.), *Români majoritari/Români minoritari: interferențe și coabitări lingvistice, literare și etnologice*. Iași: Alfa, 2007, p. 236-271.

Myers-Scotton, Carol. *Contact Linguistics. Bilingual Encounters and Grammatical Outcomes*. Oxford University Press, 2002.

Otovescu, Adrian. Românii din Italia*, Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 2008.*

Weinreich, Uriel. Languages in Contact: Findings and Problems, *New York: Linguistic Circle of New York, 1953, (reprinted 1968, The Hague, Mouton).*

Winford, Donald. *An Introduction to Contact Linguistics*, f.l.: Blackwell Publishing, 2013.

Topoliceanu, Harieta. *Giovenale Vegezzi-Ruscalla și începuturile românisticii italiene*. In Paul Nanu (ed.), *Studii de limbă și cultură*, Turku: Universitatea din Turku, pp. 181-193 [disponibil și on-line la adresa *http://ficros.eu/wp-content/uploads/2019/10/Studii_limba_cultura_Editie_Centenar.pdf*].

«Anno 2014. Bilancio Demografico Nazionale. Popolazione residente in totale e straniera, natalità, mortalità, migrazioni, stranieri per cittadinanza», 15 giugno 2015 [accesat la 23 septembrie 2015] *https://www.istat.it/it/files//2015/06/Bilanciodemografico.pdf*.

CZU:81'36

ZUM KONSTRUKTIONSGRAMMATISCHEN STATUS DER MEHRWORTEINHEIT ``WIE AUCH IMMER``. EINE KORPUSBASIERTE EMPIRISCHE BESCHREIBUNG

Victor CHISELIOV
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă"

The Construction Grammar, as a relatively new direction in linguistics, claims to take account of all linguistic phenomena as far as possible. The linguistic phenomenon dealt with in this article belongs to so-called ´´multi-word units`` and as such is primarily the object of phraseological research. In this article the author tries to treat such units using the example of the multi-word unit ´´wie auch immer´´ outside of phraseology and namely in the area of Construction Grammar. In order to be able to identify the units treated in the text of the article as constructions in the sense of the Construction Grammar, one has to check to what extent these units correspond to the characteristics of a construction. As is known, the constructions are prototypical form-meaning-pairs the correspond to the principles of non-compositionality and conventionality. In this article the author shows how the phraseological units can be evaluated from the perspective of the Constructions Grammar. A lot of space is given to determine the constructional grammatical meaning, which contains not only the semantic but also the functional-pragmatic aspects. To this end the author makes an empirical observation of how the above-mentioned unit behaves in different contexts, which syntactic functions it can assume, and how the syntactic functions correlate with the semantic aspects. Such an empirical description enables the so- called corpus linguistic analysis.
Keywords: *multi-words units, Construction Grammar, Construction, construction grammatical meaning, form-meaning-pair, corpus linguistic analysis.*

Als das in diesem Beitrag zu behandelnde sprachliche Phänomen wird die Mehrworteinheit (des Weiteren im Text – MWE) *wie auch immer* verkündet. Dies bedeutet aber nicht, dass der Autor in diesem Beitrag ausschließlich den Terminus ``Mehrworteinheit" für die zu analysierende sprachliche Erscheinung gebrauchen wird. Vielmehr liegt es dem Autor daran, den sprachlichen Status dieses Phänomens zu bestimmen. Dabei müssen die möglichen Ansätze analysiert werden, ehe man zum eigentlichen Ziel dieses Beitrags kommt, und nämlich die MWE *´´wie auch immer*" als eine konstruktionsgrammatische (!) Entität zu interpretieren. Der Ausdruck ``Mehrworteinheit" scheint hier angebracht zu sein, weil damit sowohl die zufällige (also: kompositionelle) Abfolge von mehreren Wörtern als auch eine mehr oder weniger verfestigte Wortverbindung bezeichnet werden kann. Die Frage, in wie weit die betreffende Abfolge von betreffenden Wörtern „zufällig" oder „nicht zufällig" ist, ist zum Beispiel anhand der quantitativen korpuslinguistischen Analyse zu beantworten, die uns die Feststellung ermöglicht, wie r e k u r r e n t (also: wiederholend) die betreffende Abfolge im Sprachgebrauch vorkommt. Deshalb wird die in diesem Beitrag vorgenommene empirische Beschreibung des Phänomens ``*wie auch immer*``

durch die Daten aus dem DWDS- Kernkorpus sowie dem DWDS-Zeitkorpus bekräftigt.

MWE ´´wie auch immer´´. Phraseologischer Ansatz

Würde man an die MWE `´*wie auch immer*`` a priori als an eine verfestigte Wortverbindung herangehen, so gehört diese logischerweise vor allem in den Bereich der Phraseologie, wo sie als eine phraseologische Einheit, und nämlich eine Art idiomatischer Ausdruck, betrachtet werden kann. Kathrin Steyer behandelt solche Entitäten, darunter auch die MWE `´*wie auch immer*``, als U s u e l l e W o r t v e r b i n d u n g e n (UWV), die ihrerseits „m u s t e r h a f t“ gebraucht werden. „Musterhafter Gebrauch bedeutet, dass mehrgliedrige Ausdrücke als holistische Entitäten potentiell auch zu eigenständigen Lexikoneinheiten werden,…“ (29). Als solche können sie „…im Lexikon gespeichert, und bei Gebrauch dort abgerufen werden“ (Bußmann 404). Demnach ist `´*wie auch immer*`´, so Steyer, als eine der Repräsentationen des Sprachgebrauchsmusters „*X auch immer*“ zu betrachten, das aus dem Slot X im Vorfeld , der unterschiedlich gefüllt werden kann, und des verfestigten Syntagmas *auch immer* , die in diesem Fall als Basis erscheint, besteht. „Sprachgebrauchsmuster“ (Hein/Bubenhofer 179), „Wortverbindungsmuster“ (Steyer 25) sowie „geprägte komplexe Ausdrucksmuster“ (Feilke 187) sind die üblichen Bezeichnungen für mehrwertige, lexikalisch teilspezifizierte Einheiten, die „feste“ bzw. „fixe“ lexikalische Elemente (= Basis) einerseits (im konkreten Fall ist es das Syntagma *´´auch immer´´*) und andererseits Leerstellen (Slots), in diesem konkreten Fall durch den Platzhalter X vertreten, enthalten. X ist demnach eine „lexikalisch unspezifizierte“ (Steyer 25) und somit eine ersetzbare Größe. Für Steyer ist nicht die Idiomatizität sondern die Gebrauchsrekurrenz das ausschlaggebende Kriterium für den Status von MWE als UWV. Dies „…bedeutet aber keinesfalls, dass UWV keinerlei Gebrauchsbeschränkungen unterliegen. Im Gegenteil: Sie sind in höchstem Maß restringiert, in dem Sinne, dass ihre Kombinatorik aus semantisch-funktionaler Sicht stark eingeschränkt ist und sich usuelle Mehrwortkonstrukte gerade dadurch von regulären Bildungen abheben.“ (*ibidem: 30*)

Um zu illustrieren, wie der Slot X im Sprachgebrauchsmuster *´´X auch immer´´* gefüllt werden kann und welchen Restriktionen die Kombinatorik von X und der Basis „*auch immer*“ unterliegt, werden hier mit Hilfe der Ersatzprobe verschiedene Repräsentationen des Sprachgebrauchsmusters *´´X auch immer*`` ermittelt; dabei zeigen die in Klammern angegebenen Zahlen, wie häufig die betreffenden Repräsentationen in beiden DWDS-Kernkorpora (KK) und im DWDS-Zeitkorpus (ZK) vorkommen. Die betreffenden Repräsentationen werden hier durch die aus den Korpora stammenden Beispielsätze veranschaulicht:

wie *auch immer*: (KK – 331) (ZK – 2574)

(1) Doch ein Spiel der Nationalelf löst den Fussballalltag auf, **wie auch immer** der Gegner heißt, egal in welcher Stadt. (Die Zeit, 15.11.2014, Nr. 47)

was *auch immer*: (KK – 284) (ZK – 2096)

(2) **Was auch immer** passierte, Lucile spitzte die Lippen und zog die Brauen hoch. (Walser, Martin. Ein springender Brunnen, 1998, S. 309)

wer *auch immer*: (KK – 81) (ZK – 772)

(3) **Wer auch immer** Christian M. war, wer immer er sein wollte: Wahrscheinlich ist er längst ein anderer. (Die Zeit, 05.01.2018, Nr.01)

***wo** auch immer*: (KK – 52) (ZK – 555)

(4) Es war ein letzter, wie so oft hilfloser Versuch, sich zu positionieren – **wo auch immer**. (Die Zeit, 18.10.2017, online)

***warum** auch immer*: (KK – 10) (ZK – 182)

(5) Und er steht auch nicht auf einem Felsen, sondern auf einem Tisch, **warum auch immer**. (Die Zeit, 02.11.2017, online)

***wohin** auch immer*: (KK – 11) (ZK – 92)

(6) Ich kann mit meinem Motorrad über endlose Landstraßen fahren, nach Hamburg, nach Berlin, **wohin auch immer** ich möchte. (Die Zeit, 11.12.2017, Nr. 42)

***wann** auch immer*: (KK – 8) (ZK – 73)

(7) „**Wann auch immer** Ihr Name fällt, wird man sich an das Böse erinnern, das Sie getan haben“, sagte er. (Die Zeit, 25.06.2015, online)

***woher** auch immer*: (KK -5) (ZK – 66)

(8) **Woher auch immer** sie kommen, verantwortlich gemacht für Erfolg oder Scheitern wird am Ende die Schule. (Die Zeit, 04.01.2018, Nr. 52)

Die oben angeführten Belege und die statistischen Daten zeugen eindeutig sowohl von der recht hohen Produktivität des Sprachgebrauchsmusters „*X auch immer*“ als auch von den durch die Ersatzprobe ermittelten kombinatorischen Einschränkungen innerhalb dieser Mehrworteinheit. Hier handelt es sich eigentlich um die möglichen lexikalischen Füller, welche die Leerstelle X besetzen können. Wie aus Beispielsätzen sowie korpusbasierten Daten ersichtlich, sind es lediglich nur Interrogativpronomen *´´wie´´, was´´, ´´ wer“, warum´´* usw. Des Weiteren wird im Beitrag nur die MWE *´´**wie** auch immer´´* analysiert, weil diese die höchste Frequenzrate in allen Korpora aufweist und ausreichend Material für die Beobachtung und empirische Beschreibung liefert.

MWE *´´wie auch immer´´*. Konstruktionsgrammatischer Ansatz

Kathrin Steyer erläutert in ihrer Studie unter anderem auch den Standpunkt darüber, in welcher Beziehung zueinander das Konzept der UWV einerseits, und die **Konstruktionsgrammatik** (eng. *Construction Grammar* – des Weiteren im Text C&G) andererseits, stehen. Dafür, dass die UWV in das konstruktionsgrammatische Konzept hineinpassen, spricht die Erkenntnis, „…dass Wortverbindungen in der Regel abstraktere, primär funktional restringierte M u s t e r oder S c h e m a t a zugrunde liegen.“ (37). Dies ist auch am Beispiel der in diesem Beitrag behandelten MWE *´´wie auch immer´´* ersichtlich, die als eine der Repräsentationen des prototypischen Musters *´´X auch immer*“ erscheint.

Außer Musterhaftigkeit des behandelten Phänomens gibt es auch andere Faktoren, die die konstruktionsgrammatische Herangehensweise an solche MWE rechtfertigen. Aus der phraseologischen Perspektive handelt es sich in diesem Fall um i d i o m a t i s c h e Ausdrücke, deren Gesamtbedeutung nicht aus der Summe der lexikalischen Bedeutungen ihrer Konstituenten erschließbar ist. Und gerade „…konstruktionsgrammatische Ansätze sind unter anderem aus der Bestrebung heraus entstanden, idiomatische Ausdrücke in die Sprachbeschreibung und in die Modellierung des sprachlichen Wissens zu integrieren.“ (Stathi 149). Idiomatische Ausdrücke werden entsprechend dieser Betrachtungsweise als p r o t o t y p i s c h e Konstruktionen aufgefasst, die ihrerseits „…als p h r a s a l e E i n h e i t e n, deren Form nicht nach den Regeln der Syntax und/oder deren Bedeutung nicht kompositional ermittelt werden können.“ (*ibidem)* definiert werden. Dies entspricht

in Großem und Ganzem der klassischen Vorstellung von der Konstruktion durch die *Berkeley Construction Grammar* (Fillmore, 1988: 501; Kay/Fillmore, 1999: 7)

Ziel des vorliegenden Ansatzes ist es, anhand der MWE ´´*wie auch immer*`` einige wesentliche Grundsätze der C&G zu diskutieren und diese an konkreten Korpusdaten zu testen. Dabei müssen ausdrücklich zwei zentrale Dichotomien: a) **Lexikon versus Grammatik** und b) **Semantik versus Pragmatik** zur Sprache kommen.

Es sei zu **a)** unterstrichen, dass dabei die strickte Unterscheidung zwischen Lexikon und Grammatik (im Gegensatz zu Steyer) in diesem Beitrag abgelehnt wird, denn es handelt sich hier trotz der Unterschiede, die die lexikalischen und die syntaktischen Mehrwortkonstrukte aufweisen, um K o n s t r u k t i o n e n als *konventionelle Einheiten von Form und Bedeutung*.

Zu **b**) wird unter Auswertung von den aus den Korpora gewonnenen Daten der Versuch unternommen, die *konstruktionsgrammatische Bedeutung* des im Beitrag behandelten Phänomens zu erschließen. Dabei müssen alle Befunde auf die Korrelation von deren semantischen und funktionalen (= pragmatischen) Aspekten überprüft werden. Es sei an dieser Stelle bemerkt, dass die Ergebnisse der linguistischen Analyse der Korpusbelege vor dem Hintergrund der eigenen subjektiven Interpretation zu bewerten sind.

MWE ´´wie auch immer´´ als nicht kompositionelles Form-Bedeutungspaar

Die Konstruktionen betrachtet man bekanntlich als eine Einheit aus der Form und Bedeutung im Sinne des Saussur´schen Sprachzeichens: „Each construction will be a form-meaning pair (F, M), where F is a set of conditions on syntactic and phonological form and M is a set of conditions on meaning and use". (Lakoff 467). Die MWE ´´*wie auch immer´´* entspricht vollkommen diesem für die C&G wohl wichtigsten Grundsatz. Außerdem entspricht diese MWE auch dem Prinzip der Nicht-Kompositionalität, das besagt, dass die Konstruktionen formal nicht von anderen Strukturen ableitbar sind, und dass ihre Gesamtbedeutung sich nicht aus der Summe der Bedeutungen ihrer Konstituenten ergibt. Daher kann die Gesamtbedeutung „… als symbolischer Inhalt einer sprachlichen Struktur aufgefasst werden". (Langacker 367).

Die MWE ´´*wie auch immer´´* weist eine recht stabile Form auf, die durch das Schema „PRON**wie** + **auch immer**" dargestellt werden kann. Gerade in dieser Abfolge kommt sie in den meisten Belegen des Zeitkorpus (2574) und des Kernkorpus (331) vor. Gelegentlich kann dieses Schema durch die Einbettung von einem Adjektiv oder Adverb modifiziert werden. In diesem Fall würde das Schema etwa so aussehen: „**wie** ADJ/ADV **auch immer**".

(9) **Wie** modern **auch immer** ein Medium sein mag, ändert es doch nichts an der in Jahrtausenden geprägten Funktionsweise unseres Gehirns. (*Handbuch der Konnektoren, S. 1217*)

Zur Bedeutung der MWE ´´wie auch immer´´ aus konstruktionsgrammatischer Sicht

Der konstruktionsgrammatischen Bedeutung der MWE ´´wie auch immer´´ darf in diesem Beitrag mehr Platz eingeräumt werden, denn „Konstruktionsgrammatiken sind im Kern Bedeutungstheorien. Die Rekonstruktion einer Konstruktion aus dem Sprachgebrauch basiert also nicht auf der

Beschreibung formaler Merkmale, sondern geht vielmehr von der Annahme an spezifische sprachliche Formen gebundener Bedeutungen aus.“ (Lasch/Ziem 1). Die Erschließung konstruktionsgrammatischer Bedeutung wird auch dadurch verkompliziert, dass außer den lexikalisch-semantischen auch ihre funktional-pragmatischen Aspekte berücksichtigt werden müssen..

In Bezug auf die Struktur der lexikalischen Bedeutung des Sprachgebrauchsmusters *´´PRONwie + auch immer´´*, das abhängig von der konkreten syntaktischen Funktion durch einen weiteren Slot im Nachfeld (Y) erweitert werden kann (siehe: unten), lässt sich folgendes sagen: Als D e n o t a t bzw. Träger der denotativen Bedeutung erscheint hier eindeutig die fixe Komponente dieser MWE, also *´´auch immer´´*, während die K o n n o t a t i o n e n durch die ersetzbaren Füller der Slots im deren Vor- und Nachfeld – in unserem Fall sind es das Interrogativpronomen *´´wie´´* und ´´Y´´ - vertreten sind. Des Weiteren wird gezeigt, wie die lexikalische Komponente der konstruktionsgrammatischen Bedeutung von *´´wie auch immer´´* in konkreten syntaktischen Bedingungen zum Vorschein kommt.

Satzwertiger Gebrauch von ´´wie auch immer´´

Anhand der unten angeführten Beispielsätze wird gezeigt, in welchen Korrelationsbeziehungen semantisch-pragmatische und funktional - syntaktische Konstituenten der konstruktionsgrammatischen Bedeutung von MWE *``wie auch immer´´* zueinander stehen.

Am häufigsten fungiert *´´wie auch immer´´* im Rahmen eines Satzgefüges als K o n n e k t o r (737 Treffer von 2574 im Zeit-Korpus), und zwar als Subjunktor, der einen N e b e n s a t z einleitet. Dabei kann der mit *´´wie auch immer´´* eingeleitete Nebensatz in Bezug auf den Hauptsatz nach- oder vorgestellt sowie auch in den Hauptsatz eingebettet werden, z.B.:

(10) Und nach Jahren der großkoalitionären Stagnation gelobte er ´´die Veränderung´´, **wie auch immer** die aussehen mag. (Die Zeit, 16.10.2017, online)

(11) **Wie auch immer** man einen Weihnachtsbaum mit Davidstern nennt, er kam mir sehr stimmig vor. (Zeit Magazin, 14.12.2017, Nr. 52)

(12) Indem Brüssel sich aus dem Katalonienkonflikt heraushält und die Regierungen der großen EU-Staaten dazu schweigen, will man sicherstellen, dass die wirtschaftlichen Folgen der Auseinandersetzung, **wie auch immer** sie ausgeht, auf der Iberischen Halbinsel verbleiben. (Die Zeit, 15.10.2017, Nr. 42)

Wenn es insbesondere um eingebettete Nebensätze geht, so weisen sie recht oft die elliptische Form auf:

(13) „Randale – **wie auch immer** und durch wen auch immer {sie ausgelöst sein mag} - schadet beiden Vereinen und ihren Anhängern“, hieß es in dem Schreiben. (Die Zeit, 09.11.2012, Nr. 45)

In den Beispielsätzen (10), (11), (12) und (13) wird vor allem der funktionale Aspekt der konstruktionsgrammatischen Bedeutung von *´´wie auch immer´´* hervorgehoben, und nämlich der des Subjunktors. Die semantisch-pragmatische Komponente besagt ihrerseits folgendes: *Der im Nebensatz ausgedrückte Sachverhalt ist dem Sprecher entweder unbekannt oder scheint ihm nicht relevant zu sein. Er will ihn trotzdem nicht unkommentiert lassen, verzichtet jedoch auf eine nähere Explikation oder Bewertung.*

Der Konnektor *´´wie auch immer´´* ist in diesen Sätzen satzgliedwertig, hat die syntaktische Funktion eines mehrgliedrigen Adverbs und kann semantisch mit *´**egal** (wie)´*; ***egal*** (*auf welche Weise*)´; **egal** (*mit welchen Mitteln*)´ etc. umschrieben werden.

Eine zweithäufigste Verwendungsweise von *´´wie auch immer´´* ist die des Teilsatzes im Rahmen einer Satzverbindung. Dabei tritt *´´wie auch immer´´* ausschließlich in elliptischer Form (581 Treffer im Zeit- Korpus) auf, z.B.:

(14) **Aber wie auch immer**: Mir ist ein Konkurrent vom Kaliber Dortmund sympathischer als viele andere, die in der Vergangenheit an uns gekratzt haben. (Die Zeit, 24.09.2015, online)

(15) **„Wie auch immer** – wir müssen diese Reform machen“! (Die Zeit, 30.05.2013, online)

In den Sätzen (14) (15) drückt *´´wie auch immer´´* einen Sachverhalt aus, der sich auf das vorher Gesagte bezieht. Durch *´´wie auch immer´´* bewertet der Sprecher das vorher Gesagte als etwas zweitrangiges, denn das Wichtigste wird durch den Folgesachverhalt ausgedrückt. ´´**Wie auch immer**´´ lässt sich in diesen Sätzen durch das syntaktische Synonym in Form eines vollwertigen Satzes - „***wie dem auch sei***“ - ersetzen.

Satzgliedwertiger Gebrauch von ´´wie auch immer´´

Die dritthäufigste Verwendungsweise von *´´wie auch immer´´* ist die satzgliedwertige, und nämlich die des erweiterten A t t r i b u t s (insgesamt 584 Vorkommen im Zeit-Korpus). In diesem Fall hat die MWE *´´wie auch immer´´* einen zusätzlichen Slot (Y) im Nachfeld (PRONwie +auch immer Y), der in absoluter Überzahl durch Partizipien (vor allem durch Partizip Perfekt) gefüllt werden kann. *´´Wie auch immer``* in Verbindung mit einem attributiv gebrauchten Partizip kommt in 555 aller Fälle vor, darunter in 334 Fällen in Kombination mit dem attributiv gebrauchten Partizip „geartet-“, z.B.:

(16) In einer **wie auch immer** *zusammengesetzten* neuen Bundesregierung wird auch die FDP den Menschen ihr Recht auf saubere Luft nicht verweigern können. (Die Zeit, 29.09.2017, online)

(17) Wer auch immer der Nachfolger von Heiko Maas wird, könnte sich auf das Gutachten berufen, um ein **wie auch immer** *geartetes* Algorithmusgesetz vorzuschlagen (Die Zeit, 14.10.2017, online).

Sehr selten - es wurden also nur 3 Treffer von 555 Vorkommen im Zeit-Korpus festgestellt - wird der Slot Y durch Partizip Präsens gefüllt, z.B.:

(18) Eine **wie auch immer noch** *auszuhandelnde* diplomatische Lösung des Krieges wird in Genf von Russland mitbestimmt. (Die Zeit, 15.03.2016, online)

In 29 aller Realisierungen des attributiven Gebrauchs des Sprachgebrauchsmusters PRONwie + auch immer Y wird der Slot Y mit einem Adjektiv gefüllt, z.B.:

(19) Von Rückkehr in eine – **wie auch immer** *ferne* – Heimat konnte kaum die Rede sein. (Die Zeit, 12.10.2006, Nr. 42)

Es ei betont, dass auch beim attributiven satzgliedwertigen Gebrauch von *´´wie auch immer´´* das Denotat der lexikalischen Komponente der konstruktionsgrammatischen Bedeutung - ´**egal´ (***wie***) -** unverändert bleibt**,** während die Konnotation bzw. Nuancierung der Bedeutung durch attributiv gebrauchte Partizipien im Nachfeld - *geartet-/definiert-/beschaffen-´* usw. - erfolgt.

Neben ihrer Verwendungsweise als erweitertes Attribut sei hier noch die Funktion der MWE ´´*wie auch immer*“ als A d v e r b i a l bzw. U m s t a n d s e r g ä n z u n g (Es wurden dafür insgesamt 106 Treffer im Zeit-Korpus festgestellt) erwähnt. Der Gebrauch von ´´*wie auch immer´´* in dieser Funktion verursacht manchmal weitere semantische Nuancierungen, weil in den meisten Fällen nicht nur Kotext (=nähere Umgebung von ´´auch immer´´, also Slotsfüller), sondern auch der konkrete Kontext berücksichtigt werden muss. Lassen wir diese Beobachtung durch konkrete Beispielsätze, versehen mit eigenen Kommentaren, belegen:

- „*egal auf welche Weise; koste es, was es wolle*“

(20) „Wir werden Mubarak stürzen – **wie auch immer**“, skandieren sie. (Die Zeit, 03.02.2011, Nr. 6)

(´´wie auch immer´´ im Satz (20) weist darauf hin, dass die Demonstranten bereit wären, ihr Endziel egal auf welchem Wege und um jeden Preis zu erreichen)

- *„auf irgendwelche Art und Weise“*

(21) „Ich habe zu keinem Zeitpunkt **wie auch immer** für das Ministerium für Staatssicherheit der DDR gearbeitet“, schrieb Mahler in einer persönlichen Erklärung. (Die Zeit, 05.08.2011, online)

(Der Sprecher im Satz (21) behauptet, weder als offizieller Mitarbeiter noch als Spitzel oder in irgendeiner einer anderen Art und Weise für das Ministerium für Staatssicherheit der DDR gearbeitet zu haben)

- „*stets und auf irgendwelche Art und Weise*“

(22) An Tragödien hat sie, **wie auch immer**, Anteil. (Die Zeit, 22.02.2001, Nr. 9)

(im Satz (22) behauptet man, dass die konkrete Person stets auf irgendwelche Art und Weise beteiligt war)

- *„auf unterschiedliche Art und Weise“*

(23) Strafrecht und Strafprozeßordnung mögen **wie auch immer** beschaffen sein: … (Die Zeit, 20.09.1968)

(Die Aussage im Satz (23) weist auf die Möglichkeit verschiedener Interpretationen in Bezug auf das Strafrecht hin. Der Doppelpunkt am Satzende signalisiert davon, dass des Weiteren die Konkretisierung dieser Aussage folgt.)

Zusammenfassung

Der in diesem Beitrag vorgenommener Versuch einer empirischen Beschreibung der MWE „*wie auch immer*“ sollte die a priori-Annahme bestätigen, dass dieses Phänomen nicht nur im Rahmen phraseologischer Forschungen sondern auch aus der konstruktionsgrammatischen Perspektive behandelt werden könnte. Denn „Die Konstruktionsgrammatik liefert mit dem Begriff der Konstruktion einen brauchbaren Zugang zur Beschreibung von Idiomen.“ (Stathi 161). Die vorliegende Studie hat anhand der empirischen Beschreibung der Mehrworteinheit „*wie auch immer*“ gezeigt, dass das behandelte Phänomen hinsichtlich dessen formalen und semantischen Kompositionalität als K o n s t r u k t i o n identifiziert werden kann.

Darüber hinaus wird im Beitrag argumentiert, dass eine der Grundannahmen der C&G, und nämlich die Idee eines Lexikon-Grammatik-Kontinuums, auch anhand der Erschließung der Konstruktionsbedeutung von ´´*wie auch immer´´* ihre Bestätigung findet, denn die lexikalisch-semantische Komponente, als eine der Konstituenten der konstruktionsgrammatischen Bedeutung , in ihrem Ausdruck

in einem sehr hohen Maße auf die syntaktische Funktion der behandelten Entität abgestimmt ist.

Die im Beitrag behandelte MWE *´´wie auch immer´´* weist alle wichtigsten Merkmale einer Konstruktion auf:

Erstens: Dieser MWE liegt ein Muster bzw. Schema zugrunde (PRONwie +auch immer), das je nach der syntaktischen Funktion durch einen zusätzlichen Slot im Nachfeld – PRON X +auch immer Y - erweitert werden kann.

Zweitens: Die Konstruktion *´´wie auch immer´´* ist demnach eine der Realisierungen des abstrakteren prototypischen Musters „X auch immer“, die die von der Formseite her eine recht stabile Struktur aufweist, die ihrerseits an eine bestimmte Grundbedeutung (´**egal wie**´) gebunden ist. Diese Grundbedeutung bzw. das Denotat bleibt in unterschiedlichen Ko- und Kontexten im Wesentlichen erhalten und weist nur unter bestimmten syntaktischen Bedingungen eine leichte Nuancierung auf. Das trinäre Syntagma „*wie auch immer*“ bildet ein F o r m – B e d e u t u n g s p a a r und erfüllt somit eine der wichtigsten Voraussetzungen für eine Konstruktion.

Drittens: Die MWE *´´wie auch immer´´* erhebt den Anspruch, eine Konstruktion genannt zu werden, auch wegen ihrer höchsten Gebrauchsfrequenz von allen möglichen Realisierungen des prototypischen Sprachgebrauchsmusters, was durch die Daten aus dem DWDS- Korpus („Die ZEIT 1945 – 2018“) bestätigt wird. Sie entspricht somit dem weiteren wichtigen Prinzip der C&G – dem der K o n v e n t i o n a l i t ä t.

Literaturverzeichnis

Bußmann, Hadumod. Lexikon der Sprachwissenschaft., 4.durchges. und bibliogr. erg. Aufl., Stuttgart, 2008, S. 404.

Feilke, Helmuth. Sprache als soziale Gestalt. Ausdruck, Prägung und die Ordnung der sprachlichen Typik., Frankfurt a.M., 1996, S. 187.

Fillmore, C.J.; P.Kay; M.C. O´Connor. Regularity and Idiomaticity in Grammatical Constructions: The Case of ´Let Alone´, Language 64/3, 1988, pp. 501-538.

Hein, Kathrin; Noah Bubenhofer. Korpuslinguistik konstruktionsgrammatisch. Diskursspezifische n-Gramme zwischen statistischer Signifukanz und semantisch-pragmatischem Mehrwert. In: A.Lasch/Ziem,A. (Hgg.) Konstruktionsgrammatik IV: Konstruktionen als soziale Konventionen und kognitive Routinen., Staufenburg Verlag GmbH, Tübingen, 2015, S. 179.

Kay, P.; C.J. Fillmore. Grammatical Construktions and Linguistic Generalizations: the ´What´s X doing Y?´ Construction, Language, 75, 1999, pp.3-33.

Lasch, A.; A. Ziem**.** Aktuelle Fragen und Forschungstendenzen der Konstruktionsgrammatik. In: Lasch, A./A.Ziem (Hgg.) Konstruktionsgrammatik III: Aktuelle Fragen und Lösungsansätze., Stauffenburg Verlag, Tübingen, 2011, S.1.

Stathi, Katerina**.** Idiome in der Konstruktionsgrammatik: im Spannungsfeld zwischen Lexikon und Grammatik. In: Lasch, A./A.Ziem (Hgg.) Konstruktionsgrammatik III: Aktuelle Fragen und Lösungsansätze., Stauffenburg Verlag, Tübingen, 2011, S. 149.

Stefanowitsch, A. Konstruktionsgrammatik und Grammatiktheorie. In: , Lasch, A./A. Ziem (Hgg.) Konstruktionsgrammatik III: Aktuelle Fragen und Lösungsansätze., Stauffenburg Verlag, Tübingen, 2011, S. 16-17.

Stefanowitsch, A. Vorwort . In: Konstruktionsgrammatik II**.** Von der Konstruktion zur Grammatik. Stefanowitsch, A, Fischer, K. (Hgg) , Stauffenburg Verlag Brigitte Narr GmbH, Tübingen, 2008.

Steyer, Kathrin. Usuelle Wortverbindungen. Zentrale Muster des Sprachgebrauchs aus korpuslinguistischer Sicht. In: Studien zur deutschen Sprache., Bd. 65., hrsg. von A. Deppermann, S. Engelberg, A. Wöllstein., Narr Verlag, Tübingen, 2013.

CZU:81‘25

IL FENOMENO DEL *CHILD LANGUAGE BROKERING*

Lucia UNTILĂ
Università Iulm di Milano,
Mediatrice linguistico culturale, traduttrice

Millions of people leave their countries of origin every year, because of economic, political and social factors in order to find better living conditions for themselves and their families in another country. In Italy the migratory flows are constantly growing, the need to increase the presence of linguistic mediators in public services such as schools, courts, hospitals is not met. This is why immigrants and foreigners are increasingly resorting to non-professional mediators. When they have to access various social services for various needs, they are often forced to end up using a person from their own language community who fluently speaks the language of the host country, and usually the people who speak more fluently are children and teenagers.
Translation between parents and children gives rise to a phenomenon called *Child Language Brokering* which is described as the activity of linguistic and cultural mediation by children and adolescents within families or immigrant communities. In this article the CLB will be analyzed, starting from a general vision that focuses on the early studies and the consequences, both social and emotional, on children-linguistic mediators. The Italian context will be deepened, based on testimonies originating from a personal professional activity of linguistic and cultural mediator of Russian and Romanian languages.
The CLB is a particular facet of mediation by non-professionals and has conflicting opinions. The aim of this research is to be able to provide a general picture which in first instance could explain what is this so little known phenomenon and then help to adopt a position towards it. "Is CLB beneficial or non beneficial for child *language brokers*?" is the question synthesizing this research.
Key words: *immigrants, mediators services, language community, translation, Child Language Brokering (CLB), transazione interculturale , linguistic and cultural mediator.*

L’espressione “Child Language Broker” è stata coniata nel 1995 da Tse e poi riutilizzata in seguito nel 1998 da Hall e Sham per indicare i bambini, nati in famiglie immigrate, che traducono e interpretano per i loro genitori o membri della loro comunità linguistica che non hanno imparato o non parlano fluentemente la lingua del loro paese ospitante. Il fenomeno, che nasce nel momento in cui questi bambini traducono e interpretano, di conseguenza, prende il nome di “Child Language Brokering”. Il loro compito va oltre una semplice traduzione, è difatti una vera e propria transazione interculturale. Questi bambini si assumono la responsabilità di far capire ai membri della loro famiglia come funziona la cultura e la società del paese che li accoglie inquanto i bambini imparano la lingua prima dei genitori, grazie alla scuola e a fattori neurologici. Inoltre, bambini sono più propensi ad entrare in contatto con la nuova cultura e ad adattarsi ad essa più velocemente dei membri adulti della loro famiglia.

Il termine *language broker* enfatizza la loro posizione di intermediari, sia a livello linguistico che culturale, tra le due parti coinvolte. Infatti, i bambini, se necessario, andranno oltre alla traduzione parola per parola, aggiungendo

spiegazioni e chiarimenti per far sì che le due parti capiscano il messaggio. Al fine di evitare fraintendimenti invece, ometteranno parti che possono risultare offensive nelle rispettive culture. Altri termini utilizzati per indicare i bambini language broker sono *culture broker*, usato da Jones e Trickett nel 2005 e *para-phraser* utilizzato nello studio di Orellana nel 2003. (Ceccoli: 72).

Questo fenomeno è sempre più diffuso. Viviamo in un mondo globalizzato dove i flussi migratori tra stati e continenti sono in continua crescita aumentando così la necessità di mediatori linguistici in servizi pubblici quali scuole, tribunali, ospedali ecc. I governi di molti paesi faticano a fronteggiare questa necessità rendendo sempre più diffuso l'utilizzo del *Child Language Brokering*, oramai diventato parte della vita quotidiana di molte famiglie immigrate. In paesi come l'Italia, i flussi sì sono iniziati nel 1970 ma hanno raggiunto numeri consistenti soltanto nei primi anni 2000. Nonostante questo, il paese ha ancora molte lacune nel settore dei servizi linguistici offerti agli immigrati portando i non professionisti (come i *bambini language brokers*) a tradurre (Antonini:3).

Un ambiente, dove il *Child Language Brokering* è molto diffuso è la scuola. Capita spesso che il bambino *language broker* traduca per un nuovo arrivato proveniente dalla sua stessa comunità linguistica nel periodo in cui il neoarrivato bambino sta imparando la nuova lingua.

Studi sul Child Language Brokering

Il *Child Language brokering* (CLB) è sempre stato presente nella vita dell'uomo, pur essendo un argomento marginale studiato soltanto in anni più recenti. Uno dei primi studi su questo tema fu quello di Brian Harris che nel 1977 pubblicò un articolo sostenendo che l'abilità di tradurre e interpretare non era esclusiva dei mediatori, interpreti e traduttori professionisti (persone formate a svolgere questo compito), ma era bensì un vero e proprio talento naturale e per questo affermò che lo studio empirico della traduzione dovesse essere basato sullo studio di come i bambini bilingui sono in grado di tradurre senza una formazione specifica (Harris 1980). Molti studiosi non si trovarono d'accordo con le sue affermazioni in quanto implicavano che se si è bilingui si è anche dei bravi interpreti e traduttori. Questo studio servì però a richiamare l'attenzione di molti ricercatori sul fenomeno. Dopo gli anni 90 questo fenomeno è stato analizzato attraverso ricerche con approcci metodologici differenti. Gli studiosi iniziarono a concentrarsi sugli effetti del CLB sullo sviluppo educativo e psicologico dei bambini *language brokers* analizzando lo stress che i bambini provano quando si trovano in situazioni dove di solito hanno il controllo gli adulti ma che, con la dinamica del CLB, pongono il controllo nelle mani dei bambini. Gli studiosi cercarono quindi di capire se questo fenomeno era un'esperienza piacevole per il bambino o era vista solo come un peso o causa di stress. Un altro focus importante fu analizzare il riscontro emotivo del bambino una volta trovatosi in una situazione da cui di solito sarebbe stato protetto, ad esempio mediando per i suoi genitori in caso di sfratto o di problemi lavorativi focalizzandosi su come queste situazioni potessero cambiare le dinamiche famigliari. La ricerca più approfondita su questo tema fu quella di Rober S. Weisskirk chiamata "*Child language brokers* in immigrant families: An overview on family dynamics" che richiama l'attenzione sull'impatto positivo o negativo nella relazione bambino-genitore nel CLB. Si cercò inoltre di analizzare anche l'effetto del *Child Language Brokering* sulla cultura del bambino, guardando il suo atteggiamento nei confronti della lingua e della cultura nativa rispetto a quelle del

paese ospitante, notando un grado maggiore di apertura verso di esse rispetto agli adulti della famiglia. Uno studio esaustivo che analizza attraverso una prospettiva ecologica sia le altre ricerche sul fenomeno che il punto di vista culturale di esso fu quello di Edison J. Trickett, Sandra Sorani e Dina Birman "Towards an ecology of the culture broker role: Past work and future decisions". Questo studio si focalizza sullo sviluppo del bambino e l'impatto del CLB sul funzionamento della sua famiglia, sulla sua vita scolastica e sulle relazioni con coetanei provenienti sia dal nuovo paese che della stessa comunità linguistica; questa ricerca ha il fine di affermare la necessità di implementare i servizi linguistici a disposizione delle famiglie immigrate. Un altro metodo di approccio allo studio del CLB fu quello di analizzare le testimonianze di adulti che in passato, durante l'infanzia e l'adolescenza, hanno tradotto per i loro genitori, focalizzandosi soprattutto sullo sviluppo della loro identità. Essi, infatti, pur essendo in un nuovo paese, restano molto attaccati alla loro cultura e alla lingua del passato in quanto utilizzata per comunicare con i genitori. Questi studi hanno però dimostrato che questo legame forte può creare problemi dal punto di vista identitario ponendoli costantemente nel mezzo di due culture. (Antonini: 5).

Child Language Brokering in Italia

L'Italia, come già detto in precedenza, è stata soggetta a flussi migratori di massa a partire dalla seconda metà degli anni '70. Soltanto negli anni '90 però, l'aumento del numero di stranieri diventò così esponenziale da avere un impatto nella vita dei suoi cittadini. Grazie alla sua crescita economica e contemporaneamente all'inizio del calo demografico, l'Italia diventò un paese di accoglienza per molte famiglie straniere in cerca di lavoro e di una vita migliore.

Il primo gennaio 2020 i residenti stranieri nel paese rappresentavano l'8,8% della popolazione italiana (5,306,548 persone) (Ceccoli: 71). L'arrivo di immigrati in Italia ha però messo in difficoltà il settore dei servizi linguistici forniti agli stranieri rendendo la presenza di un mediatore linguistico l'eccezione e non la regola. Il fenomeno del CLB è diventato così molto diffuso, ed essenziale, nel territorio italiano.

Il progetto In MedIO PUER(I)

Sorprendentemente in contrasto con quanto appena affermato, per molti anni non venne prestata attenzione al CLB da parte delle istituzioni accademiche o governative italiane, pur essendo un fattore della vita quotidiana di molti residenti stranieri. Nel 2007, grazie a un finanziamento strategico dell'Università di Bologna, nacque il progetto In MedIO PUER(I) che può essere definito come il primo vero studio approfondito e su larga scala del fenomeno del *Child Language Brokering* in Italia. Questa ricerca si svolge in Emilia Romagna, regione campione (la quarta regione come numero di immigrati nel paese ma quella con il numero maggiore di minori stranieri nelle scuole elementari e medie). Lo studio ha come missione spiegare l'impatto emozionale e relazionale del CLB sullo sviluppo dei bambini, cercando di comprendere il loro punto di vista in qualità di *language brokers.*

Data la mancanza di precedenti studi in Italia, la maggior parte del progetto consiste nella rilevazione di dati tramite le testimonianze di ex-CLB, solitamente adolescenti bilingui che in alcune circostanze traducono e mediano ancora per i

propri genitori. I metodi di raccolta delle informazioni utilizzati nel progetto In MedIO PUER(I) sono molteplici, mischiando quelli più diffusi nelle ricerche svolte all'estero al fine di investigare i diversi aspetti del fenomeno. Gli strumenti solitamente utilizzati nelle ricerche sul CLB per la raccolta dati (sempre al di fuori dell'Italia) sono: questionari e interviste, racconti e estratti di diari, osservazioni di partecipanti e simulazioni. Questo progetto, a differenza di molti altri svolti all'estero, non analizza una sola etnia ma bensì molteplici gruppi di immigrati presenti nel territorio italiano analizzando in modo completo le diverse pratiche di CLB utilizzate. Data la vastità di dati raccolti dal In MedIO PUER(I) e l'impossibilità di analizzarlo nel suo insieme, le prossime pagine si focalizzeranno principalmente sul progetto pilota. (Bucaria & Rossato: 240).

Il progetto pilota del In MedIo PUER(I) project mira ad analizzare dati qualitativi sulla pratica del *Child Language Brokering* in Italia, al fine di ottenere testimonianze su determinati aspetti di esso. In particolare, i lati del CLB che vengono analizzati sono:

- Descrizioni dettagliate dei partecipanti, delle situazioni e del contesto dove avviene il CLB;
- L'impatto del CLB sulla vita e lo sviluppo dei bambini *language brokers* e delle loro famiglie;
- Riscontri sia positivi che negativi verso il CLB di ex-brokers ;
- Potenziali strategie utilizzate dai bambini *language brokers* per mediare per le loro famiglie (*ibidem*).

Una peculiarità del progetto pilota sono i metodi utilizzati per raccogliere le informazioni. Infatti, non avendo precedenti in Italia, i ricercatori dovevano ancora capire quale fosse il metodo migliore da usare in queste specifiche circostanze, ovvero come ricavare i dati al meglio lavorando con bambini e adolescenti delle scuole medie e elementari.

Alla fine, optarono per l'utilizzo di tre strumenti: interviste individuali approfondite e semi strutturate, gruppi di discussione e questionari. Durante le interviste individuali era presente un solo ricercatore che aveva delle domande di base da seguire ma che poteva modificare il suo programma focalizzandosi sui fattori che avevano avuto un riscontro maggiore da parte del bambino/adolescente interrogato. Il ricercatore in questo caso poteva anche aggiungere temi che secondo lui erano pertinenti e utili per la ricerca. Nel caso dei gruppi di discussione, gruppi composti da poche persone, invece i ricercatori presenti erano due. Lo scopo di questo metodo era di far interagire *i bambini language brokers* così che essi potessero raccontare le loro esperienze liberamente, con il minor intervento possibile da parte dei ricercatori, in un ambiente protetto dove tutti i presenti avevano provato emozioni simili e si erano trovati nelle stesse situazioni. I questionari utilizzati erano composti da 71 domande, alcune aperte e alcune a crocette, e venivano dati ai partecipanti dei gruppi di discussione o delle interviste una volta finite quest'ultime per tracciare al meglio le loro risposte. Tutti i colloqui e i gruppi di discussione sono stati registrati e trascritti, le identità dei partecipanti sono rimaste anonime (ibidem).

Questi metodi di raccolta dati avevano tre principali gruppi di domande che si dividevano in: domande per raccogliere informazioni personali dei partecipanti dello studio (es. il contesto sociodemografico nella quale sono cresciuti, quanti anni hanno vissuto in Italia, quanti fratelli o sorelle hanno, il lavoro dei loro

genitori..), domande sui contesti e sulle situazioni dove hanno praticato il CLB (i luoghi, le condizioni, le ragioni per la quale era necessario il loro intervento come mediatori..) e infine domande sul loro atteggiamento e su specifiche esperienze personali, con tanto di racconti di casi dove il CLB era stato un'esperienza positiva ma anche in casi in cui era stato un'esperienza negativa (ibidem).

I partecipanti alle interviste del progetto pilota erano studenti delle scuole superiori o dell'università, che erano stati contattati direttamente dai ricercatori o si erano offerti volontari dopo aver preso conoscenza dello scopo della ricerca. I partecipanti ai gruppi di discussione erano invece studenti di una scuola superiore professionale del Veneto che è stata scelta come scuola campione per il suo alto numero di studenti immigrati. I ricercatori hanno infatti pensato che questa scuola potesse rispecchiare al meglio la situazione del CLB in Italia e nello specifico, scegliendo una scuola professionale, volevano sottolineare la tendenza dei giovani immigrati a scartare scuole superiori come i licei, solitamente considerati da loro come "troppo difficile". Questa scelta era influenzata soprattutto dalle sollecitazioni dei loro genitori a scegliere qualcosa che possa assicurarli un lavoro una volta terminati i 5 anni, senza aver bisogno del conseguimento di una laurea.

I partecipanti delle interviste e gli studenti dei gruppi di discussione ebbero atteggiamenti diversi verso il progetto e il processo di raccolta dati. I secondi in particolare erano poco propensi a raccontare dettagliatamente le loro esperienze come mediatori, in alcuni casi erano quasi riluttanti e ostili a rispondere alle domande o a fornire aneddoti ed esperienze personali. I ricercatori credono che la principale causa di questa ostilità fosse il contesto informale (la scuola) dove si svolgevano i gruppi di discussione, ma influivano anche la giovane età dei partecipanti e il loro livello di conoscenza dell'italiano. Non aiutava il fatto che i ricercatori fossero persone esterne che gli studenti non conoscevano, rendendo così più difficile confidarsi con loro.

Gli studiosi, durante il processo di raccolta dei dati, osservarono anche che gli ex-CLB si approcciavano in modo diverso a questo tema rispetto agli studenti che mediavano ancora per i loro genitori. I primi riuscivano a distanziarsi da un punto di vista emozionale e ad aprirsi di più offrendo una prospettiva più matura e articolata, mentre i secondi restavano più riservati e chiusi. Questa osservazione era già stata fatta in precedenza in uno studio di Orellana nel 2009 ma per la prima volta era stata ritrovata nel contesto italiano (ibidem).

Child Languge Brokering dal punto di vista di un mediatore linguistico culturale

Originaria dalla Moldavia, mi trasferii in Italia nel 2002. Approfittando della mia formazione linguistica e filologica nel paese d'origine, dopo un percorso di equipollenza, mi sono inserita ne'll'ambito della mediazione culturale abbastanza veloce. In quegli anni i flussi migratori erano in aumento e il governo italiano a fatica riusciva a fronteggiare la necessità, da parte dei nuovi residenti stranieri, di servizi linguistici. Per questo motivo nacque una nuova iniziativa: corsi di formazione per mediatori linguistici culturali, ai quali partecipavano madrelingua stranieri con lauree nell'ambito pedagogico. I corsi duravano dalle 600 alle 900 ore e i partecipanti provenivano principalmente da paesi dell'Europa dell'Est (Romania, Bulgaria, Polonia, Ungheria, Albania, Moldavia, Ucraina). Ho partecipato alla formazione dei mediatori linguistici come docente nel corso

"Mediatore culturale dei Paesi dell'Est", nelle seguenti materie: "Lingue e culture dei paesi dell'Europa dell'Est", "Etnologie e culture dei paesi dell'Est", "Storia delle religioni dei paesi dell'Est europeo".

In quel contesto dovevo presentare la società dei paesi dell'Europa orientale dal punto di vista socioculturale, analizzando non solo la lingua ma anche il sistema scolastico, la religione, il sistema sanitario, il sistema giuridico ecc. Seguendo in aula le lezioni di altri docenti sulle realtà della società di accoglienza - il sistema amministrativo e giuridico, cultura, religione, le leggi sull'immigrazione in Italia e tanto altro, ho avuto anche l'oportunita di approfondire le proprie conoscenze. Negli anni successivi lavorai in molti ambienti differenti quali comuni, ospedali, carceri (dal 2007 al 2012), centri d'accoglienza e ovviamente nelle scuole, il mio ambiente preferito. Oltre il lavoro di mediatore culturale, interprete e traduttore, continuo insegnare in diverse Università che si occupano della formazione di mediatori linguistici culturali.

Vorrei sottolineare l'importanza della preparazione del mediatore dal punto di vista culturale. Il mediatore culturale è un professionista bilingue che deve avere una conoscenza approfondita della lingua, della cultura e del contesto socio-politico sia del paese in cui vive che del paese di origine delle persone straniere che segue, per favorire l'interazione e il dialogo tra individui e gruppi di lingue e culture diverse. Il mediatore interculturale funge da interprete tra insegnanti e allievi immigrati, tra personale medico-sanitario e immigrati o rifugiati, tra impiegati pubblici e richiedenti asilo.

Qual è il ruolo del mediatore a scuola?

Quando un bambino straniero arriva per la prima volta nella scuola italiana, l'accoglienza del nuovo studente e della sua famiglia viene fatta dal mediatore stesso. Il dirigente scolastico, previo l'assenso formale della famiglia autorizza il mediatore a svolgere i suoi compititi. Nel dettaglio, i compiti possibili da affidare ad un mediatore sono di:

- accompagnare o accogliere i neo – arrivati
- esercitare un'azione di tutoring nei confronti dell'alunno affidatogli, sostenere psicologicamente il bambino nella prima fase di inserimento, orientarlo nei dialoghi e negli spostamenti all'interno della scuola
- interpretare, tradurre e spiegare i curricula scolastici svolti nei Paesi d'origine, facilitare la comprensione dei programmi didattici del P.O.F. della scuola italiana da parte degli studenti immigrati e delle loro famiglie, facilitare la comprensione dei linguaggi disciplinari
- stabilire delle relazioni tra scuola e famiglia, favorendo il dialogo e i rapporti, da un punto di vista linguistico-culturale, fra le famiglie degli studenti immigrati e i docenti, interpretare e tradurre avvisi, messaggi, documenti
- valorizzare la lingua e la cultura d'origine, rilevare le competenze e raccogliere la storia personale e scolastica degli alunni immigrati, o informare gli insegnanti e fornire loro un adeguato supporto per quanto riguarda l'accoglienza e l'inserimento di studenti provenienti da culture "altre", rinforzare la conoscenza della lingua di origine (L1)
- collaborare all'insegnamento dell'italiano (L2), collaborare con progetti di educazione interculturale.

Compito del mediatore è anche quello di mettere in relazione le famiglie degli studenti immigrati con i docenti ed in generale con l'istituzione scuola, con

l'obiettivo di rendere i genitori consapevoli e partecipi al processo educativo dei propri figli. Saranno così facilitati il dialogo e i rapporti fra le diverse componenti, spesso molto difficili a causa della reciproca non comprensione linguistica. L'attività di relazione con le famiglie non potrà essere considerata secondaria o marginale, ma sarà curata in modo particolare, attesa l'importanza che essa riveste ai fini anche dell'incontro fra culture. Avrà quindi bisogno di un monte ore congruo all'interno della programmazione educativo/didattica.

Comprendere e collaborare a risolvere i conflitti tra scuola e famiglia, tra norme e regole differenti, credo, a volte è molto difficile. Infatti, molti genitori stranieri, soprattutto quelli provenienti dell'est anche nel caso in cui parlino fluentemente la lingua italiana, hanno difficoltà a comprendere le dinamiche del sistema scolastico italiano, perché differente rispetto a quello a cui loro sono abituati. I genitori hanno spesso aspettative molto alte per i figli e non capiscono i voti bassi o le difficoltà che il bambino ha nell'approcciarsi alla nuova lingua. Questi genitori sono abituati ad un carico di lavoro pomeridiano da svolgere a casa molto sostanzioso che nella scuola italiana, pur avendo compiti da fare ogni giorno, il bambino non ha (soprattutto alle elementari). Per questo i genitori sono spesso frustrati; credono che i loro figli non stiano studiando abbastanza. Il mediatore ha il compito di spiegare tutte le dinamiche della scuola, ad esempio il fatto che il bambino non può andar via durante l'intervallo, che i genitori possono parlare con l'insegnante solo dopo aver preso un appuntamento e deve spiegare come funzionano le valutazioni e i giudizi alla fine del quadrimestre. Senza una spiegazione effettuata da una persona di cui le famiglie si fidano, le relazioni tra scuola e famiglia diventerebbero dei veri e propri conflitti causati da fraintendimenti nella comunicazione tra le parti interessate. Parlando del CLB, vorrei sottolineare il pericolo che ha una traduzione fatta dal bambino in una situazione dove è necessaria la presenza di un intermediario, ad esempio durante la consegna delle pagelle. Senza la presenza del mediatore la famiglia non è in grado di capire molte cose soprattutto i giudizi degli insegnanti, ma anche tutto il discorso sul comportamento, relazione studente insegnante perché lo studente che è presente alla consegna delle pagelle non dira tutto quello che sente sul suo conto al genitore. Mi è capitato ad assistere ai colloqui del genere quando il bambino per non essere rimproverato non traduceva alla madre tutto quello che diceva la maestra, ascoltava e alla madre riferiva che tutto era bene.

Durante la mia esperienza, mi sono capitati dei casi quando per mancanza di comunicazione, la famiglia ha deciso di riportare lo studente nel paese nativo pensando che le sue difficoltà a scuola fossero troppo grandi per essere colmate. Succede spesso alle scuole medie e anche alle scuole superiori. Questo ovviamente non è corretto, ma è bensì soltanto un problema del periodo di transizione iniziale dove i voti non dovrebbero essere ritenuti particolarmente indicativi della situazione dello studente.

Child Language Brokering nella vita quotidiana

Credo, che il CLB sia necessario per una famiglia di immigrati in Italia al giorno d'oggi. I bambini, quando aiutano un genitore in difficoltà, si sentono importanti e ciò li rende più maturi. Il bambino grazie a questa dinamica assume delle responsabilità e ciò, solitamente, fa sì che i bambini *language broker* diventino autonomi più velocemente di bambini della stessa età che non traducono

per i genitori. In generale, i bambini di famiglie immigrate diventino indipendenti prima di quelle di famiglie che non vivono in paesi stranieri, per vari fattori differenti. Questa è stata la mia esperienza anche con mio figlio nonostante il fatto che non ha mai dovuto farmi da *language broker*. Arrivato in Italia all'età di nove anni, in breve tempo era diventato autonomo.

In molti casi il CLB è positivo sia per la famiglia che per il minore, e si può anzi considerare un vantaggio per il secondo che acquisisce qualità quali la capacità di sapersi adattare e sapere come comportarsi in maniera adeguata in molti ambienti diversi. Da un altro punto di vista però il CLB può diventare danneggiante se utilizzato in contesti sbagliati. Un esempio è il caso in cui un figlio maschio traduce per la madre dal ginecologo (sarebbe sbagliato anche nel caso di una figlia femmina di un'età non idonea). Questa situazione provocherebbe solo imbarazzo e disagio nel bambino, oltre che costringerlo a tradurre in un settore (quello medico) nel quale il lessico deve essere preciso. In casi come questo è necessaria la presenza di un adulto e non di un bambino. Il mediatore linguistico culturale in questi casi è cruciale e non può essere sostituito da un famigliare.

In generale, ritengo che il CLB sia necessario in alcuni casi, quando il mediatore non può essere presente. Ma nel momento in cui si ha la possibilità di usufruire di un servizio linguistico che toglie il peso di tradurre ad un bambino, la famiglia di migranti dovrebbe approfittarne. Se il CLB viene invece usato in situazioni sbagliate ciò, oltre a creare fraintendimenti e conflitti, danneggia i giovani *language broker* e li penalizza. Concluderei, parlando del CLB, che in alcuni casi puo essere utile, ma questi devono essere solo casi di emergenza, casi sporadici. Bisogna sempre rispettare i limiti del CLB, ponderare il suo uso con lungimiranza, bisogna sapere quando diventa troppo per il bambino, riflettere sulla presenza dei fattori etici contrastanti ed idoneità.

Personalmente credo che il *Child Language Brokering* può essere a volte un meccanismo necessario per far sì che famiglie immigrate possano relazionarsi con la comunità del paese ospitante. Nel momento in cui un genitore si trova in difficoltà, il bambino, se è in grado di aiutare, sarà il primo ad offrirsi e a non rifiutare la posizione di mediatore. Le dinamiche che si formano tra bambino e famiglia sono sì particolari (c'è un rapporto di dipendenza da parte del genitore anormale rispetto a quello di altre famiglie), ma ciò non implica che siano negative. Il CLB diventa sbagliato se usato in contesti inopportuni o abusato. Durante visite mediche, nel corso di conversazioni con la polizia, durante una lezione, il bambino non dovrebbe mai svolgere la funzione di *language broker*. Tralasciando le ragioni linguistiche (lessico difficile e specifico), il bambino non dovrebbe trovarsi in quelle situazioni in quanto tale. Un rischio del CLB è quello di dimenticare la vera età del *language broker*, inserendolo all'interno di contesti dai quali solitamente sarebbe protetto. Si finisce per trattare il bambino come un adulto rischiando di avere un impatto emotivo negativo da parte sua.

Attraverso questo articolo sono state analizzate i metodi di ricerca più opportuni in questo campo, mostrando come attraverso i racconti delle esperienze personali e le varie testimonianze si può scoprire a fondo questo fenomeno e trarre conclusioni concrete. I bambini *language broker* sono importanti e possono essere vitali in situazioni particolari e sopratutto di emergenza, ma non potranno e non dovranno mai sostituire la figura del mediatore linguistico culturale.

Bibliografia

Antonini, Rachele. *The study of child language brokering: Past, current and emerging research*, in: "Mediazioni. Rivista online di studi interdisciplinari su lingue e culture" 10 (2010), pp.1-23. Disponibile online all'URL <http://www.mediazioni.sitlec.unibo.it/>
Antonini, Rachele. "Unseen forms of interpreting: Child language brokering" in: Italy", *Cultus.* The journal of intercultural mediation and communication, 8 (2015), pp.96-112. Disponibile online all'URL <http://www.cultusjournal.com/ >
Bucaria, Chiara & Rossato Linda. "Former child language brokers: preliminary observations on practice, attitudes and relartional aspects", *Mediazioni*. Rivista online di studi interdisciplinari su lingue e culture"10
(2010), pp.239-268. Disponibile online all'URL <http://www.mediazioni.sitlec.unibo.it/>
Ceccoli, Federica. "Child language brokering: la percezione degli studenti di origine straniera e dei rispettivi insegnati", Carmel Mary Coonan, *La didattica delle lingue nel nuovo millennio*, Edizioni Ca' Foscari, Venezia, 2017, pp.71-80. Disponibile online all'URL <https://edizionicafoscari.unive.it/>
Cline, Tony, Crafter Sarah & Prokopiou Evangelina, "Child language brokering in schools: a discussion of selected findings from a survey of teachers and ex-students", *Educational and Child Psychology,* 31 (2014), pp.1-20. Disponibile online all'URL <https://www.nuffieldfoundation.org/>
Garcia-Sanchez Inmaculada, "Children as Interacactional Brokers of Care", *Annual Reviews of Antropology*, 47 (2018), pp.167-184. Disponibile online all'URL <https://www.annualreviews.org/>
Katz, Vikki. "Children as brokers of their Immigrant Families' Health-care Connections", *Social Problems*, 61 (2014), pp.194-215. Disponibile online all'URL <https://www.jstor.org/>
Lopez, Belem. "Incorporating language brokering experiences into bilingualism research: An examination of informal traslation practices", *Language and Linguistic compass*, 14 (2020), pp.1-19. Disponibile online all'URL <https://onlinelibrary.wiley.com/>
Martinez Krissia, Orellana Marjorie Faultich, Murillo Marco & Rodriguez Micheal. "Health Insurance, from a Child Language Broker's Perspective",*International Migration*, 55 (2017), pp.32-43. Disponibile online all'URL <https://onlinelibrary.wiley.com/>
Orellana Marjorie Faultich, Dorner Lisa & Pulido Lucila. Accessing Assets: Immigrant Youth's Work as Family Translators or "Para-Pherasers*", Social Problems*, 50 (2003), pp.505-524. Disponibile online all'URL <https://academic.oup.com/>
Pugliese, R. (2017), "Tradurre per la compagna di banco", CORRA L., *Educazione linguistica in classi multietniche*, Roma, Aracne, pp.85-116.
Disponibile online all'URL < https://www.academia.edu/>
Rayney Vanessa, Flores-Lamb Valerie, Gjorgieva Eva & Speed Emily. "Language brokering and psychological adjustment in emerging adulthood: exploring cultural values as moderators", *Journal of Multilingual and Multilingual Development*, 41 (2020), pp.2-16. Disponibile online all'URL
<https://www.tandfonline.com/>

CZU: 82

L1 READING: FACTORS THAT IMPACT LEARNING OUTCOMES

Oana-Maria FRANȚESCU
„Al. I. Cuza" Univesrity of Iași

The paper aims to look into a number of didactic aspects involved in the process of training the reading skill. The reference to the Romanian curriculum for primary and middle school L1 is meant to highlight some difficulties in teaching reading and the expected outcomes under the circumstances. It is not the purpose of this paper to discuss any aspect of the international literacy tests applied in the past years in Romanian schools, but the obvious relationship between literacy testing and the fallacy of the "Language and Communication" formula currently used in primary and secondary schools compels some scrutiny of the way the reading skill is perceived as an educational asset. The paper aims to look into the quality of the texts and the tasks associated with them because there is a direct relationship between these and the learner's level of reading. It looks beyond the comfortable and conventional blame traditionally placed on the students for not achieving the desired level of competences due to, again - conventionally, a suspected failure to read a pre-established list of literary texts. The focus is placed rather on the educational system's duties to ensure the adequate quality and quantity of text and teaching approach, which means that a shift in the level of awareness of the many aspects involved in training the reading skill will not involve an even longer mandatory reading list for the learners, but will significantly improve their level of literacy.
Keywords: *reading, functional literacy, curriculum, decoding, teaching.*

It would have been possible in the Romanian Principalities at the beginning of the nineteenth century to live without being able to read and write. Many aspects of daily life could be catered to without reading the newspapers or business contracts. Provided one did not walk in trouble's way and was a keen observer of the local ecclesiastical agenda,reading is generally considered to have been an optional skill in many households and businesses back in the day. This perception is, of course, questionable if put in an accurate context. Housewives, servants and unskilled workers may have been confined to a place and work that did not require reading, but it does not follow that they did not actually need any reading whatsoever. First of all, reading as well as writing could be provided by somebody else upon request, and even as a paid service. Someone at the church, city hall, port, post-office, local shop, local school or local authorities could read or write a document on behalf of someone illiterate. There is enough historical evidence that written texts circulated widely in all walks of life: birth records, house-keeping documents, stock records, decisions of the court or local authorities, public orders, dowry lists, wills, donation papers and so on. Then, the definition of reading must be considered so as to include all types of texts, for example non-linear and multimodal (i.e., combinations of conventional texts and other codes such as images etc.). People who could not read books or contracts were in fact used to reading other codes that their work depended on. A house-keeper could manage to keep track of the calendar and the habitual household activities by means of signs

carved on the door post. There were many other alternative coherent sign systems that informed various jobs apart from trading operations, and anyone would have been able to distinguish between a regular prayer book from the Bible by the signs on the cover even if few people would have been able to actually read either (in any language).

The preoccupation for readingand literacy grew with industrialization, political and military conflicts, and with a generally increasing awareness that literacy entails social and economic progress. Nowadays autonomous living is inconceivable for illiterate people as personal and collective rights depend on being able to read written information and act accordingly. Reading is so indispensible of late that computer literacy (a life skill in its own right) depends on it. Twenty-first century jobs and private life will no longer exist outside reading no matter the social or economic status. This does not mean that all jobs will require the same level of literacy (for the purposes of this paper we will limit the discussion about literacy to only its reading component). Although 80 percent of the world population can read nowadays (Grabe xiii), their reading levels vary widely from being just able to understand a written text in their first language (L1) to being able to process information from more than one text to reading a multi-modal text (text plus image) and most of these levels are justified by societal and professional needs. In other words, if we refer to the Common European Framework of Reference description of language levels, the existence of various degrees of reading literacy necessary nowadays in the general population means that, even at professional standards, it is not expected that each and every person has a C2 reading level in their first language. Still, there are a few didactic factors that influence the attainment of that minimal level of reading that is considered acceptable, and teachers of languages (whether L1 or L2) should be aware of them; in fact, teachers of all subjects should indeed, especially in those subjects that involve some amount of reading.

In Romania, the curriculum for Romanian taught as L1 does not define levels aligned with the Common European Framework of Reference. The one for other languages taught as L2 does indicate the level of language for all the education cycles and gives guidelines for each of the four skills (listening, speaking, reading and writing) for each level. But for Romanian the curriculum is conceived as a separate teaching approach within the same curricular area called “Language and Communication” which includes the study of both L1 and any L2. Thus, the study of L1 Romanian is designed as combining language and literature in the same curriculum and in the same class syllabus, which does not happen for L2. Reading is approached as the realm of Romanian literature rather than Romanian language. As a result, if we compare the way reading is taught in L1 and L2 we notice a significant limitation in scope and efficacy in the way L1 reading is taught. The disappointing consequence is that, between L1 and L2, a learner will have different reading experiences and practices – and their outcomes in what concerns the reading success favour the L2 reading due to a wider field of variables and reading subskills considered in L2 teaching (where the curriculum is aligned to the CEFR).

To begin with, the purpose influences the style of reading, the speed and the strategy. As far as L1 is concerned, research has indicated a limited reading speed range between 138 and 600 words per minute (Just & Carpenter 335-350). A low speed however does not necessarily indicate a poor reader. A poor reader might

expectedly have a low level of comprehension, but a good reader may read slowly in order to be able to memorize what he is reading (Carver 5-6). The fastest style is scanning, but this does not automatically imply this speed as 600 words per minute as, in fact, scanning means skipping many words with the intention of only focusing on the relevant items (numbers, certain pre-defined words or phrases), not reading all of them. Thus, we read to learn, to find out information, to extract information for subsequent use, to get the main idea of a text or, conversely, to give a more or less elaborate idea about a text (quoting, comparing, summarizing etc.).

Then, reading depends on our background of information (called 'schemata'). If you have ever watched a young learner trying to read and had enough patience to listen to the child's explanations not for what makes reading hard but for what makes it easy, you will learn that having previous memories about a piece of text makes it easier to read. It is not about the way letters and words are formed, but about chunks of them reoccurring with a pattern of meaning. Thus, without necessarily relying on images printed on the same page as the text (even though pictures do contribute in the process of anticipation), the reader's brain treats the text as if it were a ready-made image, it accommodates the general visual shape of the word or phrase in what teacher trainer Penny Ur calls a "sense context" (Ur 139). Ur challenges the view that the reading process means an incremental increase in decoding first letters and then words and bigger chunks of text. Her perspective explains why it is possible to be able to read some text and still stumble upon blank spots on a page not because of difficulties in decoding the graphic component (the shape of letters), but because of the unfamiliar puzzle piece that a chunk might represent in the larger sense context. The more such pieces we accumulate in our memory and the more frequently we return to them (keeping them in the zone of active memory as opposed to passive memory), the easier reading becomes, and this explains some readers' ability to read very fast. Students who have had recent experience of intense study (large amounts of reading for exams, for example) tend to be *very fast* readers of the texts in the *same area* of interest (using comparable terminology on similar topics etc.). If they stop reading for a year and then start again, their speed will be lower, and the same result will appear in the situation of changing the area or topic of interest. Also, high speeds (above 300 words per minute) are difficult to maintain for long at one time (Field 243).

Related to the above factor, the previous knowledge about a topic influences the speed with which the reader also makes the connections with other familiar information. In his book *Psycholinguistics*, John Fieldshows how reading speed can be measured in a lab (Field 235-236). With the help of equipment that can track a reader's eye-movement, it is possible to measure the amount of time a reader spends looking at one word and, consequently, to spot unskilled readers. The pattern of gazing over a text shows that skilled readers follow the word sequence whereas unskilled readers tend to move back and forth through the text. Also, for both skilled and unskilled readers, the spot in the text marked by a longer gaze indicates an instance of an unexpected occurrence of a word (the time needed to make the connections with the surrounding context) due to its form (combination with prefixes and suffixes) and co-locating neighbours. Similarly, we can conclude that a fast (and smooth) read suggests that the encountered words have been recognized in the context due to previous experience.

The quantityand qualityof a text are crucial in training reading styles. There seems to be an understanding in teaching reading that, at low levels, learners should only be given short texts to read and with only the words they know. This is true to some extent: reading starts from decoding letters and then words so, if a learner only knows a few words then that is what he can read. However, readers benefit from larger chunks of text that are coherent and contain unknown words. They need to rely on the syntactic organization of a text in order to explore units and clusters of meaning. It is easier to infer meaning from an entire noun phrase than from just the head noun of that phrase taken in isolation. So a bigger amount of text yields more satisfaction in reading than a small disconnected text.

Apart from that, different operations can be done with different sizes of text. Memorizing involves slow reading with frequent pauses and paying close attention to detail – to each and every word. It is compatible with small amounts of text – in fact it would be difficult to maintain this effort for a long text at one time. But gist reading cannot be done at sentence level only, it relies on more complex organizational structures, at least the paragraph. Scanning is the highest of the reading styles and it requires a large text where the scannable items are far apart. Reading tasks therefore need to reflect a correspondence between the reading style and the text size. In order to verify the general understanding of the content we can suggest "receptive reading which presupposes linear, sequential and integral study of the text with some variations in speed and attention to different elements of the text, with clarifications and careful observation of some *key sequences*, or explicative reading which consists in reading some fragments accompanied by explaining and formulating the main ideas" (Branişte 2013: 425).

The quality of the text is given by a number of aspects: authenticity, grammatical complexity, lexical characteristics, function, purpose, discourse features, organization and presentation. In L1, authenticity is not a special issue in organizing reading activities because even at low levels of reading learners already have a rich background of oral reception to ensure recognition of similar lexical, grammatical and discourse features in a written text. But all the other aspects have an incremental evolution from one language level to another. Certainly, the qualitative inadequacy of texts can hinder a learner's progress in reading.

The way the national L1Romanian Curriculum is designed for primary and middle school where Romanian is a common core subject with an average of four hours per week, reading is taught mainly via a pre-defined corpus of literary texts. The corpus includes a selection of short stories, poems and plays considered representative for children's literature for reasons of age relevance and for their educational value (historical themes). Doubtlessly, the texts are authentic. All the texts studied in class (for intensive reading) are written by Romanian authors. Some of the books recommended for supplementary (extensive) reading are Romanian translations from universal literature for children (Mark Twain, Karl May, J. F. Cooper etc.)

The problem with the in-class recommended reading is the quality of the texts. The Romanian corpus for primary and middle school includes authors who wrote in the nineteenth or early twentieth century. Many didactic issues arise from the historical stage the Romanian language was in at that time. Apart from the grammatical complexity of the text, the lexical items and discourse features represent an important divergence from the contemporary language in which

learners communicate in real life, and the lack of relevance of the proposed language increases the difficulty in activating the necessary schemata. Then there is the lack of variety in the choice of reading texts: all of them are literary and linear. If in L2 reading relies mainly on non-literary texts and includes non-linear and intermodal texts as well (cartooned stories, mapped stories etc.), in L1 reading is limited to literature and conventional text. The disadvantage in the latter case is two-fold: first, literary language should not be the first lexical choice but it should come much later along with other types of figurative meaning (so developmental reading is considerably affected), and the variety of function and purpose is extremely diminished (which is counterproductive in real life communication).

Finally, the reading task is arguably the decisive aspect in teaching reading. If texts can be tampered with to suit the learner's level of language, the task is the device that forms a habit or a reading style. Going from the same idea that we read for a purpose, the reading tasks should reflect a variety of purposes. There are many ways to get and take meaning from a text, and they range from low order- to high order thinking skills: from summarizing, practical execution and rendering exact and explicit information as a result of reading a text to processing information, reconstitution, analysis, inference, comparison, and hypothesizing, reading involves a wide variety of operations and even participation of other skills. Thus, reading can be supported by writing (text completion, research, annotating, note-taking, highlighting etc.), listening (either total or partial listening to a text in the process of problem-solving, analysis or comparison) or speaking – which is "the main desiderata of the language learning process" – Branişte 2016, 53 – (guided discussion partially or totally supported by a text).

The common pattern on textbook for L1 Romanian will include a very limited range of reading tasks: comprehension questions, extracting details, explaining a word or a figure of style, summarizing, giving a title. Very many other tasks do not feature and, as a result, very many reading habits are not formed in L1. It may appear odd, but it is a reality that Romanian learners acquire more reading operations in L2 than in L1 despite the difference in the level proposed by the curriculum. If there is a gap of roughly 4 years between the time when learners begin to read in L1 and the one they begin in L2 (if L2 begins in primary school then the gap is smaller), the difference between their reading abilities in L1 and L2 is reversed – at the end of middle school, learners acquire more reading habits and operations (on a wider variety of texts) in L2 than in L1.

As a conclusion, a change in the L1 curriculum for Romanian should be profound. While the current L1 Romanian curriculum does ensure a certain degree of basic literacy, it certainly is not sufficient for an adequate level of functional literacy, and this is not the fault of literature. Adequate reading texts and reading tasks should not banish (all) literary texts from the reading list of primary and lower secondary learners. But even with a poor choice of text it is still possible to work on comprehension, fluency, and relevant operations for real life.

References

Branişte, Ludmila. *Communicational approach in teaching Romanian as a foreign language in Romanian higher education system*, in "The Proceedings of the European

Integration – between Tradition and Modernity Congress", Editura Universităţii „Petru Maior", Volume Number 5, ed.: Iulian Boldea, Târgu Mureş: "Arhipelag XXI Press", 2013, p. 424-430.
Carver, R., "Reading for one second, one minute, or one year from the perspective of rauding theory", *Scientific Studies of Reading*, 1/1997, 3-43.
Branişte, Ludmila. *Rolul dezvoltării competenţei comunicative în procesul de predare-învăţare-evaluare a limbii române ca limbă străină*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice", Seria „Filologie", „Plurilingvism şi interculturalitate. Textul în context: cuvânt şi imagine", Bacău: Alma Mater, nr. 35, 2016, p. 51-56.
Field, John, *Psycholinguistics*, Routledge, 2005.
Grabe, William, and Fredricka L. Stoller. *Teaching and Researching Reading*, Routledge, 2011.
Hedgcock, John S., Dana R. Ferris. *Teaching Readers of English. Students, Texts and Contexts*, Routledge, 2009.
Just, Marcel A., Patricia Carpenter. *A Theory of Reading: From Eye Fixations to Comprehension*, *Psychological Review*, Vol. 87 No.4 (329-354), 1980.
Ur, Penny. *A Course in Language Teaching*, Cambridge University Press, 2009.

EVENIMENTE, RECENZII ȘI AVIZURI

EVENTS, REVIEWS AND OPINIONS

CZU: 82

IMAGOLOGIA LITERARĂ: DE LA CADRUL SISTEMICO-STRUCTURANT LA CONCEPTE OPERAȚIONALE

Elena PRUS
Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Lucrarea de doctorat în filologie a Elisavetei Iovu cu tema „Imagologia literară: școli, direcții, metode" (Program de doctorat 622.03.Teoria literaturii; Conducător: Aliona GRATI, dr. hab., conf. univ.) ține de domeniul teoriei literaturii, afirmat în RM, dar la care puțini se raliază în virtutea complexității sale de ordin euristic. Or, vom constata la etapa actuală că teoria literaturii a schimbat în mod radical natura studiilor literare. Orice teorie este un ansamblu de perspective sub formă de școli, direcții și metode care s-au succedat în timp, configurând evoluția și formatând conceptele unei noi direcții – cea a imagologiei literare.

Fiind ea înseși la bază un gen hibrid nou apărut în epoca lui Goethe, Carlyle, Eminescu și Emerson, teoria literară/literaturii „a ajuns să desemneze opere care reușesc să provoace și să impună direcții noi în alte domenii decât cele de care acestea par să aparțină", cum consemnează Jonathan Culler de la Universitatea Cornell. Vom constata că, din ce în ce mai mult, scrieri din afara domeniului studiilor literare au fost preluate de filozofi, antropologi, culturologi, sociologie, psihanaliză, care oferă explicații noi și convingătoare în analiza textelor de ficțiune. Acesta este cadrul în care se situează domeniul relativ nou de imagologie și deschiderile lui spre literatură. Argumentele din alte științe socio-umane au devenit sugestive/productive și pentru domeniul imagologiei literare, fundamentând caracterul interdisciplinar prin elucidarea filozofiei istoriei mentalităților, psihologiei sociale și etnopsihologiei, aspectului comparativ și antropologic.

Lucrarea Elisavetei Iovu ne servește tot platoul de discuții intelectuale ale cadrului formator al noului domeniu, constituit preponderent de vârfurile școlii franceze luate în vizor prin expunerea teoriilor fondatoare ale lui Fernand Baldesberger, ale continuatorilor Jean-Marie Carré și contribuțiile lui Guyard sau René Wellek etc. Inventorierea tipurilor și direcțiilor de cercetare ale imagologiei face parte din crearea cadrului sistemico-structurant care oferă osatura unui domeniu bine conturat al imagologiei literare. Școala franceza bine ancorată deja în „filozofia imaginii" a lui Jean-Jacques Wunenburger sau în mai recentul „destin al imaginilor" al lui Jacques Rancière. Aici vom mai sublinia autoritatea școlii franceze în domeniul noii științe a sistemicii, extrem de utilă la formularea a oricăror noi domenii. Or, oferind o explicație sistematică a naturii imagologiei și a metodelor pe care le pune la dispoziția analizei literare, imagologia literară propune și o reflecție sistemică asupra calităților distinctive ale imaginii în textul ficțional. Analiza surselor în mai multe limbi întreprinsă în lucrarea Elisavei Iovu este o altă calitate distinctivă a aspectului comparatist al lucrării în discuție.

Viziunea unui popor/individ despre felul în care este reprezentat de un alt popor/individ și despre felul în care își creează o imagine despre alt popor/individ a însoțit umanitatea dintotdeauna, doar că s-a constituit într-un domeniu de cercetare bine conturat destul de recent în comparație cu alte științe culturologice,

antropologice sau istorice cărora le este afiliată. Or, la această etapă, imagologia se poziționează ca o metodologie novatoare pentru majoritatea disciplinelor socio-umane cu care interferează. Autoarea definește foarte exact disciplina căreia îi consacră studiul printr-o formulă laconică pertinentă drept „o educație multiculturală care ajută omenirea la o înțelegere interculturală. Ea contribuie la cunoașterea de sine a unui popor și a felului în care este văzut de alt popor."

Viziunea unui popor/individ despre felul în care este reprezentat de un alt popor/individ și despre felul în care își creează o imagine despre alt popor/individ a însoțit umanitatea dintotdeauna, doar că s-a constituit într-un domeniu de cercetare bine conturat destul de recent în comparație cu alte științe culturologice, antropologice sau istorice cărora le este afiliată. Or, la această etapă, imagologia se poziționează ca o metodologie novatoare pentru majoritatea disciplinelor socio-umane cu care interferează. Autoarea definește foarte exact statutului de disciplină autonomă al imagologiei literare printr-o formulă laconică pertinentă drept „o educație multiculturală care ajută omenirea la o înțelegere interculturală. Ea contribuie la cunoașterea de sine a unui popor și a felului în care este văzut de alt popor."

În linii mari, Imagologia literară contribuie la interpretarea textului în globalitatea și profunzimea sa ideatică și expresivă. Următorul nivel al exegezei întreprinse este definirea conceptelor operaționale ale imagologiei literare. Printre ele, se evidențiază cu siguranță *imagotipurile* unei culturi sau națiuni, care sunt la baza identificării patrimoniului continentelor/regiunilor/țărilor, dar și a epocilor și raselor. Vom adăuga că aceste reprezentări alimentate de curiozitatea pentru cunoașterea și compararea diferitor spații și culturi, au stat la baza politicilor coloniale și naționale, șovinismului sau xenofobiei.

Astfel, deducem din lucrarea doctorală că importanța acestui nou domeniu imagologic este de a specifica singularitatea unei opere, a unei culturi, a unei națiuni. Imagologia permite o diferențiere la nivelul autorilor, culturilor, națiunilor, iar la nivelul personajelor – crearea unui sistem de imagotipuri. Este vorba de reînscrierea reflexiei literare într-o analiză generală și comparată. De aici cadrul foarte oportun de analiză concretă pe textele lui Mircea Eliade.

Din punct de vedere literar, cercetarea Elisavetei Iovu întrunește analiza socio-antropologică a textului literar, a sistemului de personaje, dar și a scenariului ca idee unde imaginea se va înscrie plecând de la modelul istoriei mentalităților. Aici vom preciza că imaginea este un fapt de cultură, care se integrează într-un univers simbolic al imaginarului. De aceea imaginea are nu atât valoare analogică și sens denotativ, cât unul conotativ, intrând într-un sistem de sens generat de globalitate a textelor lui Eliade. Elisaveta Iovu a depășit greșeala pe care o comit unele analize curente care recurg la confruntarea literaturii cu realitatea, ceea ce este inutil într-un studiu literar. Imaginea este foarte corect plasată în universul imaginar căruia îi aparține.

Elisaveta Iovu urmărește și analizează la Eliade lucruri definitorii, și anume: cum imaginea unui demers teoretic comparatist ține cont de interpretarea unui ansamblu de texte. Regăsim convingător interpretate reprezentarea realității culturale prin care Eliade elaborează și traduce spațiul și imagotipurile specifice țării, care pentru el a devenit o patrie spirituală. Găsim în opera sa un repertoriu de imagini și idei care compun arsenalul unei opere unitare, analizată cu instrumente imagologice convingătoare în lucrarea doctorală a Elisavetei Iovu.

CZU: 82

EXPOSITION « L'INFINI DU BLEU » DE CEZAR SECRIERU À GENÈVE

Christian DAUDEL
Enseignant chercheur, Université Jean-Monnet, Saint-Étienne
Consul de Moldavie pour l'Auvergne et Rhône-Alpes (France)

Assaut de magnificence que ces toiles prodigieuses et envoutantes de Cezar Secrieru, dans cette nouvelle exposition « L'Infini du bleu » à l'Organisation Mondiale de la Propriété Intellectuelle à Genève (14-26 novembre 2016). Emotion envahissante et pleine, à considérer cet univers pictural hors du commun qui nous entraine vers l'infini des temps, des espaces et des intentions créatrices d'un artiste d'exception. Surprise, fascination et émerveillement enchevêtrés ! Une telle esthétique ne peut laisser indifférent, elle surprend même. Elle vous saisit, vous subjugue, vous hypnotise. Immédiatement, à travers de telles toiles, le public est interpellé, entrainé loin, au loin, très loin, au-delà du monde connu habituel, à l'écart de l'ordinaire des choses, à l'opposé de la banalité des idées communes, en dehors de toute convention académique. Peinture d'un grand artiste !

Dans la mouvance cependant de l'abstraction gestuelle, le peintre exprime ici, rien de moins qu'une nouvelle spiritualité sensorielle, jubilatoire, agnostique, sans contrainte aucune, libre et de bonnes mœurs, dépourvue de facilité, de démagogie et de vulgarité. Considérant cette œuvre, on a pu parfois parler d'un « spectacle métaphysique et métaphorique des couleurs », expressions trop techniciennes selon nous, pour traduire cette double dimension philosophique et esthétique hors du commun qu'elle exprime. Peinture « existentielle » ou « neuronale » ou « sidérale » conviendrait mieux, quand la poésie en sa plénitude, omniprésente, devient l'unique et magistral paradigme d'une expression ciselée de la pensée humaine elle-même, en quête de son point Oméga. Il s'agit bien ici d'une quête puissante, féconde, bienveillante d'une pensée profonde du peintre, lequel nous fait part de sa démarche spirituelle des plus secrètes, sans fausse pudeur, en partage avec ses *alter egos* humains. Au quotidien, cheminement sans doute douloureux, troublé, harassant, inquiet : conditions et modalités du seul vrai génie créatif. Au gré d'une sublime initiation personnelle, -et introspection intime-, détachée depuis longtemps des contingences du réel terrestre. En route vers l'infini lyrique des horizons cosmiques, notre ami, - explorateur de l'univers intergalactique dans toutes ses dimensions géométriques, ses perceptions lyriques et ses compréhensions mystiques-, s'aventure dans le cosmos, avec passion, courage, persévérance, générosité et don de soi. Tel un « Petit Prince » en référence à Antoine de Saint-Exupéry, non pas à dessiner un mouton, mais à représenter lui-même une cosmogonie mentale inédite en sa propre capacité intellectuelle, tout en demeurant un humble humain très accessible –« Je pense le monde donc je suis le monde »-, dessinant « son » monde à lui, à partir de lui-même, en s'y incluant tout entier et en invitant le public à faire de même. Ego-peinture d'un égo-peintre au sens le plus existentiel qui soit. Le peintre devient sa peinture et celle-ci l'incarne. Pionnier investi en son entier, curieux pour autrui, émerveillé lui-même par ses

découvertes – en spatialités multi scalaires, en diverses temporalités, en multiples intentionnalités, toutes inconnues jusque-là, improbables sans doute, incommensurables à l'évidence et que le peintre met en œuvre. Magnifique maïeutique céleste. Telle est la mission qu'il s'impose, dans son statut d'artiste, pour mieux se donner en amour à autrui. Alors cette peinture, me direz-vous, parlons-en ? Elle est à nulle autre pareille ! En premier lieu et en arrière-plan, des toiles de fond hégémonique, à dominante monochrome et tout en fines nuances et variations infimes. Rien d'un banal à-plat. Relief propice aux rêves, atmosphère enivrante, itinéraire d'initiation. Une impression de profondeurs immenses, de cadres cosmiques implicites, de références intergalactiques. Invitation au voyage tant à travers tout les azimuts de l'Univers et ceux de la vie si précieuse sur la Terre, sous toutes ses formes dont l'existence humaine et son mystère en son centre. En second lieu, et parce que la rétine de l'œil en est immédiatement captive, une profusion maîtrisée de couleurs chatoyantes, sans excès cependant, ni chaos, ni désordres. Des couleurs, telles des expressions de vie, se côtoyant en enchevêtrements élégants, subtils, gracieux. Des couleurs pleines de sens, de sentiments, de messages, au gré des frêles formes qu'elles représentent, à travers des dispositions particulières et des assemblages enchanteurs. On y voit parfois l'esquisse d'une aile d'oiseau, d'une allure végétale, d'un profil de visage diaphane, d'une fine silhouette humaine. Des couleurs fortes, puissantes, sans violence aucune, jamais. Kaléidoscopes animés en entrelacs somptueux. Magie des couleurs en mouvements perpétuels. Couleurs vives, franches, liquides, fluides sous le regard. Couleurs offertes au désir, au plaisir, à la jouissance des yeux. Si belles couleurs dans l'absolu de leurs mystérieuses esthétiques. Couleurs vivantes en elle-même, non comme illustration ou prétexte à simple contextualisation sur la toile. Aucune intention de décors factices. Mais paysages colorés, profonds, intenses. Invitation à la découverte dans l'infini. Couleurs telles des hologrammes immatériels. Couleurs telles des éthers impalpables dans l'azur. Couleurs telles des souffles essentiels de la vie. En troisième lieu, le style artistique de Cezar Secrieru se caractérise par une structure graphique personnelle, originale, remarquable. Les thématiques peintes, toujours en mouvement, en mobilité, en agilité, en contorsion, en suspension, relèvent d'une essence particulière où l'idéalité transcende la matérialité. Combinaison duale précieuse, inhabituelle, rare. Ainsi la matière y est-elle traitée sur un mode idéel alors que l'idée elle-même y est traduite de façon matérielle. Troublante convergence de deux registres jumeaux – le signifiant et le signifié et quelque chose en plus. Osmose sublime où la forme et le fond se fécondent l'une l'autre, où le concret et l'abstrait s'épousent, où le verbe et le concept se superposent et s'offrent visuellement à une contemplation extatique. Féerie grandiose d'un au-delà inconnu que l'on sent accessible. Fascination absolue. Envoutement mystique.

De ce fait, à travers sa peinture, avec élégance, modestie et discrétion, Cezar Secrieru accède au panthéon des grands peintres contemporains. De même que, sur le champ, on peut dire de telle ou telle œuvre en la contemplant, c'est un « Pollock », un « Kline », un « Rothko », un « Hartung », un « Olivier Debré », on peut dire désormais en la circonstance, en face d'une de ses œuvres, c'est un « Secrieru » . Consécration suprême infiniment méritée. Qu'on se le dise !

CZU: 82

STUDIEREA LIMBILOR STRĂINE PRIN VALORIFICAREA MASS-MEDIEI. METODOLOGIA DEZVOLTĂRII COMPETENȚEI DE COMUNICARE PRAGMATICĂ

Carolina DODU-SAVCA
Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Avizul *Studierea limbilor străine prin valorificarea mass-mediei. Metodologia dezvoltării competenței de comunicare pragmatică* a fost elaborat la susținerea tezei de doctor cu titlul *Metodologia dezvoltării competenței de comunicare pragmatică în studierea limbii italiene prin valorificarea mass-mediei*, specialitatea 532.02 – Didactică școlară (Limba italiană), autoare Culea Uliana, conducător științific Solcan Angela, dr. în științe pedagogice, conf. univ.

Actualitatea temei propuse de Uliana Culea este evidentă, întrucât mass-media reprezintă una dintre formele cele mai importante, indispensabile și eficiente de realizare a educației permanente, prin accesul la diferite tipuri de discursuri comunicative și informații valoroase de natură diversă.

Studiul autoreferatului ne-a permis să constatăm că investigația realizată de Uliana Culea reflectă un subiect de actualitate teoretico-aplicativă majoră. Valoarea și originalitatea acestei lucrări rezidă în abordarea teoretico-științifică a competenței de comunicare pragmatică în studierea limbilor străine, aspect care trebuia să fie studiat și explicitat. Teza va contribui în mod esențial la optimizarea *comunicării,* la sporirea calității competențelor de comunicare în studierea limbii italiane și va proiecta numeroase deschideri pentru crearea unor strategii eficiente de dezvoltare a acestora prin valorificarea mass-mediei.

Cercetarea realizată se înscrie în domeniul științelor educației și abordează problema elaborării și fundamentării modelului tehnologic de dezvoltare a competenței de comunicare pragmatică în studierea limbii italiene prin valorificarea mass-mediei, model ce include reperele teoretico-aplicative care vor contribui la sporirea eficienței dezvoltării competenței de comunicare pragmatică în studierea limbii italiene prin valorificarea mass-mediei.

Autoreferatul tezei de doctor reflectă conținutul esențial al tezei și prezintă dovezi științifice importante ce susțin imaginea unei cercetări complexe în perspectivă pedagogică. În teză și în autoreferat trecerea de la abordarea teoretic-științifică la cea analitico-pragmatică este asigurată printr-un sistem integrator de valori adăugate care au fost examinate contextual.

Astfel, în capitolul I, intitulat *Abordarea teoretică a competenței de comunicare pragmatică în studierea limbilor străine,* autoarea face precizări conceptuale privind esența și specificul conceptului de „competență de comunicare pragmatică”. Elucidarea lexicografică a permis elaborarea unei sinteze a definițiilor și accepțiilor selectate, conform tendințelor didacticii moderne, și ale științelor educației în general, și a asigurat stabilirea *caracteristicilor definitorii ale funcționării limbajului.*

Respectând rigorile înaintate față de elaborarea autoreferatului tezei de doctor, stipulate în ghidul ANACEC, autoarea prezintă într-o structură bine gândită elementele constitutive ale aparatului științific categorial; conținutul acestora corelează perfect cu esența textului științific prezentat în cele trei capitole.

În capitolul II, *Mass-media în calitate de mijloc didactic în predarea limbilor străine*, doctoranda a stabilit, în baza analizei literaturii de specialitate, principalele mass-media utile în predarea limbilor străine, explorând oportunitățile oferite de acestea. Pornind de la constatarea că „mijloacele moderne de comunicare redimensionează relația omului cu lumea înconjurătoare", cercetătoarea argumentează că folosirea mass-mediei în glotodidactică are un rol deosebit, pentru creșterea gradului de motivație al studenților, permițând, în același timp, acumularea de cunoștințe contextualizate și personalizate în funcție de interesele acestora.

Capitolul experimental, întitulat *Praxiologia dezvoltării competenței de comunicare pragmatică prin valorificarea mass-mediei,* are o valoare aplicativă dovedită. În acest capitol este descris și explicat experimentul pedagogic în totalitatea etapelor sale: de constatare, de formare şi de control. Aici este prezentat şi valorificat *Modelul* în conformitate cu cerințele metodologice de dezvoltare a competenței de comunicare pragmatică în studierea limbii italiene prin valorificarea mass-mediei şi conţine, în calitate de componentă de bază a modelului, Curriculumul universitar de dezvoltare a competenței de comunicare pragmatică prin valorificarea mass-mediei la disciplina Limba italiană şi comunicare.

În *Modelul tehnologic,* elaborat de doctorandă, este concentrată analiza instrumentarului metodologic elaborat şi valorificat de către autoare în capitolul experiențial.

Experimentul pedagogic a fost realizat de autoare prin aplicarea Indicatorilor de apreciere a nivelului de dezvoltare a competenței de comunicare pragmatică în studierea limbii italiene prin valorificarea mass-mediei şi Matricea de dezvoltare a competenței de comunicare pragmatică în studierea limbii italiene prin valorificarea mass-mediei la nivel universitar.

Concluziile şi recomandările propuse sunt relevante şi corelează cu scopul, obiectivele cercetării şi conținutul celor trei capitole. Considerăm că teza şi autoreferatul suspus evaluării şi avizării au fost elaborate corespunzător, iar valorile științifice fundamentale au fost adecvat inserate în lucrare pentru a propune o cercetare utilă pentru domeniul pedagogic, la specialitatea 532.02 – Didactică şcolară (Limba italiană).